

KALVEBEITETS SOSIALE KRONOLOGI

MENNESKELIG HANDLING I TID OG ROM

Marie Amundsen

Masteroppgave i arkeologi

Vår 2013

UiO : **Institutt for arkeologi, konservering og historie**
Det humanistiske fakultet

Forsidebilde:

Enkel skisse av Vikadalen mot vest: fjell og elvedelta. Bildet skissen er tegnet etter er tatt like ovenfor Kalvebeitet før utbyggingen i dalen startet, og illustrerer til en viss grad utsikt nedover Vikadalen sett fra lokaliteten, med elvedeltaet som strekker seg nedover mot Riskallsvatn (skisse tegnet etter Bjørge 1992a:fig. 6, av forfatter).

«Ein gong, seier eventyret, møttes elgen, hjorten og reinen. Dei vart samde om å leita opp eit land der dei kunne halda til alle tre. Så drog dei ut til kvar sin kant. Dei søkte vidt og breitt og kom til slutt saman att. Då hadde elgen funne store, vide barskogar, oppblanda med lauvtre i eit vinterkaldt land med snø og frost. Hjorten kunne fortelja om eit vidsveimt lende med milde vintrar, skore opp av fjordar og sund. Der voks det lauvskog og barskog om einannan i lier og dalar med saftig sommargras. Reinen derimot hadde søkt opp frå skogane og funne store vidder og høge fjell med ein rikdom av gras, lyng og småbusker. Når snøen la seg over fjell og vidde, kunne han grava seg ned til nærande reinmose (lav) og leva av den. Desse tre heimane var luter av same land, Noreg. I dette landet ville dei slå seg til, elgen i aust, hjorten i vest og reinen på høgfjellet. Årdal ligg slik til at dei tre heimane grenser opp til kvarandre»

– Ve 1971a:103

FORORD

Avhandlingen har gitt meg muligheten til å jobbe med et arkeologisk materiale hvor helhet og kontekst har vært viktige stikkord for å komme nærmere menneskene bak materialet. Arbeidet med materialet har til tider vært utfordrende, men samtidig veldig givende. Heldigvis har jeg fått god hjelp underveis. Først og fremst rettes en stor takk til min veileder gjennom prosjektet: Per Ditlef Fredriksen. Takk for den store entusiasmen, de gode samtalene, støtten og utfordringene underveis, og for en dør som alltid har vært åpen. Jeg vil også få takke Per Ditlef og de andre faglige ansatte på IAKH for det engasjementet og den interesse som jeg alltid har blitt møtt med gjennom hele studietiden.

Flere andre fortjener takk da de har bidratt til at prosjektet har vært mulig å gjennomføre. Siv Kristoffersen for å ha introdusert meg til materialet. Christopher Prescott for litteraturtips, inspirerende samtaler og spesielt for den spennende og lærerike turen til Sogn for å oppleve Nyset-Steggjeområdet, Skrivarhelleren og Ytre Moa. For meg, med lite tidligere kjennskap til området, var det en opplevelse å se dette landskapet med nye øyne under kyndig guiding. Takk rettes også til Tore Bjørge for en god samtale omkring Nyset-Steggjeprosjektet og temaet i avhandlingen. Universitetsmuseet i Bergen for muligheten til å gjennomføre magasinstudie av materialet, og de ansatte for god mottakelse. Spesielt vil jeg i denne sammenheng takke Sonja Marie Innselset for hjelp i forbindelse med topografisk arkiv. Ole-Marius Kiledal for hjelp med OxCal og gode innspill. Maria Svendsen for hjelp med pollendiagrammer, alle samtalene og for en seng å sove i under en tur til Bergen. Takk også til IAKH for reisestøtte.

En stor og hjertelig takk rettes også til alle medstudenter og gode venner som har gjort studietiden ekstra innholdsrik og morsom. Dere er fine folk alle som en. Spesielt vil jeg takke Heidi Berg og Julia Kotthaus, som jeg har delt både opp- og nedturer med gjennom det siste året. I tillegg fortjener alle som har måttet holde ut med mastersnakket og mitt til tider ustabil humor en unnskyldning og en takk for tålmodigheten.

Mamma, Berit Amundsen, og storesøster Heidi Amundsen, skal ha honnør for å ha lest korrektur på avhandlingen og kommet meg gode innspill underveis. Familien, og fremfor alt Aleksander, fortjener større takk enn et forord kan uttrykke, men jeg prøver likevel: Tusen takk for all støtte, oppmuntring og tiltro underveis. Uten dere hadde jeg ikke klart å holde hodet over vannet.

INNHALDSFORTEGNELSE

Figuroversikt	VII
Tabelloversikt.....	VII
Forkortelser	VIII
Del I – Bakgrunn, rammeverk og tilnærming.....	1
1 Innledning.....	2
1.1 Målsetting og problemformulering	4
1.2 Klargjøringer.....	5
1.2.1 Fjellandskapet – utmark, periferi, liminalt?.....	5
1.2.2 Om vegetasjonssoner	6
1.3 Prosjektets gang	8
1.3.1 Avhandlingens struktur.....	8
2 Område, utgravning og forskningshistorisk utgangspunkt	10
2.1 Fjellet som arkeologisk forskningsområde	10
2.2 Årdal og Nyset-Steggje: fra lavland til høyfjell.....	11
2.3 Nyset-Steggje: De arkeologiske undersøkelsene	13
2.4 Tidligere forskningsperspektiver	14
2.5 Oppsummering.....	18
3 Steg mot erkjennelse	19
3.1 Retrospeksjon og analogi	19
3.1.1 Retrospektiv/retrogressiv metode – en metode for å undersøke Kalvebeitet?	20
3.1.2 Analogier – en vei å gå?	21
3.1.3 Historiesyn.....	22
3.2 Landskap, sted og materiell kultur som medium for handling	23
3.2.1 Tilnærminger til materiell kultur og landskap	23
3.2.2 Tilnærming til sted.....	24
3.2.3 Bourdieu – praksisteori og habitus	25
3.2.4 Ritual, ritualer, ritualisering?.....	26
3.3 Mot en sosial kronologi og et større perspektiv.....	28
3.3.1 Mot Kalvebeitets sosiale kronologi	29
3.3.2 Materialet i et større perspektiv	30
3.4 Oppsummering og veien videre	30
Del II – I tid og rom. Mot Kalvebeitets sosiale kronologi og utvidelse av perspektivet ..33	
4 Kalvebeitet i tid: Datering.....	34
4.1 Gjenstandstypologi og stratigrafi	34
4.2 Tre(virke)	36
4.3 Rekalibrering av ¹⁴ C- dateringer	36
4.3.1 Kort om prøvemateriale.....	36
4.3.2 Om rekalibrerte ¹⁴ C- dateringer	37
4.4 Datering av Kalvebeitet	38
4.4.1 Kokegropene.....	38
4.4.2 Røysene	39
4.4.3 Tuften.....	40
4.5 Bruk av pollendata	41
4.6 Beinmateriale	42
4.7 Oppsummering.....	43

5	Kalvebeitet i rom: Groper, røyser og tuft.....	44
5.1	Vikadalen og Kalvebeitet.....	44
5.2	Kokegropene.....	46
5.2.1	Hva er gropene?.....	46
5.2.2	Kokegropenes plassering og utforming.....	47
5.3	Røysene.....	48
5.3.1	Røys A.....	48
5.3.2	Røys B.....	49
5.4	Røyser, graver, gravrøyser?.....	51
5.5	Tuften.....	54
5.5.1	Tuftens form og komposisjon.....	54
5.5.2	Det brente huset.....	57
5.5.3	Gjenstander.....	58
5.6	Det brente huset – ulykke eller intensjonell handling?.....	60
6	Kalvebeitets sosiale kronologi.....	63
6.1	Før konstruksjon.....	64
6.1.1	Idé – bakgrunn for konstruksjon.....	64
6.1.2	Valg av sted.....	64
6.1.3	Klargjøring av sted.....	65
6.2	Konstruksjon.....	65
6.3	Brukstid.....	66
6.3.1	Hva kan materialet fortelle om menneskene som befant seg på Kalvebeitet?.....	66
6.4	Dekonstruksjon.....	68
6.4.1	Destruksjon av både hus og røyser?.....	69
6.5	Etter dekonstruksjon.....	69
6.6	Oppsummering og refleksjon: Den sosiale kronologien.....	69
7	Sted og menneskelig handling.....	71
7.1	Om å innta sted.....	71
7.2	Om å forlate sted.....	72
7.2.1	Ild.....	73
7.2.2	Av-ritualisering?.....	73
7.3	Oppsummering.....	74
8	Kalvebeitet i et utvidet perspektiv.....	76
8.1	Bosetning og røyser.....	76
8.1.1	Andre bosetninger med mulige graver ved Nyset-Steggje.....	76
8.1.2	Hvorfor «graver» ved bebyggelsen i fjellet?.....	77
8.2	Gården.....	79
8.2.1	Lavlandsmateriale fra Årdal.....	80
8.3	Desentralisert gårdsstruktur.....	81
8.3.1	«Det skjedde noe på 500-tallet».....	83
8.3.2	Gård og fjell.....	84
8.4	Avsluttende bemerkninger.....	84
	Litteratur.....	86
	Appendiks 1 – Rekalibrerte ¹⁴C-dateringer.....	104
	Appendiks 2 – Registrerte fornminner i Årdal.....	112

FIGUROVERSIKT

Figur 1: Sognefjorden med utbyggingsområde for Nyset-Steggjeprojektet markert	2
Figur 2: Oversiktsbilde fra Nysetvassdraget oppover langs Vikadalen før utbygging	3
Figur 3: Oversiktsbilde fra Nysetvassdraget 2012	3
Figur 4: Distribusjon av registrerte lokaliteter rundt Riskallsvatn i Vikadalen	15
Figur 5: Konsentriske ringer	30
Figur 6: Periodeinndeling for RT og FVT	35
Figur 7: Materialets utstrekning i tid, med rekalkulerte dateringer	38
Figur 8: Randskår av spannformet keramikk fra Kalvebeitet.	41
Figur 9: Kalvebeitet. Oversikt over lokaliteter fra jernalder	44
Figur 10: Lok. 21 røys A, plan	48
Figur 11: Lok. 21 røys A, profil	49
Figur 12: Lok. 21, røys B, plan og profil	50
Figur 13: Lok. 53, plantegning av tuft	55

TABELLOVERSIKT

Tabell 1: Jernalderens kronologiske perioder	35
Tabell 2: Lok. 53, dateringer fra grop 1-5	39
Tabell 3: Lok. 21, datering fra røys A og røys B	39
Tabell 4: Lok. 53, dateringer fra tuften	40
Tabell 5: Oversikt lokaliteter på/like ved Kalvebeitet	45

FORKORTELSER

AD	= Anno domini (etter Kristus, etter vår tidsregning)
BC	= før Kristus – før vår tidsregning
BA	= Bronsealder
BP	= Before present (før nåtid. Nåtid er 1950)
EJA	= Eldre jernalder
FRJA	= Førromersk jernalder
FVT	= Folkevandringstid
ISKF	= Institutt for sammenliknende kulturforskning
JA	= Jernalder
MT	= Merovingertid
RT	= Romertid
SN	= Senneolitikum
UOÅ	= Universitetets Oldsaksamling Årbok
VT	= Vikingtid
YJA	= Yngre jernalder

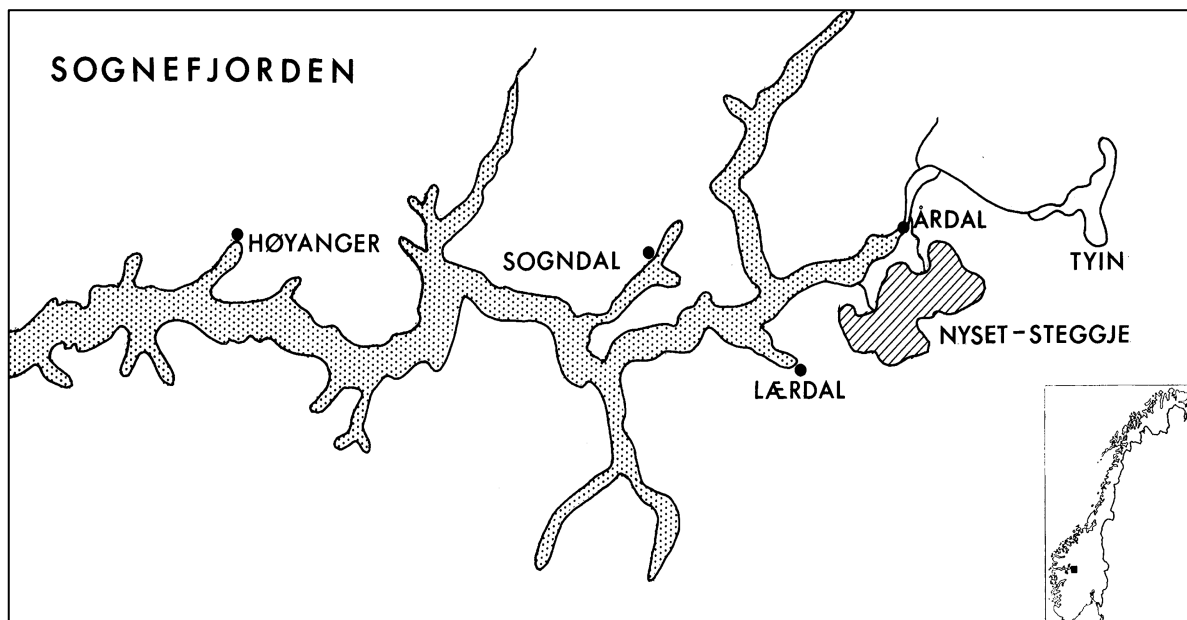
DEL I

BAKGRUNN, RAMMEVERK OG TILNÆRMING

1 INNLEDNING

Denne avhandlingen er et forsøk på å gå i dybden på et klart avgrenset arkeologisk materiale. Et spørsmål har fulgt arbeidet fra start til slutt: hvordan tilnærme seg materialet? I det som kan oppfattes som en jungel av ulike tilnærminger, metoder og teorier er det lett å gå seg vill. For å få en forståelse av det arkeologiske materialet trenger vi måter å gjøre det begripelig for oss i dag. Et tema det er lagt vekt på i avhandlingen er derfor tilnærming til materialitet, hvor blant annet analogier blir trukket frem som en metode for å *tenke med og rundt* de fragmentariske levningene som er igjen av fortidens materialitet, med det formål å utforske den materielle kulturens multivokalitet.

To lokaliteter som lå nær hverandre, både i tid og rom, danner det materielle utgangspunktet for avhandlingen. De befant på en flate 970 moh. i Vikadalen i fjellene over Årdal i Sogn. Lokalitetene (lok. 21 og 53) ble oppdaget i forbindelse med de arkeologiske undersøkelsene i Nyset-Steggjevassdraget mellom 1981 og 1987 (fig. 1). Lokalitetene vil videre i teksten bli omtalt som «Kalvebeitet». De tre overordnede materialkategoriene som fantes på Kalvebeitet av de aller vanligste: bosetningsspor i form av en hustuft – « [...] levningen etter en bygning» (Bloch-Nakkerud 1987:21) –, to røyser og flere kokegroper. *Til sammen* utgjorde de en interessant sammensetning.

Figur 1: Sognefjorden med utbyggingsområde for Nyset-Steggjeprojektet markert. Kartet viser tydelig hvordan Nyset-Steggjeområdet er plassert langt inn i landet, men samtidig fjordnært (etter Bjørge 1992a:fig. 1).

Figur 2: Oversiktsbilde fra Nysetvassdraget oppover langs Vikadalen før utbygging, med Riskallsvatn i bakgrunnen (foto: Bergen Museum).

Figur 3: Oversiktsbilde fra Nysetvassdraget 2012. Bildet tatt stående på demningen som demmer opp Riskallsvatn. Bildet demonstrerer sammenliknet med forrige figur hvor stor innvirkning en demning kan ha på et dalområde (foto: Marie Amundsen).

Materialet fra Kalvebeitet er unikt sett i forhold til annet materiale fra utgravingene i Nyset-Steggjevassdragene. Kalvebeitet var et av de tidligste uttrykkene for en mer fast byggetradisjon i fjellet, men lokaliteten inngår i en større kontekst med tuftbebyggelse også ellers i fjellområdet. Undersøkelsene i de tre dalene som inngikk i prosjektet – Berdalen, Fossdalen og Vikadalen – påviste menneskelig aktivitet fra steinalder og opp til moderne tid. De fleste av de andre tuftlokalitetene har en brukstid i YJA, og har blitt knyttet opp mot en sesongmessig bruk av fjellområdene i Årdal (jf. 2.4). Kalvebeitet har derimot dateringer fra RT og frem til slutten av FVT (kap. 4) og er den eldste uforstyrrede tuftlokaliteten i undersøkelsesområdet. I tillegg er Kalvebeitet det eneste stedet hvor røyser ble funnet og utgravd i sammenheng med tuften (kap. 8).

Isolert sett er materialet tydelig avgrenset og er fra en relativt spesifikk historisk situasjon, både i tid og rom. Likevel var RT og FVT, hvor avhandlingens hovedfokus i tid ligger (se kap. 4 for periodeinndeling), perioder hvor en rekke endringer i samfunnet finner sted, både på et økonomisk, politisk og sosialt nivå. Således utspilte hendelsene på Kalvebeitet seg innen en større kontekst preget av forandring.

1.1 MÅLSETTING OG PROBLEMFORMULERING

Helt fra jeg ble introdusert for materialet har spørsmålet «hvorfør Kalvebeitet?» vært avgjørende i min tilnærming til materialet. Med bakgrunn i forskningsstatus (kap. 2.4) ble det tidlig klart at Kalvebeitet stammer fra en brytningstid ved bruken av fjellet – mellom tidligere multi-ressursbasert pastoral tilnærming i BA og overgangen til tuftkompleks i YJA (jf. Bjørge:1986; Kristoffersen 1993; Prescott 1995a). I starten på den bruken av området som blir tydeligere i YJA finner vi Kalvebeitet. Brukstiden til bosetningen er relativt kort (kap. 4), og start- og sluttfasen markerer seg klart i materialet (kap. 5). Derfor ble det en logisk slutning å skulle fokusere oppmerksomheten nettopp mot dette, noe som kommer til uttrykk i den første problemformuleringen der jeg ønsker å undersøke relasjon mellom mennesker og sted nærmere:

(1) Hvilke menneskelige handlinger og praksis uttrykkes gjennom det arkeologiske materialet på stedet?

For å kunne svare nærmere på problemstillingen er følgende delspørsmål vesentlige: (a) Hva kan ligge til grunn for anleggelse og bruk av bosetningen på Kalvebeitet i RT/FVT? (b) Hvordan ble Kalvebeitet forlatt og hva kan ha ligget til grunn for dette? (c) Hva kan forklare

dynamikken i det intime forholdet mellom røyser og bosetning på Kalvebeitet, spesielt med tanke på at det ikke kjennes fra området hverken fra tidligere eller senere bruk?

Jeg ønsker derimot ikke å studere Kalvebeitet som et avgrenset sted. Derfor, og som en videreføring av den første problemformuleringen, er den andre problemformuleringen satt for å se stedet i et større perspektiv:

(2) Hvordan kan Kalvebeitet relateres til omverdenen – i form av andre tufter fra dalområdene rundt, mulig gårdsbosetning nærmere fjorden og utvikling på et mer generelt nivå i Sør-Skandinavia – i RT/FVT?

1.2 KLARGJØRINGER

Før vi går videre er det viktig å komme med noen avklaringer. For det første trenger spørsmålet om hvordan vi arkeologisk skal forstå, benevne og omtale fjellområdene å bli belyst. Dette er viktige å ta stilling til når man arbeider med materiale fra områder og kontekster som virker fjerne for oss i dag. Videre er en gjennomgang av vegetasjonssoner i fjellet nødvendig, da dette vil ligge som en bakgrunn for Kalvebeitets plassering i landskapet.

1.2.1 Fjellandskapet – utmark, periferi, liminalt?

Et begrep som ofte blir brukt i sammenheng med menneskelig bruk av fjellområder er *utmark*. Fra folkløren kjenner vi skillet mellom innmarken som det trygge, nære landskapet, og utmarken – «det andre» – som noe ukontrollerbart, muligens farlig og utrygt (Christensen og Eriksen 1993:29). Betegnelsen er derimot problematisk på flere måter brukt i arkeologisk sammenheng (Svensson 2005:125). Begrepet *utmark*, og i direkte sammenheng også begrepet *innmark*, er for det første relativt unge termer. Begrepene ble til i tidlig moderne tid (Svensson 2005:125), og før dette kjenner vi ikke til et felles konsept for å betegne de kategoriene som vi i dag legger i ordet (Øye 2005:10). Historisk sett har *utmark* og *innmark* vært knyttet opp til gården og gårdsdriften (Øye 2005:10). Fra VT og MA kjenner vi til at gården var delt i to «hoveddelers»: gården på *innsiden* av inngjerdingen (*innan garðs*), bestående av dyrkbar jord, enger og inngjerdede beiter, og den delen av gården som lå utenfor gjerdene (*utan garðs*), med beiteområder og skog (Øye 2005:10). I dag brukes *utmark* om utenforliggende områder, i indirekte kontrast til *innmarken*, og er fremdeles knyttet til gården og det bebodde. *Utmarken* inkluderer nå i følge norsk lov seter- og beiteområder, skog, allmenninger, kystlinjen og fjellområder (Øye 2005:10-11).

Gjennom historien har det vært stor variasjon i menneskelig bruk av utmarksområder som faller inn under det moderne betydningen av begrepet, bruk som ikke nødvendigvis er knyttet opp mot gården (Diinhoff 2005a; Svensson 2005). Bruken av begrepet er også spesifikt for de skandinaviske landene, og det finnes ingen sammenfallende begrep i noen større språk (Svensson 2005:133). Søren Diinhoff (2005a:109) mener at det tradisjonelle begrepet *utmark* primært er et kulturelt konsept som ikke kan beskrives med geografiske termer. Utmark og innmark som kulturelle konstruksjoner kan ikke uten videre overføres til et forhistorisk samfunn, og derfor vil jeg heller ikke benytte meg av dem når jeg omtaler det forhistoriske materialet fra Nyset-Steggje. Så hvordan omtale det?

Begrepet «periferi» har blitt brukt for å betegne denne typen landskap (se f.eks. Prescott 1995a). Ingunn Holm, et al. (2009) mener derimot at ordet «periferi» er ladet med mening og at det derfor er problematisk å bruke. Periferi er semantisk knyttet opp mot dynamikk, noe i bevegelse, og ikke en satt geografisk enhet. Arkeologisk er det forbundet med senter-periferimodellen, hvor senteret tradisjonelt er i fokus, og periferien er mer anonym. Her blir fort «periferien» oppfattet som marginal, ikke bare fra et økonomisk synspunkt, men også fra et sosialt perspektiv (Holm, et al. 2009:13-14). Holm, et al. (2009) foreslår i stedet å bruke betegnelsen «liminale landskap». Men også denne termen er potensielt problematisk. Begrepet «liminal» kan av arkeologer bli oppfattet i lys av Arnold van Genneps (1999 [1909]) bruk av begrepet i «Les rites de passage», hvor han var opptatt av de romlige aspektene ved ritual, og Victor Turners (1967) bruk av begrepet i studiet av overgangsriter (Holm, et al. 2009:12). Når det kommer til sammensetningen av ordene «liminal» og «landskap» mener Holm, et al. at begrepene *tilsammen* gir et innblikk i hva begrepet er ment å omhandle, og at et gir et videre perspektiv på bruken av områdene det er snakk om enn en rent funksjonalistisk innfallsvinkel (Holm, et al. 2009:13). Liminale landskap «[...] have been subject to a modern, societal marginalisation process» (Holm, et al. 2009:14), noe som trolig kan ses i lys av for eksempel senter-periferitanken. Dette betyr derimot ikke at slike landskap var marginale i forhistorien (Holm, et al. 2009:15, se også Prescott 1995a:26). Med bakgrunn i den faglige diskursen velger jeg å bruke termen *liminalt landskap* på Nyset-Steggjeområdet, da dette synes å være et godt alternativ.

1.2.2 Om vegetasjonssoner

Naturforholdene i Årdalsområdet er en av de faktorene som gjør at det er et ressursrikt område. Vegetasjonsforholdene i tidsrommet jeg er interessert i er derfor av betydning. Hos

Kvamme, et al. (1992) kommer det frem at i tiden rundt vår tidsregnings begynnelse var «de generelle vegetasjonsforholdene i de undersøkte områdene [...] neppe vært svært forskjellig fra i dag» (Kvamme, et al. 1992:128). Derfor ser jeg det som nyttig å gi et bilde av vegetasjonsforholdene i området slik de fremstår nå. For å gjøre dette vil jeg benytte meg av terminologi omkring *vegetasjonssoner* hentet fra biologien (jf. Moen 1998; Prescott 1995a:25, m. ref.; Skogen, et al. 1985; Ve 1952). Vegetasjonssonenes avgrensning kan variere fra område til område, så det er viktig å ta hensyn til vegetasjonen i området man jobber med.

Vegetasjonssoner i fjellet er av størst interesse her. Vegetasjonssonene knyttet til lavlandet vil derfor bli omtalt under samlefortegnelsen *lavlandssone* eller *lavlandet*. Lavlandssonen er området rundt fjorden og opp til noen få hundre meter. Over dette ligger *subalpin*-, eller *boreal sone*, som i hovedsak er karakterisert av bjørkeskog. I Årdalsområdet er den moderne subalpine grensen på omkring 900 moh. Den *lavalpine sonen* har en mer åpen vegetasjon med busker av vier og dvergbjørkkratt, lyng og noen spredte trær. Sonen strekker seg opp mot ca. 1000 moh. Riskallsvatn i Vikadalen ligger i denne sonen, det samme gjør Kalvebeitet. *Mellomalpin sone* er karakterisert av åpen vegetasjon, med mye mose, stivbladete gress- og halvgressarter. Busker mangler, og lyngvekster finnes bare sporadisk. Denne sonen slutter på omtrent 1200 moh., hvor den *høyalpine sonen* tar over. Høyalpin sone er karakterisert av et usammenhengende vegetasjonsdekke og ofte mye stein.

Selv om vegetasjonen har lignet den vi ser i moderne tid, var ikke det typiske beitelandskapet som kjennes fra fjellet – spesielt rundt setervollene – utviklet i starten av EJA. Bjørkeskogen var mer utbredt, og åpne områder var trolig preget av einer. Innerst i Vikadalen, der Kalvebeitet lå, har trolig beitelandskapet begynt å bli utformet i RT (Kvamme, et al. 1992:128). Dette har blitt satt i sammenheng med de mange kokegropene (se 5.2.1 for diskusjon om begrepet kokegrop) fra EJA i området (jf. 4.5). Historisk seter- og stølsvirksomhet kan ha vært med på å utvikle fjellandskapet ytterligere. I flere områder er det kjent at tregrensen ble flyttet nedover som en direkte virkning av moderne setring, da sekundære produkter som ble produsert på setrene i løpet av sommersesongen kunne kreve store mengder brensel – slik som koking av brunost (Kvamme 1988a:350). Veden ble hogget i de omkringliggende områdene, da det å bære ved opp fra gårdene må ha blitt sett på som unødig tungt arbeid, og «[t]il brensel har bjørk vært brukt mer enn noe annet treslag, og de fleste steder ble den også regnet som den beste» (Høeg 1975:238). Samtidig ble det mer åpne lavalpine landskapet brukt som beite til dyr, og det ble vanskelig for trærne å få feste i landskapet igjen (Kvamme 1988a:350).

De fleste steder i Norge er det for lave temperaturer om vinteren til at dyrene kan være ute hele året, og med domestisert dyrehold kom også behovet for lagring av fôr til bruk i vintermånedene. Praksiser knyttet opp mot fôrsanking som slått og lauving kan også ha vært med på å påvirke landskapet, da blad og skudd fra bjørk, spesielt fjellbjørk, ble brukt som vinterfôr (Austad 1988; Kvamme 1988a:350). Bjørkenever ble ofte brukt som underlag til torvtak, men har også hatt andre funksjoner (se Høeg 1975:238-242). Det historiske kulturlandskapet som vi knytter til seterbruk ble holdt i stand av menneskelig bruk og beitedyr. Som en konsekvens av intensivering av landbruket i løpet av forrige århundre har store deler av disse områdene blitt gjengrodd da mer tradisjonelle praksiser gikk ut av bruk (Hallanaro og Pylvänäinen 2002:267).

1.3 PROSJEKTETS GANG

I arbeidet med det arkeologiske materialet har det vært nødvendig med flere metoder for datainnsamling. Kildematerialet for avhandlingen er mangedelt, og jeg vil derfor presentere det kort. Beskrivelsene av lok. 53 og lok. 21 baseres på rapporten (Kristoffersen 1992:177-187) og innberetningene (Kristoffersen 1985a; 1985b), mens beskrivelsen av gjenstandsmaterialet er basert på rapporten, innberetningen, og mine egne observasjoner i magasinet ved Universitetsmuseet i Bergen. Feltrapporten, «[...] den alminneligste, men likevel minst omtalte arkeologiske tekst» (Olsen 1997:290), utgjør således selve basen for min studie. Delene om bakgrunn og forskningshistorie er i stor grad basert på tekststudium i form av et dypdykk i tidligere forskning. I tillegg benyttes enkelte kilder fra årbøker og bygdebøker fra Årdal, blant annet i beskrivelsen av området (kap. 2.1) og for å vise til moderne bruk (kap. 8). Bruk av slike kilder kan diskuteres da de tilhører en mer populærvitenskapelig genre. Årbøker og bygdebøker har derimot vært en plattform hvor for eksempel arkeologiske bebyggelsesstudier har blitt presentert (Pilø 2005:9), om enn i mer populær form. Bøkene gir en innsikt i naturforhold og historisk bruk av området som ellers ikke ville kommet frem. Mine egne observasjoner av fjellområdet slik det fremstår i dag er også tatt med.

1.3.1 Avhandlingens struktur

Avhandlingen er delt inn i to deler. Inndelingen er først og fremst ment som et strukturelt grep, og ikke for å lage et kunstig skarpt skille mellom delene. I tillegg til introduksjonen, vil jeg i del I, «Bakgrunn, tilnærming og rammeverk», gi en gjennomgang av fjellet som

forskningsområde i norsk område fra arkeologiens tidlige dager, noe som ledet opp til de store vannkraftutbyggingene i siste halvdel av forrige århundre. Fjellandskapet er sett på som en viktig faktor i tilnærmingen til det arkeologiske materialet i denne avhandlingen, og en presentasjon av Nyset-Steggjeområdet vil bli fremsatt, samt en gjennomgang av Nyset-Steggjeprosjektet og forskning knyttet opp til dette (kap. 2). Kap. 3 åpner med en diskusjon og noen generelle betraktninger om tilnærming til materiell kultur, spesielt innen tidligere agrarforskning. Dette leder videre til min teoretisk og metodisk tilnærming til materialet.

Arkeologisk materiale har både temporale og romlige dimensjoner. Del II, «I tid og rom: mot Kalvebeitets sosiale kronologi og et utvidet perspektiv», vektlegger nettopp dette. I kap. 4 vil «Kalvebeitet i tid» bli presentert og dateringene av Kalvebeitet blir redegjort for og diskutert. Kap. 5 tar for seg den romlige dimensjonen av «Kalvebeitet i rom» gjennom materialpresentasjon og -diskusjon. Disse to kapitlene legger grunnlaget for analysen av «Kalvebeitets sosiale kronologi» i kap. 6, hvor menneskelige handlinger som kommer frem i materialet blir belyst. Kap. 7 går nærmere inn på hvordan Kalvebeitet som sted har blitt inntatt og forlatt. I det avsluttende kap. 8 blir fokus flyttet utover fra Kalvebeitet for å sette materialet inn i en større sammenheng med de omkringliggende områdene, og generelle trekk i det arkeologiske materialet på Vestlandet og Sør-Skandinavia. Kapittelet er ikke ment som en full gjennomgang av materiale utover Kalvebeitet, men heller som et forsøk på å sette mine resultater inn i et større bilde. Spesielt vil jeg fokusere på det intime forholdet mellom røysene og huset, og hvordan annet materiale kan være med på å belyse dette aspektet ved Kalvebeitet.

2 OMRÅDE, UTGRAVNING OG FORSKNINGSHISTORISK UTGANGSPUNKT

Kalvebeitet ligger i den subalpine sonen (jf. 1.2.2) i fjellene over Årdal. I dette kapittelet vil jeg først gi en introduksjon til tidlig arkeologisk forskning på materiale fra fjellområder, noe som er viktig for å forstå bakgrunnen for den forskningshistoriske konteksten som undersøkelsene i Nyset-Steggjevassdragene ble gjort under. Videre i kapittelet vil jeg se nærmere på fjellandskapet som utgravningsområdet lå i, samt områdene rundt, da kjennskap til dette er viktig for å komme nærmere materialet fra Kalvebeitet. Til slutt vil jeg gi et innblikk i tidligere forskning som er gjort med bakgrunn i materialet fra Nyset-Steggje. Selv om mitt hovedfokus ligger i siste halvdel av EJA, er det nødvendig å ha en innsikt i arbeid som er gjort også på andre perioder både før og etter for å sette Kalvebeitet inn i en historisk utvikling.

2.1 FJELLET SOM ARKEOLOGISK FORSKNINGSMRÅDE

Forskning på fjellområder har en lang historie i arkeologien. Spørsmål omkring *hvem* som har utnyttet fjellområdene har stått sterkt, spesielt rundt starten på forrige århundre. Spesielt til to ulike tilnærmingsmåter ble fremlagt omkring forhistorisk bruk av fjellet, og fra midten av 1800-tallet og frem til starten av 1900-tallet: «urfolkteorien» og «bondeteorien» (Indrelid 1994:13; 2009:17). Urfolkteorien har sitt opphav i W. F. K. Christies artikkel i *Urda* fra 1842, hvor han mente at funnene av store fangstbuanlegg på Hardangervidda var spor etter et urfolk (Christie 1842; Indrelid 2009:17). Datagrunnlaget for teorien var derimot lite og mangetydig, og teorien i så måte svakt underbygget (Indrelid 1994:13; 2009:17). Gjennom den motstridene bondeteorien ble funnene i fjellet forklart som jaktspor etter lokale bønder (Indrelid 1994:13). Haakon Shetelig mente derimot at man ikke sikkert kunne tilegne funnene fra vidda en bestemt etnisk tilhørighet, og konstaterte i 1922 med at «fundene fra Vidda reiser problemer som endda er aldeles uløste» (Shetelig 1922:190). Etter dette lå forskningen på utnyttelse av fjellet i forhistorien relativt stille noen år.

I 1927 ble undersøkelser i høyfjellet satt som ett av syv prioriterte temaer innen faget på Norsk arkeologmøte. Det ble imidlertid ikke satt i gang systematiske arkeologiske undersøkelser i fjellet som følge av dette (Bøe og Hougen 1937). Snart skulle det derimot vise seg at interessen for bruken av fjellet også i *nyere tid* var stor på dette tidspunktet. Omtrent samtidig med at undersøkelser i fjellet kom på arkeologenes agenda, startet Institutt

for sammenliknende kulturforskning (ISKF) – i 1928 – et prosjekt som rettet seg mot bruk av fjellet i nyere tid. Norsk bondekultur, og da spesielt i de sørnorske dalstrøkene, «utgjorde en slags siste rest av det norske, som det var viktig å redde før det ble oppslukt av moderniteten» (Olsen 1997:272). En storstilt innsamling av data om setre og seterbruk i Norge ble gjennomført og var tilnærmet ferdigstilt i 1939, noe som resulterte i et stort arkiv av materiale (Amundsen 1972:104), som ble publisert i flere artikler og større verker (Beito 1949; Isachsen 1933, 1936, 1938; Reinton 1955, 1957, 1961; Solheim 1952b). Materialet har også vist seg verdifullt for arkeologien i ettertid – spesielt som et verktøy å tenke med (jf. 3.1.2).

Arkeologene satt på nytt undersøkelser og forskning i fjellstrøk på programmet etter arkeologmøtet høsten 1936. Bruk av fjellet som kunne knyttes opp mot gårdsdrift skulle bli prioritert, det samme skulle fangst og fiske i fjellområdene (Bøe og Hougen 1937; UOÅ 1937:186-187). ISKF «[...] vist[e] sin forståelse også for den arkeologiske side av saken» (Hougen 1947:9), og støttet noe av feltarbeidet (Bøe 1942:9; Hougen 1947:9). På slutten av 1950-tallet ble det startet vassdragsutredning på Hardangervidda (Indrelid 1994:13-14), og etter dette ble det foretatt flere store undersøkelser i norske fjellområder. Spesielt på 1980-tallet ble mange viktige arkeologiske prosjekter iverksatt i fjellet som følge av vasskraftutbygging (se Indrelid 2009:24-25 for oversikt over sørnorske vassdrag hvor det er foretatt arkeologiske undersøkelser). Avdekkingen av fangstanlegg, jernvinner og bosetningsspor i fjelltraktene økte interessen for aktiviteter som har utspilt seg i mer marginale områder. Dette kildematerialet gav også muligheten til å utvikle et mer nyansert bilde av forutsetningene eksempelvis for bosetninger, handel, overskuddsproduksjon og større gravfunn, samtidig som forholdet mellom sentral- og marginalområder ble bedre belyst (jf. Bjørge 2005; Indrelid 2009:62-70; Martens 1988; Solberg 2003:15). Vassdragsundersøkelsene viste seg å fullstendig forandre inntrykket av bruken av høyfjellet i Sør-Norge i steinbrukende tid (Indrelid 1994), og som vi skal se for Nyset-Steggje (jf. 2.3), også under jernalderen.

2.2 ÅRDAL OG NYSET-STEKGJE: FRA LAVLAND TIL HØYFJELL

Sogn er et naturlig avgrenset område, omgitt av havet på en side, høye fjell på de andre og med Jostedalsbreen mot nord. Årdal ligger innerst i Sognefjorden som strekker seg helt fra kysten og inn mot midten av landet (fig. 1). Distriktet har varierende naturforhold hvor landskapet raskt går fra fjord- til fjellandskap (se avhandlingens innledende sitat). Årdalsområdet er marginalt når det kommer til jordbruksarealer, kun enkelte steder er det

partier med bunnmoreneavsetninger som er egnet til jordbruk (se kart hos Prescott 1995a:fig. 2; Sagen 1971a:291). Likevel har det store områder med et enormt potensial for beite og jakt, noe som setter det i en fremragende posisjon (Prescott 1995a:26), og gjør det mer egnet til gårdsbruk og husdyrhold enn om man kun tar hensyn til samlet areal av dyrkbar mark. Det er ikke uten grunn at Årdal betyr *elvedal*, med stor vannrikdom og et stort antall elver som kommer ned fra fjellet (Hæreid 1971:14). I motsetning til fjellområdene så er «[b]ygda [...] nedbørsfattig og snøvinteren som regel kort» (Hæreid 1971:20). Fjellovergangen over Filefjell og Tyin har vært en viktig kontaktrute mellom Sogn og Valdres i gammel tid (Myhre 2002:60; se også Steen 1938:351 for kart over ferdselsveier fra middelalder i Sør-Norge). Flere gamle ferdselsruter går fra Årdal over fjellene mot Valdresdalen (se f.eks. Sande 1892:221; Årebru 1971). Et slik veifar gikk gjennom Vikadalen, hvor Kalvebeitet ligger. Denne veien var mye brukt før de moderne veiene ble bygd (Årebru 1971:712-713; se også Bjørkum 1958:53-54 om veifar ut fra Vikadalen).

Nyset-Steggjevassdragene ligger i fjellene over Årdal, og det er stor forskjell mellom lavland og høyfjell (jf. 1.2.2). Området er likevel relativt fjordnært. De tre dalene hvor de arkeologiske undersøkelsene ble utført ligger i den lavalpine og den alpine sonen, mellom 900-1050 moh. (Bjørge 1986:122; Prescott 1995a:29-30). Berdalen og Fossdalen (Steggje) er begge smale daler med bratte sider. Vikadalen (Nyset) er videre, med rik og variert vegetasjon og mangfoldig topografi (Prescott 1995a:29-30). Fra nærmeste gård nede ved Sognefjorden tar det omkring fire timer å gå opp til Nyset-Steggjeområdet til fots (Bjørge 1986:122; 2005:211). I forbindelse med historisk seterdrift på Vikastølen, som lå 400-450 m sørvest for Kalvebeitet, «[tok det] 5 timar å kløvja [...] ein veg, og endå lyt alt gå godt» (Bjørkum 1958:53). For å entre fjelldalene må man først opp en bratt stigning før topografien brått endres. Fra fjorden er det «[...] stupbratt opp mot fjellet» (Ve 1971b:54), før terrenget åpnes opp inn mot fjelldalene som slakt skråner oppover. Trinnvis leder de mot fjelltoppene reiser seg opp mot 1800 meters høyde (Bjørge 1986:122; Prescott 1995a:29-30).

Været i fjellet kan skifte fort, og om vintrene ligger snøen vanligvis tykk. Den første snøen kommer vanligvis i oktober, og forsvinner de fleste steder i mai. Årlig nedbørsmengde er på ca. 600 mm, med en gjennomsnittstemperatur for området i januar på $-8,7^{\circ}\text{C}$ og i juli på $+10,4^{\circ}\text{C}$ (Bjørge 1986:122; Prescott 1995a:29-30). Før utbyggingen lå det relativt store glasiale avsetninger i Vikadalen, noe som førte til et aktivt elvedelta med flere løp mellom Riskallsvatnet og Kalvebeitet (se fig. 3 og fig. 4) (Prescott 1995a:29; Skogen, et al. 1985:26). Landskap var urørt av industri, med stier hvor man kunne ta seg til fots opp til setervollene.

Opplevelsen av området i dag er en helt annen enn hva det var før utbyggingen (jf. fig. 2 og 3). Nå er store menneskelige inngrep som bilvei, demning og påfølgende innsjø dominerende faktorer for hvordan man «entrer» og beveger seg i landskapet i Vikadalen, og hvordan man forstår det.

2.3 NYSET-STEGGJE: DE ARKEOLOGISKE UNDERSØKELSENE

Høsten 1974 ble det iverksatt arkeologiske registreringer i Nyset-Steggjeområdet. Dette var som følge av en melding fra A/S Årdal og Sunndal Verk (ÅSV) om vassdragsreguleringer i Nysetvassdraget og Steggjevassdraget. Det ble funnet rester av flere tufter, men de ble alle tolket som etterreformatoriske. Konklusjonen ble at det ikke fantes automatisk fredede kulturminner i området (Fasteland 1974). I 1981 ble det – etter en del startproblemer – igangsatt nye registreringer i Nyset-Steggjeområdet etter forespørsel fra ÅSV til Historisk Museum i Bergen (Bjørge og Odland 1982). På dette tidspunktet var det få som hadde sett for seg resultatene som disse registreringene skulle føre til.

På mange måter var Nyset-Steggjeprosjektet et pionerarbeid når det kommer til registrering av kulturminner i det ca. 4 km² store området som utgjorde arealene som ble berørt i forbindelse med utbyggingen (Bjørge 1986; 1992a:19-21). I startfasen av prosjektet ble det utført grundige undersøkelser i dette området, og det ble registrert totalt 135 lokaliteter av ulik karakter (Bjørge 1992b: tabell 48). I tillegg ble det gjort registreringer i nærliggende fjelldaler som lå utenfor selve utgravningsområdet for prosjektet, for å kartlegge hvorvidt materialet fra Nyset-Steggje var av enestående karakter eller ikke (Prescott 1995a:29; Bjørge 2005:221). I motsetning til tidligere undersøkelser ble det prioritert å registrere alle deler av undersøkelsesområdet like grundig, da det var indisier fra andre prosjekter – for eksempel fra Hardangervidda – at funndistribusjon trolig kunne ses i sammenheng med hvilke områder som hadde blitt prioritert under registreringsfasen (Bjørge 1992a:19). Her er det likevel viktig å huske på at det ikke er mulig å påvise absolutt alle spor etter kultur ved registrering (Rundberget 2007:12), og at det derfor kan ha vært kulturminner i området som ikke ble funnet.

De grundige og omfattende registreringene gjorde at det ble en god representativitet i materialet fra prosjektet, og man kunne konstatere at det hadde vært omfattende bruk av fjellområdene innerst i Sognefjorden i mer enn 8000 år – fra eldre steinalder og frem til moderne tid (se fig. 4 for registrerte lokaliteter i Vikadalen). Spesielt for prosjektet var at det ble påvist boplasser fra BA og tufter fra JA. Disse viste en utnyttelse av høyfjellet i Sør-

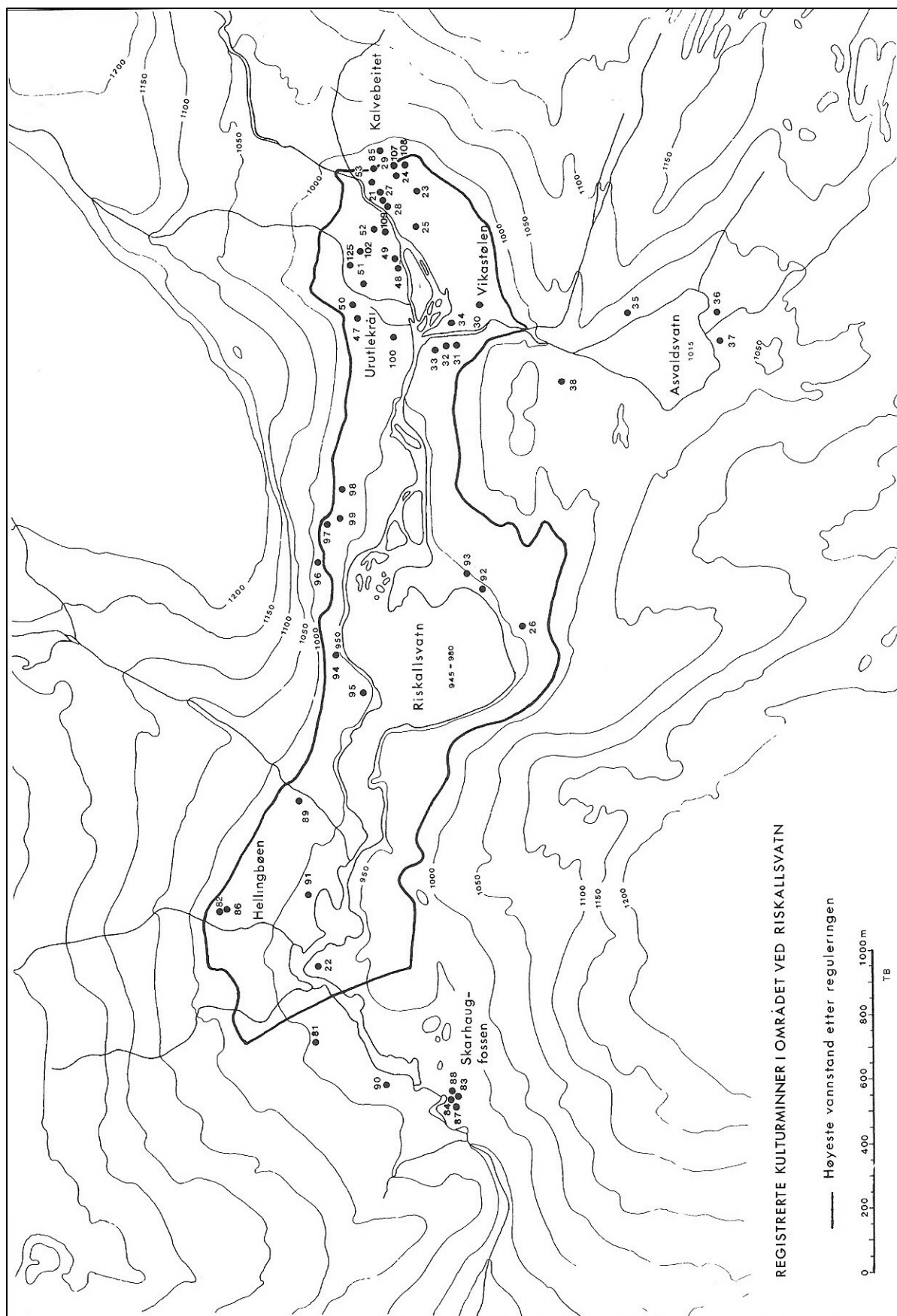
Norge som ikke tidligere var dokumentert (Bjørge 1988:162). Av den grunn ble lokaliteter med kulturspor fra BA og JA en prioritering under utgravingene (Bjørge 1992a:22-23), i motsetning til tidligere vassdragsundersøkelser i sør-norske høyfjell hvor steinalderboplasser med få unntak hadde vært hovedfokuset (Bjørge 1992b:285). Denne vektleggingen av BA og JA skulle bli et generelt trekk ved vassdragsarkeologien på 1980-tallet (Martens 1988:47).

I lavlandet i Årdal utgjør gravfunn det meste av registrert arkeologiske materiale fra JA (jf. appendiks 2) (Fasteland 1983; Fett 1952; Shetelig 1932). Dette står i kontrast til fjellområdene hvor det er flest boplassfunn: hele 39 av 48 utgravde lokaliteter under Nyset-Steggjeprojektet ble tolket som boplassfunn. Av de til sammen 135 registrerte lokalitetene var 26 lokaliteter med hustufter. Av disse hadde 16 jernalderkarakter. Til slutt ble ni lokaliteter med til sammen 24 hustufter datert til JA eller MA gravd ut under undersøkelsene (Bjørge 1992c:287, tab. 48 og 49). Jernalderbebyggelsen i området består av en eller flere tufter/hus, med en eller flere faser. Noen steder kan man se en kontinuitet i bruk gjennom store deler av JA, for eksempel på lok. 122 i Fossdalen (Kristoffersen 1992:231-264). Tufter datert til YJA er i flertall, og materialet viser til en intensivt bruk av området i denne perioden (se Kristoffersen 1992). Dette er også den gjennomgående trenden i undersøkelser fra andre områder i indre Sogn, som fra Friksdalen i Leikanger (Magnus 1983, 1986; Skrede 2002, 2005), fra Flåmsdalen i Aurland (Indrelid 1988) og fra Jostedalen i Luster, som ble undersøkt som en del av Breheimsundersøkelsene (Randers og Kvamme 1992). Fra lavlandet i Årdal er også YJA de mest funnrike århundrene (Lillehammer 1971:136-138).

Tverrvitenskapelige metoder tatt i bruk under Nyset-Steggjeprojektet. Vegetasjonshistoriske undersøkelser ble gjennomført og pollendiagram ble utarbeidet fra utbyggingsområdet, med den hensikt å belyse «[...] forhistorisk ressursutnyttelse og annen aktivitet som har påvirket vegetasjonsutviklingen i området» (Kvamme, et al. 1992:9).

2.4 TIDLIGERE FORSKNINGSPERSPEKTIVER

Det arkeologiske materialet fra Nyset-Steggje er godt dokumentert og publisert i *Arkeologiske rapporter 16* (Bjørge, et al. 1992). Her blir materialet først presentert som en helhet, fulgt av en gjennomgang av de enkelte lokalitetene. De vegetasjonshistoriske undersøkelsene er publisert i en egen rapport (Kvamme, et al. 1992). I tillegg har Nyset-Steggjematerialet dannet helt eller delvis grunnlag for flere artikler og publikasjoner. Skala for analyse varierer fra mikrostudier av enkeltlokaliteter til makrostudier basert på massemateriale i større perspektiv i de ulike tekstene. Allerede mens utgravingene fortsatt

Figur 4: Distribusjon av registrerte lokaliteter rundt Riskallsvatn i Vikadalen (etter Bjørge 1992c:fig. 20).

pågikk kom de første foreløpige analysene og sammenfatningene av materialet. Prosjektleder Tore Bjørgo (1986) publiserte en artikkel hvor han sammenfattet de foreløpige resultatene fra prosjektet, og Christopher Prescott (1986) utførte en studie av det til da ferdig utgravde materialet fra SN og BA til sin hovedfagsoppgave, hvor målet var å utvikle en kronologi for sen steinbrukende tid i Nyset-Steggjeområdet.

Prescott fortsatte å jobbe med dette materialet, og som han selv påpeker (Prescott 1995a:14) endret han syn på materialet over tid. Fra å se materialet som unikt i norsk kontekst, gikk han over til et perspektiv hvor materialet heller ble sett som en del av en større nord-europeisk kontekst. Sammen med materialet fra utgravninger i Skrivarhelleren i Årdal (Prescott 1988, 1991a), dannet Nyset-Steggjematerialet grunnlaget for en videre studie av materialet som resulterte i doktorgradsavhandlingen «From Stone Age to Iron Age» (Prescott 1995a). Prescotts studie løsriver seg fra pollendataene som generelt var mye brukt i undersøkelser av høyfjellet, og baserer seg på det arkeologiske materialet. Materiale fra den subalpine sonen og opp mot den høyalpine sonen dannet grunnlaget for en storskala analyse av bruken av fjellene spesielt i SN og BA. De enkelte lokalitetene ble først analysert for seg, for så å bli satt inn i et større, mer helhetlig og langsiktig bilde av området fra «steinalder til jernalder». Det naturlige ressursgrunnlaget i Årdalsområdet og hvordan mennesker har forholdt seg til og utnyttet dette ble et gjennomgående tema i doktorgradsavhandlingen (Prescott 1995a), og i flere artikler (Prescott 1991b, 1995b, 1999). I senere artikler ble materialet fra Sogn brukt som illustrerende eksempler rundt spørsmål om metallurgi og spor etter mulig kobberproduksjon (Prescott 2000, 2006).

Nyset-Steggjeundersøkelsene viste at hustuftlokaliteter fra JA i området var lokalisert på/ved de beste beiteområdene, på samme måte som de tidligere lokalitetene fra BA og de senere setrene fra moderne tid. Bruksmønstret av området i JA ligner således det fra BA og fra historisk tid (Prescott 1999:220 m. ref. til Reinton 1955 og Sagen 1971b). Skalaen av utnyttelse i JA overskrider derimot den tidligere bruken, og er heller på størrelse med historisk utnyttelse (Prescott 1999:220).

Jernaldermaterialet fra Nyset-Steggjeprosjektet har dannet utgangspunkt for flere mindre studier. To av lokalitetene fra prosjektet ble brukt som eksempler i en artikkel av Mons Kvamme (1988b) om hvordan pollendiagram kan være nyttig i studier av kulturlandskapet. Siv Kristoffersen (1988) har tolket strukturer fra EJA i Fossdalen som en smie (lok. 122). Hvorvidt denne skal ses som et sted for produksjon av nye gjenstander eller til reparasjonsarbeid er imidlertid usikkert (Solberg 2003:158). Disse strukturene inngår i et 400m² stort felt med bosetningsspor fra yngre BA, EJA og YJA (Kristoffersen 1988). Tore

Bjørge (2005:226) har foreslått en tolkning av blant annet tuften datert til EJA fra den samme lokaliteten som en mulig helårsbosetning – en gård. Bjørge kommer med flere argumenter for mulig helårsbosetning i fjellet. Et av argumentene er spesielt relevant for Kalvebeitet, for det som blir sett som graver i tiknytning til bosetning er tradisjonelt sett som en indikasjon på permanent bosetning.

Bjørge (2005) ser på jernalderlokalitetene med tufter som en helhet. Målet med artikkelen er å undersøke eventuell sesongmessig bruk av fjellområdene i forbindelse med jernaldergården. Han mener de tre dalene som ble undersøkt i prosjektet ble utnyttet på samme måte, og han tar videre opp testundersøkelser som ble gjort i nærliggende fjelldaler for å undersøke hvorvidt resultatene fra Nyset-Steggjeundersøkelsene var av enestående karakter eller ikke. Han konkluderer med at Nyset-Steggje må ha vært en del av et større område som på regionalt nivå ble systematisk utnyttet av bønder i JA på grunn av de rike beitenene. Tuftene, som i de fleste tilfeller blir tolket opp mot sesongmessig bruk, blir sett på som en viktig del av gårdsstrukturen i området i JA. Tolkningene er bygget på både arkeologiske data, osteologiske data, fauna og botaniske data (Bjørge 2005).

Nyset-Steggjematerialet blir brukt og referert til som eksempel i mange sammenhenger, både i artikler og oppslagsverk (f.eks. Gustafson 2005a; Indrelid 2006; Myhre 2002; Solberg 2003; Østmo og Hedeager 2005). Materialet fra Kalvebeitet har blitt brukt eksplisitt som eksempel av både Kristoffersen og Prescott, som begge deltok i det arkeologiske prosjektet (Kristoffersen 1993:201; Kristoffersen og Østigård 2006:124; Prescott 1999:219). I alle tilfellene blir lokaliteten trukket frem på grunn av tuften med de nærliggende røysene, og som den eldste bebyggelsen i området. Kristoffersen (1993:201) knyttet materialet fra Kalvebeitet opp mot materiale fra Modvo og Sostelid, og argumenterte for at «gravminnene» ikke representerer en fast bosetning i fjelldalene i EJA, slik vi har sett Bjørge argumentere for i den nyere artikkelen. Hun presenterte en tolkningsmulighet for etableringsfasen i fjellet, hvor gravene kan forstås som markører for eiendom eller bruksrett til områdene. Prescott (1999:219) satt Kalvebeitet inn i en langtidsutnyttelse av fjellområdene. Han la frem en tentativ tolkning som støttet opp om Kristoffersens, hvor røysene ble konstruert for å binde områder i fjellet sammen med gårdsbosetning i lavlandet, og slik legitimere eierskap til høyfjellsområdene. Røysene blir på denne måten representative for en endring i synet på eiendomsforhold fra tidligere tider, og fremmer en mer eksklusiv og avgrenset rett til fjellområdene.

Tuftlokalitetene i Nyset-Steggje har altså blitt knyttet opp mot *gården*. Bosetningshistorisk forskning har en lang tradisjon innen arkeologien, og forholdet mellom

naturgitte betingelser og materiell kultur har vært av spesiell interesse (Haavaldsen 1984:180; se også Myhre 2002), noe som også er tydelig i litteraturen om Nyset-Steggje. Økologisk tilpasning og bruk av naturlige ressurser har vært viktige stikkord i forskningen, og de naturgitte omgivelsene i fjellet er en faktor som blir sett som noe utenom det vanlige i de fleste tekstene. De ulike tilnærmingene til materialet fra Nyset-Steggje i form av innfallsvinkel og valg av skala i både tid og rom viser tydelig hvordan kunnskapsproduksjon skjer på ulike nivåer. Storskalaundersøkelsene, slik som Prescotts avhandling, gir et bilde av området som en helhet over tid, men også satt inn i en større kontekst med handelsnettverk og påvirkning fra utsiden av området. Småskalaundersøkelsene, som Kristoffersens studie av den mulige smien fra lok. 122, viser nødvendigheten av å studere også på mikroplan, da ny og nyttig informasjon som klargjør og får frem nyanser i det større bildet kan komme frem. Disse observasjonene er verdt å ta med seg inn i arbeidet med materialet fra Kalvebeitet.

2.5 OPPSUMMERING

Som en introduksjon til de arkeologiske undersøkelsene i Nyset-Steggje har jeg kort forsøkt å vise hvordan kunnskapsutviklingen om bruken av sørnorske fjellområder har utviklet seg innenfor norsk arkeologi. Dette ble gjort ved å se nærmere på fjellets arkeologiske forskningshistorie. De naturlige omgivelsene til Nyset-Steggjeområdet har blitt nærmere forklart da dette er viktig for å forstå de naturforholdene som lå til grunn da bosetningen på Kalvebeitet ble oppført, og sett opp mot potensiell bruk av området i et utvidet perspektiv (se kap. 8 for nærmere diskusjon). Dette har også dannet bakgrunnen for en gjennomgang av tidligere forskning på Nyset-Steggjematerialet, som i stor grad legger et grunnlag for mitt prosjekt. Likevel ønsker jeg i studiet av Kalvebeitet å tilføre mine egne perspektiver, hvor ulike metoder og teoretiske tilnærminger står sentralt. Dette vil bli nærmere redegjort for i neste kapittel.

3 STEG MOT ERKJENNELSE

Gjennom den materielle kulturen studerer arkeologer menneskelig aktivitet i forhistorien. Forskjeller mellom nåtid og fortid, mellom oss og dem, utfordrer oss til å ville forstå de forhistoriske andre (Dincauze 2000:83). Etter en relativt lang faghistorie har vi også et annet materiale å forholde oss til: teksten. Og i større eller mindre grad er det nettopp gjennom tekst vi tilnærmer oss det arkeologiske materialet. Vi leser, studerer, kritiserer, forkaster og sier oss enige i tanker, teorier og resultater som andre har kommet med før oss. Gjennom tekstmaterialet blir ulike tilnærminger til det arkeologiske materialet tydelig, og opp gjennom faghistorien har det vært mange ulike tilnærminger til studiet av materiell kultur. Ikke bare har vi en kronologi som forhistorien er delt inn i, vi har også en kronologisk utvikling av arkeologien selv, i form av de ulike teoretiske perspektiver og tilnærminger til det arkeologiske materialet som har vært gjeldene opp gjennom forskningshistorien.

Hvordan vi tilnærmer oss det arkeologiske materialet kan ha mye å si for hvordan vi forstår sammenhenger mellom det immaterielle og det materielle. Det er ikke uten grunn at mange skriftlige arbeider gir en gjennomgang av hva som *tidligere* har blitt gjort innen det temaet som skal omhandles. Likevel kan forskningshistorier fort oppleves som statiske og forenklete bilder av hvordan faget har utviklet seg (jf. Svestad 1995:13-14), men er fremdeles viktige siden man setter sitt eget bidrag inn i en større sammenheng, slik som i denne avhandlingen. Uansett hvordan vi ser på det, så bygger vi hele tiden på tidligere arbeider på en eller annen måte, og denne intertekstualiteten blir gjort tydelig gjennom referering til andre arbeider.

Tuftlokalitetene i fjellet har som vi har sett blitt knyttet opp mot gården. Innen forskning på bosetnings- og agrarhistorie i Norge har det vært viktig å belyse gårdens utvikling og struktur. Derfor vil jeg videre først se nærmere på to ulike metoder som begge har vært mye brukt innen denne type forskning, for så å presentere mitt teoretisk perspektiv og videre min metodiske tilnærming til materialet.

3.1 RETROSPEKSJON OG ANALOGI

Myhre (2002:14) peker på to metodiske innfallsvinkler som ofte har blitt brukt innen agrarforskning i Norge: retrospektiv metode og analogibruk. Begge metodene tar utgangspunkt i noe vi kjenner fra nåtid for å tolke fortiden, men på ulike måter.

3.1.1 *Retrospektiv/retrogressiv metode – en metode for å undersøke Kalvebeitet?*

Ved å ta utgangspunkt i kunnskap fra norsk MA mener blant andre Myhre (2002:14) at vi kan studere arkeologisk materiale fra JA og BA gjennom såkalt retrospektiv metode. Han poengterer at «[m]etoden forutsetter historisk kontinuitet som tilsier at gjenkjennelige, materielle trekk ved det forhistoriske samfunnet har hatt et tilsvarende innhold som i historisk tid» (Myhre 2002:14). Ofte har studier sett på gårdens utvikling i et langtidsperspektiv, hvor man har fokusert på bostedsutvikling og endringer mellom forhistoriske og historiske gårder. Tanken om kontinuitet har vært en grunnleggende oppfatning ved forskning på norsk bosetningshistorie (Pilø 2005:22). I Norge ble begrepet retrospektiv metode i 1942 presentert av Andreas Holmsen som «en form for tilbakeslutning fra yngre og kjente forhold til eldre og mindre kjente» (Holmsen 1942:32), altså drar man slutninger fra yngre tider med rikt kildemateriale til eldre tider med mindre rikt kildemateriale (Holmsen 1976:4). Metoden, slik den ble brukt i Norge, har fra flere sider blitt kritisert for å være både statisk og mekanisk. Ofte har man gått inn med en antakelse om at for eksempel gårder alltid har ligget der de ligger i dag (Widgren 2000:42), og at man derfor kan spore bebyggelsens opprinnelse tilbake til en slags «urgård» (Pilø 2005:28).

Den grunnleggende oppfatningen om kontinuitet i bosetningshistorien har røtter i europeisk agrarforskning. Denne tankegangen har i norsk forskning i stor grad blitt opprettholdt, mens man derimot nedover på kontinentet gikk vekk fra dette kontinuitetssynet (Pilø 2005:264; Widgren 2000). I Sverige ble for eksempel tilbakeslutninger brukt, ikke for å bekrefte stabilitet, men for å finne argumenter mot den tidligere kontinuitetslæren (Widgren 2000:42). I Sverige skilles det også mellom *retrospektiv* og *retrogressiv* metode. Begge metodene er bygget på et grunnleggende geografisk spørsmål knyttet opp mot hvorfor landskapet i dag fremstår slik det gjør (Widgren 2000:40-41). Opprinnelig kommer dette skillet fra fransk historisk geografi og er basert på Roger Dion og Marc Bloch sine arbeider (Baker 1968). *Retrospektiv* metode forsøker å forklare hvorfor dagens landskap ser ut som det gjør ut ifra tilbakesluttende historieskrivning. Ved *retrogressiv* metode tar man utgangspunkt i yngre kilder for å avdekke/rekonstruere eldre forhold (Baker 1968; Widgren 2000:41). I Norge skilles det som regel ikke mellom disse to tilnærmingene i litteraturen, og tilbakeslutninger på den ene eller andre måten blir på generell basis betegnet som retrospektive (Zehetner 2007:67). Lars Pilø (2005:8) velger derfor å kalle den norske metoden *retrogressiv*, siden retrospektiv har en annen betydning innenfor kulturgeografien, noe jeg støtter meg til.

Pilø (2005:9-63) har gjort en gjennomgang av norsk bosetningshistorisk tradisjon hvor han har valgt ut og studert noen tidligere publikasjoner. Han påpeker at tanken om kontinuitet i bebyggelsen har stått helt sentralt i forskningstradisjonen, noe som også har lagt til rette for bruk av retrogressive metoder. Denne kontinuitetstenkningen stemmer derimot ikke med overens med resultater fra nyere arkeologiske undersøkelser av boplasser, hvor diskontinuitet synes å være et gjennomgående trekk. Dette eksemplifiseres blant annet Forsandmoen, hvor retrogressive metoder ikke ville påvist den omfattende bebyggelsen som har vært på moen (Pilø 2005:30-31). Pilø (2005:63) konkluderer med at «hele forskningstradisjonens fundament [...] hviler på antakelser som er svakt belagt i det empiriske materiale». Dog finnes det studier hvor retrogressiv metode har blitt brukt som *en av flere* metodiske tilnærminger med gode resultater, slik som i Janicke Larsen Zehetners (2007) doktorgradsavhandling.

Retrogressiv metode i form av direkte tilbakeslutninger er derimot ikke en metode som kan brukes på det arkeologiske materialet fra Kalvebeitet. Bebyggelsen har ikke vært stabil over tid, og hadde bare en relativt kort bruksperiode (kap. 4). Så hva med den andre tilnærmingen som Myhre nevner – analogier – kan den brukes?

3.1.2 Analogier – en vei å gå?

Bruk av kunnskap om noe kjent for å tolke og forklare det ukjente har en historie lenger enn arkeologien selv (jf. Porr 1999:5). Analogier har opp gjennom den arkeologiske forskningshistorien blitt brukt på ulike måter, og har også vært gjenstand for mye kritikk (se f.eks. Fahlander 2004; Porr 1999; Wylie 1985 for forskningshistorisk gjennomgang av analogibruk i arkeologi). Ian Hodder (1982a) trakk et skille mellom *formelle* og *relasjonelle* analogier som har vært mye referert til innen arkeologien. Formelle analogier hviler på forestillingen om at hvis to objekter eller situasjoner har noen felles trekk, så må de også ha flere. Med relasjonelle analogier søker man derimot etter en naturlig eller kulturell link mellom de ulike aspektene i analogien (Hodder 1982a:16; Wylie 1985:94-95). Hodder så de formelle analogiene som svake, da det objektene eller situasjonene har til felles kan være helt tilfeldig (Hodder 1982a:16), og relasjonelle analogier ble sett som en bedre måte å bruke analogier på (1982a:23, 27). Men det er et problem også med disse. Hodders relasjonelle analogier er en form for tilbakeskriving i tid om de brukes på et arkeologisk materiale (se f.eks. Fahlander 2004 for kritikk), slik som retrogressiv metode. Derfor er heller ikke dette en måte å bruke analogier i forhold til arkeologisk forskning. Derimot synes det i løpet av de

senere år å ha utviklet seg en annen måte å tilnærme seg analogibruk i arkeologien (jf. Norr 1998).

Ingrid Fuglestad (2009:107) skriver at «[a]nalogy is to approach the unknown by way of known categories», med referanse til Astrid J. Nylands (2003) artikkel «Å gjenkjenne en ukjent historie med kjente kategorier». Som tittelen antyder, så kan bruk av kjente kategorier bidra til å gjøre fortiden mer forståelig for oss i dag, noe som står midt i den hermeneutiske tradisjonen. Hermeneutikk som fortolkningslære tar for seg et fundamentalt problemfelt innen arkeologien, nemlig hvilke betingelser eller forhold som gjør oss i stand til å tolke og forstå fortidige samfunn. *Hvordan* vi forstår er innen hermeneutikk vel så viktig som hva vi forstår (Olsen 1997:104-105). Å gjøre det arkeologiske materialet forståelig for oss i dag er et hermeneutisk problem, og vi trenger konseptuelle grep som kan fungere som et utgangspunkt om vi skal forsøke å skape en forståelse rundt fortiden. For «[hvis] det fremmede overhodet skal være erfarbart [...], må det være en kjerne av gjenkjennbarhet og minimal forståelse til stede» (Kyvik 2002:128). Vi trenger «visse knagger til å henge historiene på» (Nyland 2003:56). Slik er analogier gode som tankeredskap i en hermeneutisk prosess, og ikke en selvstendig uavhengig metode, og må vurderes etter hvorvidt de kan tilføre ny kunnskap eller perspektiver for tolkning (Østigård 2007:45). Ved en slik tilnærming til analogiene kan de også brukes til å påvise kontraster og forskjeller mellom de moderne analogiene og forhistoriske kontekster, og ikke bare fokusere på det som er likt (jf. Andrén 1997:161).

3.1.3 Historiesyn

De to tilnærmingene til arkeologisk materiale har en ting til felles: de er metoder for å fortolke et arkeologisk materiale. Poenget med denne gjennomgangen er at historiesyn kan ha mye å si for hvordan vi studerer det arkeologiske materialet (jf. Prescott 2009). Historiesyn, i form av historisk tolkningsperspektiv, har betydning for hvordan arkeologer teoretisk og metodisk nærmer seg materialet. Mens retrogressiv metode er en form for direkte tilbakeslutning, kan analogibruk være en måte å tenke rundt det arkeologiske materialet. Disse to metodene er således uttrykk for ulike *historiesyn*. Retrogressiv metode forfekter et lineært historiesyn, hvor en ser utviklingen av gården som en nærmest rett linje på samme sted, noe som kan oppfattes som evolusjonistisk. Ved analogibruk trenger man derimot ikke å tilskrive det arkeologiske materialet direkte kvaliteter fra analogien. Derfor er jeg analogier en mer fruktbar måte å tilnærme meg mitt materiale på.

Tolkningsforslagene omkring hvilke erverv mennesker har hatt i høyfjellet i forhistorisk tid er for eksempel i stor grad basert på analogibruk – jakt, sanking, setring, sesongmessig bruk, helårsbruk (se f.eks. Prescott 1995a:111). Spesielt har innsamlingen av data om setre og seterbruk som ISKF gjennomførte (jf. 2.1) vært et nyttig verktøy for arkeologien i senere tid. I denne avhandlingen vil også dette materialet kunne fungere som analogier, spesielt for å belyse mulig bruk av fjellområdene. Bruk av fjellet spesifikt i og rundt Årdal er også til dels dokumentert i ulike artikler årbøkene til Årdal Sogelag fra 1952 og 1958, og i første bind av Bygdebok for Årdal (jf. Bjørkum 1958; Hæreid 1958; Laberg 1932:29; Sagen 1971b; Ve 1952). Her kan også analogibruk vise seg nyttige i spørsmål rundt hus og grav, og jordfaste strukturers rolle i stedbundethet.

I møte med noe annerledes og fremmed kommer erkjennelsen av at alt ikke er som «hos oss». Det er i disse møtene en anerkjennelse av andre måter å se og oppleve verden på blir tydelige (jf. Kyvik 2002), noe som også kan sies å gjelde for møtet med de forhistoriske andre gjennom det arkeologiske materialet. Jeg har ingen intensjoner om å direkte overføre moderne måter å bruke materiell kultur over på arkeologisk materiale. Derimot synes jeg at man ut ifra det overstående kan utlede at analogier kan være *gode å tenke med*. Og det er med et slikt utgangspunkt vil bruke analogier videre i avhandlingen, som en måte å tenke rundt og med materialet fra Kalvebeitet.

3.2 LANDSKAP, STED OG MATERIELL KULTUR SOM MEDIUM FOR HANDLING

Et godt sted å starte for å tilnærme seg Kalvebeitet er rammen for bosetningen: landskapet. Landskapet ble lenge sett som en statisk bakgrunn for menneskelig handling. De siste 20 årene har det derimot kommet et nytt fokus på landskapet i forskningen (se f.eks. Bukkemoen 2007; Fabech og Ringtved 1999; Gansum, et al. 1997; Herschend 2009; Ingold 1993; Keller 1993; Knapp og Ashmore 1999; Lund 2009; Thomas 2001; Tilley 1994).

3.2.1 Tilnærminger til materiell kultur og landskap

Med utviklingen innen landskapsforskningen har det vært et skifte fra å se landskap som en scene til å se det som et medium (Lund 2009:51). Som en reaksjon på den mer passive og deskriptive tilnærming til arkeologisk materiale i den kulturhistoriske arkeologien, hvor landskapet stod som en nøytral bakgrunn for den materielle verden, ble det utviklet nye metoder og teorier for å komme nærmere inn på forhistoriens materialitet. Perspektiver og metoder som ble fremstilt av svenske kulturgeografer – slik som retrospektiv/retrogressiv

metode – på 1950- og 1960-tallet har vært retningsgivende for forståelsen av landskap innen norsk arkeologi (Myhre 1991:168; Widgren 1985; Øye 2002:15), og bruken av økofunksjonalistiske modeller i skandinavisk prosessuell arkeologi kan blant annet ses i opp mot dette (Olsen 1997:56). Med postprosessualismens inntog på 1980-tallet ble ikke lenger materiell kultur forstått som stille og passiv, men heller som et direkte resultat av den sosiale verden, og inntok en rolle som sosial og meningsfull. Selv om begrepet *postprosessualisme* er mer en samlebetegnelse for en rekke tradisjoner og standpunkter, enn det er en ensartet retning i seg selv (Johnson 2010:105), kom det med postprosessuell arkeologi et større fokus mot hvordan den sosiale verden er knyttet sammen med den materielle. Spesielt ble gjort et poeng av å finne «meningen» bak materiell kultur.

Kommunikative aspekter ved materiell kultur har vært i senter for mye forskning, og kom inn med Ian Hodders «Symbols in Action» fra 1982. Dietler og Herbich (1998:243) poengterer at studiene av kommunikative aspekter har variert stort i teoretisk standpunkt og metode. Flere av disse studiene så materiell kultur som et medium for symbolske uttrykk (f.eks. Hodder 1982b; Shanks og Tilley 1987). En erkjennelse av at materiell kultur har potensialet til å være spekket med ulike lag av mening, til å være både funksjonell og ha metaforiske kapasiteter, så dagens lys. Denne multivokaliteten ved materiell kultur ble forfektet av flere (f.eks. Hodder 1989; Tilley 1989), og ble også overført til landskap og sted som har rommet menneskelig handling. Gjennom fenomenologien ble kroppslige aspekter ved opplevelsen av landskap ble viktige, og flere forskere brukte sin egen kroppslige erfaring for å studere forhistoriske samfunn (f.eks. Tilley 1994).

Med bakgrunn i erkjennelsen av at kroppslig opplevelse og erfaring er et produkt av den tid man lever i (Brück 2005:55 m. ref.), påpeker Julie Lund (2009:44) at den kroppslige tilnærmingen er problematisk, da et moderne menneskes kroppslige persepsjon ikke direkte kan sammenstilles med fortidsmennesket. Likevel har landskapsstudiene vist at landskapet ikke bare kan ses som en statisk bakgrunn til menneskelig handling, men kan påvirke og bli påvirket av den, og ha en betydning for det sosiale. Som en del av dette fokuset har blant annet *sted* blitt trukket frem (f.eks. Bukkemoen 2007). Et sted kan være multivokalt, på samme måte som materiell kultur.

3.2.2 Tilnærming til sted

Plassen eller *stedet*, som en konsentrasjon i landskapet (jf. Nilsson 2003:102), er det som vil være i fokus her. For det var på *stedet* Kalvebeitet at bosetningens oppstart, brukstid og

avslutning tok plass. Slik blir også stedet et utgangspunkt for bruk av det omkringliggende området og landskapet knyttet opp mot bosetningen. Naturlandskapet konstituerer ikke grenser i seg selv, det er gjennom menneskelig aktivitet at elementer i landskapet kan bli tilskrevet en slik funksjon (Ingold 1993:156). Gjennom å ilegge et sted visse kvaliteter blir det skilt fra naturlandskapet som noe annet. Sted eksisterer gjennom menneskelig handling og ved mening som blir tillagt stedene av mennesker (Nilsson 2003:101). Sted konstitueres derfor gjennom menneskelig tilstedeværelse eller bevissthet om stedet, og gjennom relasjonene til omgivelsene (Lund 2009:13).

En måte å skape både tilstedeværelse og bevissthet rundt sted er gjennom ritualer. Ritualer kan være med på å tillegge sted ulike kvaliteter, og ritualer kan ha hatt betydning for hvordan en del av et landskap har blitt til sted. Jeg vil videre komme nærmere inn på disse aspektene. For å gjøre dette er det først nødvendig å kort gjøre rede for Pierre Bourdieus praksisteori og medfølgende habitusbegrep (se f.eks. Jenkins 1992 for gjennomgang), da Bourdieus arbeider har hatt stor innflytelse på hvordan vi forstår relasjonen mellom mennesker og landskap, og som en videreføring av dette: hvordan vi kan begynne å forstå relasjonen mellom mennesker og sted.

3.2.3 Bourdieu – praksisteori og habitus

Bourdieu er kanskje mest kjent for sin praksisteori og begrepet *habitus*. Han låner selektivt fra fenomenologien (Bourdieu og Wacquant 1993:37), men mener at fenomenologien, med sine ahistoriske kvaliteter, er til hinder for en full forståelse av den praktiske forståelsen og praksis i seg selv (Bourdieu 1999:153). Som et utgangspunkt for menneskelig handling eller *praksis*, står en gjensidighet mellom strukturene og individet, hvor agentenes praksis produserer de sosiale strukturene, som igjen virker tilbake på agentenes atferd (Bourdieu og Wacquant 1993:112-113). Bourdieus praksisteori prøver å gripe intensjonaliteten uten intensjon, altså den underbevisste mestringen av den sosiale verden som mennesker oppnår gjennom å være i verden. Denne kunnskapen som mennesker har i seg uten å være det bevisst, er den egentlige menneskelige sosiale praksisen (Bourdieu og Wacquant 1993:37). Bourdieu (1993) viser at menneskelig praksis og sosiale strukturer er knyttet sammen slik at de begge er strukturerende for og strukturert av hverandre.

Her er også kroppen viktig, da den står som utgangspunkt for læring, erfaring og forståelse (Bourdieu 1993:87). Til forskjell fra den bevisste og intensjonelle fortolkningen som vi gjerne ser for oss i vår forestilling av forståelse, står *kroppslig kunnskap*. Den

kroppslige kunnskapen sikrer gjennom kroppen en praktisk forståelse av verden (Bourdieu 1999:141). Bourdieus *habitusbegrep* er således et produkt av kroppslig erfaring (Bourdieu og Wacquant 1993:112-113), og er først og fremst en sosial egenskap. Det finnes flere definisjoner av begrepet *habitus* i Bourdieus arbeider, Frank Meyer (1997:78) oppsummerer det slik: «*Habitus* betegner et system av disposisjoner, ubevisste tanke-, fornemmelses-, forståelses- og handlingsmønstre som danner seg i individet under innflytelse av ytre, objektive strukturer». Systemet av disposisjoner er resultat av sosial erfaring, kollektive minner, måter å bevege seg på og tanker som risses inn menneskekroppen- og sinnet (Broady 1991:225). *Habitus*formene er således underlagt en form for kontinuerlig revisjon, og endres i forhold til nye erfaringer (Bourdieu 1999:168).

Ved bruk av Bourdieus praksisteori innen arkeologien er det derimot visse hensyn å ta. Et problem med praksisteori er at hvis den brukes alene, vil forbigå det materielle som aktør i det sosiale rom. Bourdieu ser materiell kultur som *eiendom* som tilhører menneske, og ikke som aktører i seg selv (Lund 2009:52). Lund (2009:52) viser problemet ved dette ved å eksemplifisere hvordan materiell kultur i seg selv kan påvirke menneskelig handling, og at elementer i naturlandskapet også kan ha spilt en rolle i det sosiale liv. Derfor er forholdet mellom det sosiale og det fysiske rom mer sammensatt enn det kommer frem hos Bourdieu (Lund 2009:52). Grete Bjørkan Bukkemoen utleder at landskapets første funksjon ikke er fysiske byggverk og monumenter, men at det heller «[...] er en materialisering av sosiale strukturer og mellommenneskelig samhandling» (Bukkemoen 2007:154). Slik blir det kognitive landskapet bundet opp med samfunnsorganisasjonen, for eksempel gjennom grensesetting, men også opp mot andre deler av samfunnet, slik som materielle uttrykk for rituell aktivitet (Bukkemoen 2007:154).

3.2.4 *Ritual, ritualer, ritualisering?*

Ulike kontekster kan inneha et bredt spekter av mening eller kommunikative aspekter, fra et konseptuelt nivå hvor menneskelig handling har vært gjennomtenkt og utført med mening og omhu, til et normativt nivå hvor handlingen skjer uten dypere refleksjon, da den foregår innenfor normalitetens rammer (Herschend 2009:15), og er en del av *habitus*. Hverdagslige handlinger kan sies å være en del av det normative nivået, mens handling på konseptuelt nivå er handling som er nødvendig, for eksempel gravritualer for å takle døden. Kalvebeitet som kontekst innehar dette spekteret av egenskaper, da det mer normative nivået kommer til uttrykk gjennom bruken av stedet over tid, mens for eksempel oppføringen av røysene står

som markeringer av konseptuelle handlinger (jf. 5.4). Som en del av konseptuell handling står utførelsen av det vi i dag gjerne kaller ritualer, noe som også kan knyttes opp mot røysene på Kalvebeitet.

Ritualer og ritualteori er et omfangsrikt tema (se Bell 1992). Studiet av ritualer innen arkeologien har i stor grad vært bygd på analogier til antropologiske studier. Hvordan man kan forstå begrepet ritual, hva som ligger i det og hvordan det kan brukes i en arkeologisk sammenheng har lenge blitt diskutert. Joanna Brück (1999:327) foreslo å forkaste kategorien helt og holdent. Astrid Nyland sier derimot at

«Inndelingen av rituelle og ikke-rituelle handlinger i tolkninger av et arkeologisk materiale synes for personer i den vestlige vitenskapelige tradisjon meningsfull. Materialet settes inn i en sammenheng som kan gjenkjennes, siden det eksisterer en felles forståelse i vårt vestlige samfunn av *konseptet rituelt*. Derfor kan ikke verdien av 'rituelt' avvises» (Nyland 2003:55).

Ritual er en kategori som vi kan kjenne igjen og tenke med (jf. kap. 3.1.2). Fra forsøk på å forstå og definere ritualer for å komme frem til meningen bak dem, har forskning på ritualteori skiftet. De *rituelle handlingene* i seg selv har blitt satt i fokus, og ses som viktige i forståelsen av ritualer (Stutz 2006:95). Catherine Bell bruker begrepet *ritualisering* for å overkomme behovet for å definere begrepet ritual. Bell (1992:81) analyserer ritualer som praksis, og ser praksis blant annet som både situasjonell og strategisk. Fokuset hennes ligger således på rituell praksis, hvor ritualer er *ritualiserende*. Ritualisering er en måte å handle på som skiller og begunstiger det som blir gjort fra andre, gjerne mer hverdagslige, aktiviteter, og som kulturelt differensieres fra andre handlinger som viktigere. Derfor blir det ritualiserte mer fremtredende og dominant i status (Bell 1992:74, 90).

Caroline Humphrey og James Laidlaw (1994) mener handling blir ritualisert med bakgrunn i rituell forpliktelse, noe som karakteriseres ved fire kjennetegn. Det første er at rituell handling er ikke-intensjonell, da ritualisert handling ikke er avhengig av agentens hensikt med handlingen, slik vanlige handlinger er. For det andre er ritualisert handling fastsatt ut ifra grunnleggende regler, og ikke med utgangspunkt i intensjonell forståelse slik som vanlige handlinger. For det tredje er de rituelle handlingene etablert forut for for selve ritualutøvelsen. Det fjerde og siste punktet er at de rituelle handlingene føles eksterne, og slik er de også begripelige, da man følger regler satt av andre (Humphrey og Laidlaw 1994:89). Ritualet er på den ene siden en kjent handlingssekvens, men på den andre siden umulig å gjøre feil om man har akseptert den rituelle forpliktelsen (Humphrey og Laidlaw 1994:89, 128; Østigård 2007:25). Ritualisering er derfor et velegnet perspektiv i studie av materiell

kultur, da variasjon i den materielle kulturen ikke har betydning for hvorvidt ritualet virket eller ikke. Det er heller et poeng at *noe ble gjort*, og at de som har utført ritualene selv mener de har blitt utført på riktig måte (jf. Østigård 2007:25-26).

Dette implementerer også at ritualisering må ses i rammene av en bestemt kontekst (Bell 1992:90-93). Ved å se handlingen som kontekstspesifikk står ikke landskap og materiell kultur som en scene for menneskelig handling, men skaper heller et sett av steder som er integrert i handlingen (Gosden og Lock 1998:4). Ritualisering blir dermed et nøkkelbegrep for å forstå hvordan kulturlandskapet er knyttet sammen med rituelle handlinger som kan spores materielt (Lund 2009:41). Den rituelle aktiviteten blir slik et utgangspunkt for *hvordan* mennesker kan tillegge materiell kultur eller sted kommunikative aspekter, og ikke et jag etter meningen bak. I prosessen fra å være en del av landskapet til å *bli et sted* er dermed ritualisering relevant for Kalvebeitet. Som en del av opplevelsen og den kroppslige erfaringen ritualiseringen gir, vil materielle uttrykk som står igjen etter handlingen fungere som markører for det som har skjedd. For mennesker innenfor den samme samfunnsrammen kan kommunikative aspekter ved slike materielle uttrykk ligge innen deres habitus og gjøre det materielle forståelig.

3.3 MOT EN SOSIAL KRONOLOGI OG ET STØRRE PERSPEKTIV

Denne avhandlingen er forankret i et materiale som er spesifikt både når det gjelder tid og sted, og ikke i en enkelt materialkategori. En fare med et lite arkeologisk materiale er spørsmål om representativitet, og hvorvidt resultatene er representative. Konklusjoner og slutninger kan også oppleves som statiske om de blir forsøkt gjort allmenngyldige eller absolutte siden de er basert på kun en lokalitet. Derfor vil jeg nærme meg materialet slik at analysen i første omgang fokuseres mot det arkeologiske materialet på Kalvebeitet som en steds- og tidsspesifikk analyse på mikronivå.

Fra Appadurais *The Social Life of Things* kom ut i 1986, har tingenes sosiale dimensjoner vært i søkelyset og flere forskere har på ulike måter studert ting med et slikt utgangspunkt (Hodder 2012:1). En av de teoretiske grenene i de siste års tilnærming til ting er *biografitanken* (se f.eks. Gosden og Marshall 1999; Kopytoff 1986; Lund og Melheim 2011). Her har fokus blitt rettet mot hvordan objekter og deres biografier er knyttet opp og sammen med mennesker og deres historie, og hvordan ulike personers historier kan bli innkapslet i objektene (Chapman og Gaydarska 2007:8; Lund og Melheim 2011:447). Ved denne måten å tilnærme seg materiell kultur er det mindre fokus på mennesket, og mer fokus

på ting og deres menneskeliknende kvaliteter (Hodder 2012:30). Biografitanken har også blitt rettet mot hus, og for eksempel Ruth Tringham (1995) har forsket på hus og deres livshistorier gjennom konseptet *use-lives*, eller brukstid. Hun forsøker å forstå hvordan husene blir meningsfylte gjennom sosial påvirkning, på samme måte som den biografiske tilnærmingen til materiell kultur. Maurice Blochs (1995) studie av Zafimaniryfolket viser også hvordan hus kan bli tillagt lag av muligheter og mening over tid gjennom sosial påvirkning, for eksempel gjennom utførelsen av ritualer. Biografi- og livshistorietilnærmingen til materiell kultur er en tankegang som jeg vil forsøke å overføre til materialet på Kalvebeitet som et heuristisk verktøy.

3.3.1 Mot Kalvebeitets sosiale kronologi

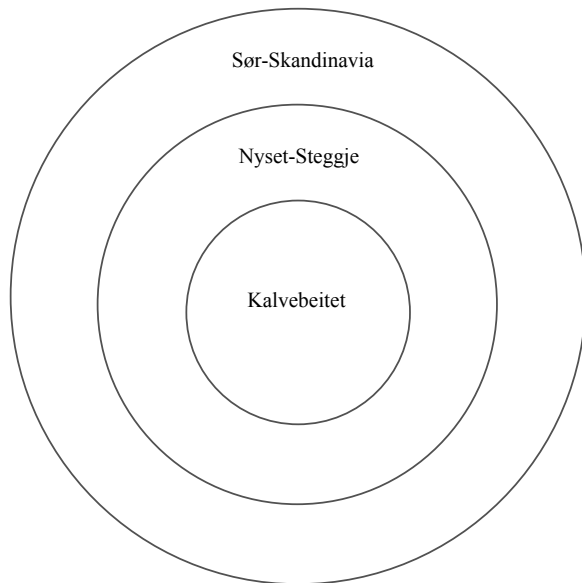
Med bakgrunn i biografitanken vil jeg gå tilbake til det som en gang var arkeologiens mål: kronologien. Jeg vil derimot ikke gjøre en typologisk studie, men heller forsøke å utforme en *sosial kronologi* for Kalvebeitet. Christian L. Rødsrud (2012) studerte i forbindelse med sin doktorgradsavhandling «keramikkens sosiale kronologi i eldre jernalder» på Østlandet i et langtidsperspektiv. Han vil med avhandlingen «[avdekke] et forløp eller en ‘sosial kronologi’ for hvordan jernaldermenneskene oppfattet og brukte karene [...]» (Rødsrud 2012:2). For meg er *sosial kronologi* en metode for å tilnærme meg det arkeologiske materialet, for å komme nærmere bruken av Kalvebeitet over tid. På samme måte som objekter kan få meningsinnhold knyttet til seg, kan *sted* bli ilagt kommunikative aspekter (jf. 3.2.2), noe som skjer gjennom menneskelig praksis og slik kan knyttes opp mot Bourdieus praksisteori og *habitus*. Den sosiale kronologien blir på denne måten et verktøy for å komme inn på menneskelig handling som kommer til uttrykk gjennom det arkeologiske materialet. Gjennom handlingsrekkefølgen, eller *handlingskronologien*, vil menneskene *bak* materialet bli tydeligere i form av valg og handlinger som kommer til syne.

Huset på Kalvebeitet dannet et felles utgangspunkt for menneskene som bodde og brukte stedet. Et hus er ikke kun en beskyttelse mot elementene. Det er også en sosial arena hvor mennesker oppholder og utfolder seg. Carsten og Hugh-Jones (1995:3) fremhever at «[houses] are loci of dense webs of signification and affect and serve as basic cognitive models used to structure, think and experience the world». Bourdieu (1993:87-90) ser bebodd rom, og da først og fremst huset, som en grunnleggende faktor for læring i skriftløse samfunn. Huset, som sosial arena, er et utgangspunkt for menneskelig handling. Huset, i form av tuften, vil derfor danne utgangspunkt for min utforming av Kalvebeitets sosiale kronologi.

3.3.2 Materialet i et større perspektiv

Jeg har ikke et ønske om å studere stedet Kalvebeitet for seg selv, og sier meg enig med Grete Bjørkan Bukkemoen (2007:140) når hun skriver at «[d]et er [...] ikke hensiktsmessig å studere sted isolert, da stedets relasjoner til andre steder, til sosiale grupper og til et idégrunnlag vil være avgjørende for stedets identitet». Jeg mener det etter analyse og diskusjon er viktig å plassere Kalvebeitet og mine resultater inn i en videre regional kontekst, men i tillegg også til en viss grad se lokaliteten i et større perspektiv. Slik vil jeg arbeide meg ut fra Kalvebeitet i en form for konsentriske ringer

(fig. 5), hvor ringene viser til utvidelse av analytisk skala og geografisk perspektiv. Slik vil Kalvebeitet konstituere et mikronivå, Nyset-Steggje og områdene rundt et mellomnivå, og Sør-Skandinavia som et makronivå.

Figur 5: Konsentriske ringer. Fra Kalvebeitet (mikronivå) til Nyset-Steggje/Årdal (mellomnivå) til Sør-Skandinavia (makronivå).

3.4 OPPSUMMERING OG VEIEN VIDERE

Jeg startet kapittelet med en introduksjon til retrogressiv metode og analogibruk i arkeologien for å understreke at historiesyn og måten arkeologer, samt andre som forsker på fortiden, går frem på, har en betydning for de metoder og – som en videreføring av dette – de resultater man kommer frem til. Poenget med dette er å påpeke at vårt historiesyn og metodene vi bruker for å tilnærme oss det arkeologiske materialet spiller en stor rolle for hvordan vi forsker på og forstår materialet. Gjennom en slutning hvor jeg ser analogier som en god måte å tenke rundt det arkeologiske materialet, har landskap, sted og ritualisering, samt biografitanken som et heuristisk verktøy, blitt trukket frem som elementer som har ledet frem mot utformingen av Kalvebeitets sosiale kronologi. Sentralt for dette perspektivet står erkjennelsen av at både sted og menneskeskapte strukturer er sosialt konstruert innenfor et habitussystem. I lys av en tolkningsramme basert på det arkeologiske materialet ønsker jeg å undersøke menneskelig handling på Kalvebeitet gjennom en sosial kronologi. Det

arkeologiske materialet er derimot fragmentarisk, og det er umulig å få en holistisk forståelse av den verden som det var en del av. Den sosiale kronologien er derfor ikke i seg selv en tolkning av materialet, men heller et forsøk på å tolke *hendelser* som har utspilt seg på Kalvebeitet som kommer til uttrykk gjennom det arkeologiske materialet.

I neste del av avhandlingen vil jeg bygge opp mot Kalvebeitets sosiale kronologi, først ved en materialgjennomgang. Kalvebeitet vil bli presentert i tid (kap. 4) og i rom (kap. 5). Gjennom dette vil jeg forøke å skille ut, identifisere og til en viss grad tolke hendelser som blir synliggjort gjennom materialet. Dette vil så bli etterfulgt av en analyse i kap. 6 hvor de ulike hendelsene vil bli satt opp mot hverandre i tid for å komme frem til et kronologisk hendelsesforløp – den sosiale kronologien. I kap. 7 vil spesielt menneskelig handling og tilhørighet bli nærmere diskutert opp mot stedet Kalvebeitet. Kap. 8 vil avslutte avhandlingen. Her vil perspektivet åpnes mot både mellom- og makronivå.

DEL II

I TID OG ROM

MOT KALVEBEITETS SOSIALE KRONOLOGI OG UTVIDELSE AV PERSPEKTIVET

4 KALVEBEITET I TID: DATERING

I dette kapittelet vil jeg presentere dateringene fra Kalvebeitet. Under Nyset-Steggjeprojektet ble det tatt ut mange prøver til ^{14}C -datering. Jeg har gjort en rekalkibrering av de ^{14}C -dataene som er relevante for mitt prosjekt (appendiks 1). Dette var nødvendig på grunn av forbedrede kalibreringsmetoder av ^{14}C -dateringer siden rapporten ble utgitt. I tillegg ble stratigrafi og typologi brukt under prosjektet. Videre vil jeg komme nærmere inn på disse dateringsmetodene, og se kort på fordeler og ulemper ved de ulike metodene knyttet opp mot dateringen og det disse kan fortelle om bruken av Kalvebeitet. På grunn av de mange usikkerhetene ved datering er en triangulering av ulike dateringer å foretrekke, selv om dette ikke alltid er en mulighet. Med triangulering menes bruk av flere ulike dateringsmetoder. For faseinndeling av RT og FVT, som er relevante i dette tilfellet, se fig. 6. I tillegg vil beinmateriale og bruk av pollendiagrammer fra Nyset-Steggjeprojektet som en helhet bli presentert til sist i dette kapittelet. Jeg har valgt å ta det med her siden de begge forteller noe om bruken av området *over tid*.

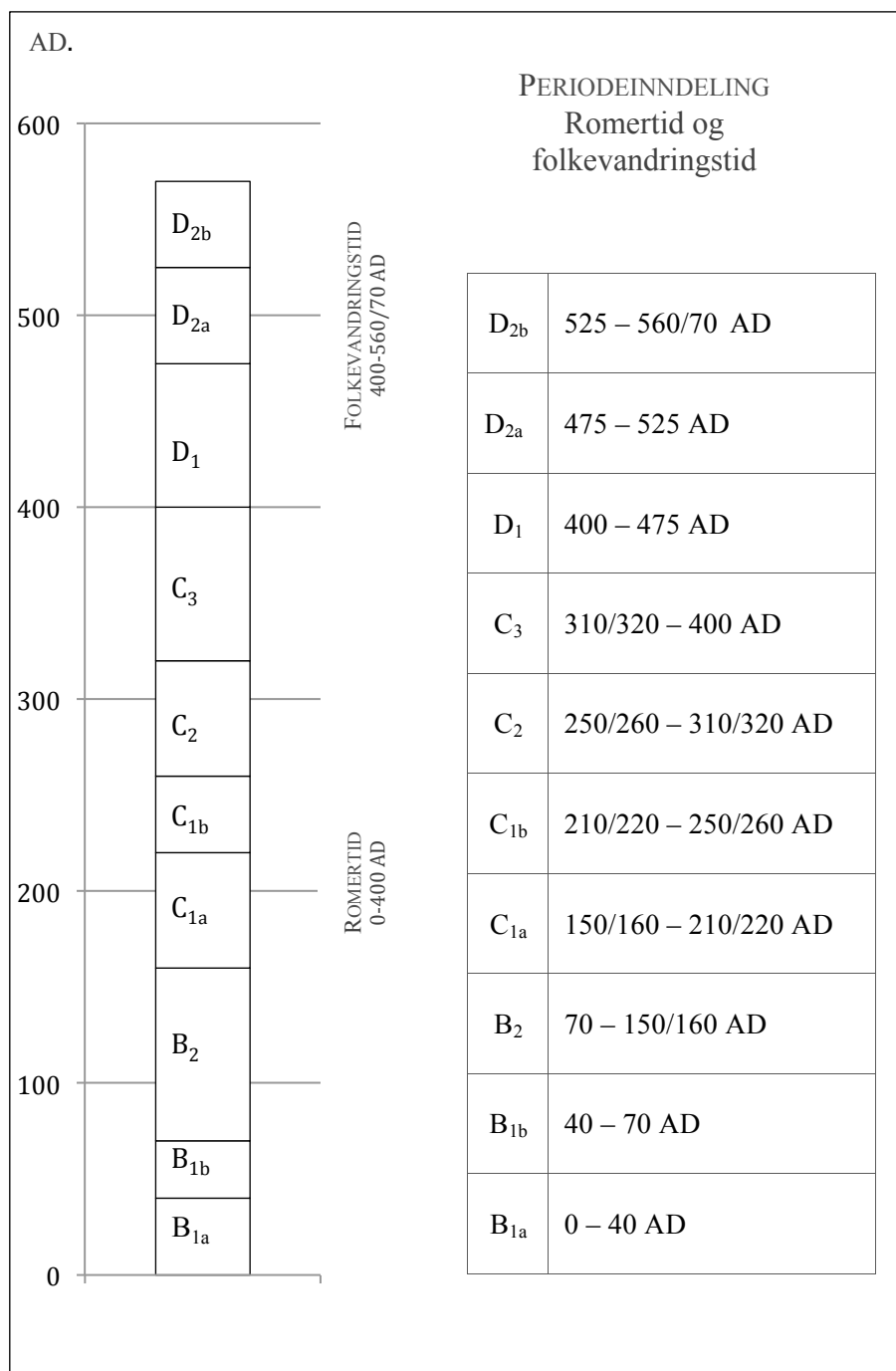
4.1 GJENSTANDSTYPOLOGI OG STRATIGRAFI

Dateringer basert på gjenstandstypologi er relativ datering, og har sitt opphav i arkeologiens tidlige dager (Gräslund 1996:9, 13, 15). Typologiske dateringer blir ofte bygget på eldre kronologiske materialpresentasjoner. Selv om slike arbeider nå kan virke utdaterte, er det et poeng at det ville vært problematisk å forske på mange av de temaene som opptar arkeologer i dag uten fokuset som var rettet mot kronologiske arbeider i arkeologiens tidlige år (Gräslund 1996:9). Typologi kan være til hjelp enten ved å «støtte opp om» eller «tale imot» en ^{14}C -datering, slik vi skal se er tilfellet ved dateringen av tuften.

Stratigrafiske forhold kan være nyttige, ikke bare i forhold til datering, men også for å fastslå hvilken rekkefølge hendelser har skjedd, slik vi skal se med tuften senere. Med stratigrafiens grunntanke om at det som ligger under er eldre enn det som ligger øverst (Gräslund 1996:53) i et kronologisk forhold, fungerer den som en nedtegnelse av forhistoriske hendelser (Dincauze 2000:96). Menneskelige handlinger kan også resultere i en kompleks stratigrafi (se f.eks. Gansum 2002; Gansum og Østigård 2004), noe som for eksempel blir tydelig ved tuftbebyggelsen i Nyset-Steggje (se Kristoffersen 1992). Også med tanke på kildekritiske hensyn er kunnskap om stratigrafiske forhold av betydning, da det er viktig å kunne gjenkjenne mulige forstyrrelser i lagrekkefølgen (Gräslund 1996:56).

Eldre jernalder			Yngre jernalder	
Førromersk jernalder	Romertid	Folkevandringstid	Merovingertid	Vikingtid
500-0 BC	0-400 AD	400-560/70 AD	560/70-800 AD	800-1030 AD

Tabell 1: Jernalderens kronologiske perioder (etter Solberg 2003).

Figur 6: Periodeinndeling for RT og FVT. (Basert på Lund Hansen:1988, med referanse til Lund Hansen 1987, for RT, og Straume 1987; Kristoffersen:1999; 2000 for FVT. Dette er også sammenfattet hos Solberg 2003:fig. 13, fig. 34).

4.2 TRE(VIRKE)

På Kalvebeitet har trevirke blitt brukt både som ved og som byggemateriale. Gjennom artsbestemmelse av kullprøver til karbondatering (^{14}C) er det mulig å påvise hva slags tre som har vært i bruk. I kullaget under røysene ble det funnet trekull, men dette var ikke mulig å artsbestemme. Derimot ble det funnet rester av tre i alle kokegropene, samt trevirke i veggrestene. Prøvene påviste bruk av bjørk (Bjørge 1992d), og viser at treslaget var brukt både som brensel og som byggemateriale. Tatt i betraktning at bjørk var det vanligste treslaget i høyereliggende områder (jf. 1.2.2), ble det utvilsomt hogget lokalt (Prescott 1995a:78).

4.3 REKALIBRERING AV ^{14}C -DATERINGER

Med ^{14}C -metoden kom nye muligheter, og metoden er beskrevet av flere (f.eks. Aitken 1990; Michels 1973). ^{14}C -metoden «[...] er et godt hjelpemiddel for relativ datering» (Rundberget 2013:206), og før metoden ble utviklet var det nærmest umulig å datere kulturminner uten typologisk daterbare trekk. Mye har skjedd innen ^{14}C -datering siden Nyset-Steggjeprojektet (jf. Reimer, et al. 2009:1112), da det er en kontinuerlig utvikling av analysematerialet og jevnlig oppdatering av kalibreringskurvene (Rundberget 2013:206). Dateringene fra Kalvebeitet er i stor grad basert på ^{14}C -dateringer.

4.3.1 Kort om prøvemateriale

Prøvematerialet kan i seg selv være utfordrende ved ^{14}C -datering. Konteksten prøver blir tatt ut av har mye å si for representativiteten til prøveresultatene. Dette blir eksemplifisert av bla. Ragnar L. Børsheim, et al. (2002:32-33) i forbindelse med datering av bosetning. Det er i utgangspunktet vanskelig å sikkert ^{14}C -datere gamle husrester. Det er sjeldent å finne rester av stolper eller andre bygningselementer som er daterbare, og indirekte datering på «forkullet organisk materiale som kan knyttes til husets bruksfase slik som forkullet materiale fra ildsteder og trekull/frø fra jordmassen i stolpehull» (Børsheim, et al. 2002:32) brukes istedenfor. Høy egenalder på prøven ved datering på trekull kan være et problem. Trekull fra tresorter som har høy levealder, slik som furu eller eik, er ikke ideelt da det kan gi upresise dateringer (Børsheim, et al. 2002:33). Prøvene fra Kalvebeitet er som vi har sett derimot fra bjørk (jf. 4.2) som har en lavere egenalder, og bjørk er et treslag som gjerne foretrekkes ved karbondatering (jf. Rundberget 2013:214). Et annet eksempel er kullprøver tatt fra stolpehull. Slike prøver kan, teoretisk sett, kan være eldre enn stolpehullet selv, da eldre forkullet

materiale kan ligge i jordmassene i området og gi feil datering av stolpehullet (Børsheim, et al. 2002:34). Trekull fra ildsteder som har vært brukt i en bygnings bruksfase er å foretrekke. Men heller ikke ved bruk av slike prøver er man på trygg grunn, siden det er en mulighet at det i forhistorien kan ha blitt brukt gammelt tømmer som brensel. Hvis dette er tilfelle vil prøven gi en eldre datering enn ildstedets faktiske bruksfase (Børsheim, et al. 2002:34)

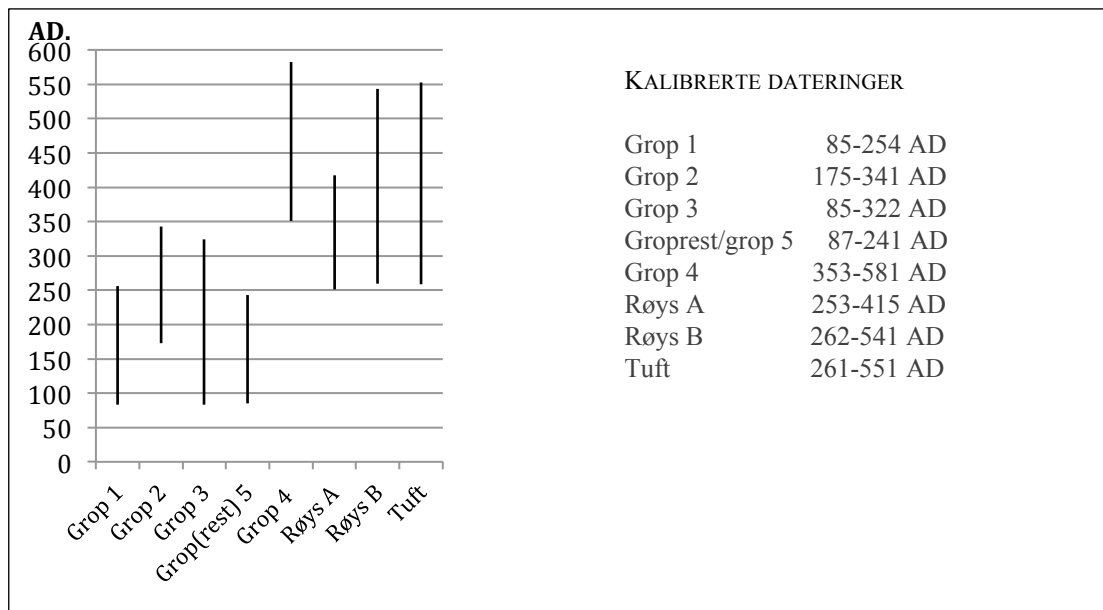
Med bakgrunn i de mange feilkilder som kan forekomme i prøvematerialet mener Børsheim et al. at flere ^{14}C -prøver bør analyseres, og sier at «[e]rfaringsmessig gir tre sammenfallende dateringer en forholdsvis ‘sikker’ datering av en husfase» (Børsheim, et al. 2002:33). Dette er derimot ikke alltid realiteten. Som vi skal se så er enkelte av strukturene på Kalvebeitet kun datert gjennom en enkelt ^{14}C -prøve, noe som er et kildekritisk problem. I tillegg har dateringene fra Kalvebeitet relativt store avvik i $\pm\text{BP}$ -verdier (tab. 2, 3 og 4), noe som er problematisk for detaljnivået. Likevel kan disse resultatene gi en indikasjon på alderen til strukturene.

4.3.2 Om rekalkibrerte ^{14}C -dateringer

Jeg har benyttet meg av programmet OxCal 4.1 og OxCal 4.2 (Bronk Ramsey 2009), og kalibreringskurven IntCal_09 (68,2 %), som per i dag er den siste kalibreringskurven for den nordlige halvkule (Reimer, et al. 2009), for rekalkibrering av dateringene. Jeg har valgt å rekalkibrere dateringer som er av interesse for min avhandlingen, og har derfor gjort et utvalg av dateringene fra Nyset-Steggjeprojektet. Alle dateringene fra Kalvebeitet har blitt rekalkibrert. Videre har lokaliteter med datering til JA fra Vikadalen prioritert. Det var nødvendig å gjøre en innsnevring av utvalget også her. Dateringene fra Vikastølen og Urutlekråi er rekalkibrert, da disse er av interesse i sammenheng med bruken av den innerste delen av Vikadalen etter at bosetningen på Kalvebeitet opphørte (kap. 8). Dateringer fra andre lokaliteter fra EJA er også rekalkibrert for å ha et sammenlikningsgrunnlag til Kalvebeitet. Dateringene fra de frittliggende kokegropene som ble funnet i Vikadalen (jf. 5.2.2) er også valgt ut, da disse er av interesse sett mot gropene på Kalvebeitet og det tidsmessig ikke har latt seg gjøre å rekalkibrere dateringene fra alle kokegropene som ble funnet under prosjektet. Dette er for det første fordi en innsnevring av disse dateringene ikke har en direkte betydning for mitt prosjekt, og for det andre på grunn av det tidligere arbeidet Prescott (1986; 1995a) har lagt ned i dateringene av materiale fra SN og BA.

Ved kontekster hvor det foreligger to eller flere daterte prøver har jeg gjort en kombinasjonsanalyse av dateringene (se Rundberget 2013:212 for innføring i metoden), og

disse har fått valide fordelinger på kjiqvadrattestene (x2-test). Metoden er gjennomgående akseptert som god i arkeologien, men er likevel kritisert (f.eks. Bronk Ramsey 2009:339). Hendelsen eller aktiviteten som skal dateres kan bli definert til å ha strekt seg over et lenger tidsrom enn det som var realiteten, noe som kritikerne påpeker som det største problemet (Rundberget 2013:212). Ved kombinasjonsanalyse av tuften på Kalvebeitet synes ikke dette å være tilfelle.

Figur 7: Materialets utstrekning i tid, med rekalibrerte dateringer (data hentet fra Kristoffersen:1992, rekalibrert med OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2 % og kompilert av forfatter. For rekalibreringene, se tab. 2, 3, 4 eller appendiks 1).

4.4 DATERING AV KALVEBEITET

Videre vil dateringene fra Kalvebeitet presenteres (se fig. 7 for materialets utstrekning i tid). Der det har vært mulig har flere dateringsmetoder blitt brukt. ¹⁴C-dateringene fra Kalvebeitet vil bli presentert fortløpende i teksten, mens de resterende rekalibrerte dataene kan bli funnet i appendiks 1. Dateringene legges for enkelthets skyld frem i tabellform, hvor de presenteres både i kalibrert og ukalibrert form, slik at det skal være mulig å sammenlikne og re-evaluere dataene. De fleste nykalibrerte dateringene viser i hovedsak relativt like årstall som de tidligere kalibreringene. Likevel er de blitt noe strammet inn, og kombinasjonsanalysene har i enkelte tilfeller gjort en videre innsnevring av dateringene mulig.

4.4.1 Kokegropene

Datering			
Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst
T-6866	1830 ± 70 BP	85 - 254 AD	Grop 1

T-6867	1770 ± 50 BP	175 - 341 AD med topp på 62,8 % mellom 212 - 341 AD	Grop 2
T-6868	1820 ± 80 BP	85 - 322 AD med topp på 60,9 % mellom 296 - 322 AD	Grop 3
T-6869	1590 ± 100 BP	353 - 581 AD med topp på 65,0 % mellom 380 - 581 AD	Grop 4
T-6103	1840 ± 60 BP	87 - 241 AD med topp på 60,8 % mellom 120 - 241 AD	Grop 5: Stratigrafisk eldre grop under tuften

Tabell 2: Lok. 53, dateringer fra grop 1-5 (data hentet fra Kristoffersen 1992:182, 187, rekalkulert med OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2 % og kompilert av forfatter).

Dateringene ble tatt ut fra profilene i kokegropene, og kun én prøve ble tatt fra hver grop. Grop 1-3 ligger innenfor romertidens periodegrenser, mens grop 4 gav en datering som går fra siste halvdel av RT og inn i MT. Dateringen av grop 5 ligger også innenfor RT, og viser i tillegg at gropen gikk ut av bruk før huset ble reist, noe som også blir klart ut ifra de stratigrafiske forholdene. Gropens utforming og datering gjør at den kan settes i sammenheng med grop 1-3. Grop 4 ble trolig anlagt etter at de andre gropene har gått ut av bruk, sannsynligvis en gang i løpet av brukstiden til tuften. Dateringen antyder også at den kan ha blitt brukt lenger enn selve tuften. Kan folk ha kommet tilbake til stedet etter destruksjonen av tuften?

4.4.2 Røysene

Kun én prøve fra røys A ble datert, og to fra røys B. Dermed er det visse problemer med dateringene av røysene (jf. 4.3.1). Likevel kan ¹⁴C-dateringene fra røysene gi en indikasjon på når de ble oppført.

Datering				
Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjonsanalyse (OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2 %)
T-6097	1700 ± 70 BP	253 - 415 AD	Røys A	
T-6098	1650 ± 70 BP	262 - 532 AD med topp på 46,5 % mellom 328 - 441 AD	Røys B	344-532 AD med topp på 48,2 % mellom 485-532 AD
T-6099	1620 ± 80 BP	347 - 541 AD med topp på 61,5 % mellom 377 - 541 AD		

Tabell 3: Lok. 21, datering fra røys A og røys B (data hentet fra Kristoffersen 1992:184-186, rekalkulert med OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2 % og kompilert av forfatter).

Prøvene fra både røys A og B ble tatt fra kullpletter under røysene, og gir en mulig eldstedatering for oppførelsen av hver av røysene. Det tolket som sannsynlig at kullet er

avsatt i sammenheng med oppføringen av røysen (Kristoffersen 1992:184, 186). Fra røys A gir dateringen en indikasjon på en ramme fra midten av RT til de første tiårene av FVT, mellom fase C₂ og C₃, muligens også starten av D₂, hvori det er trolig at røysen ble oppført, noe som gjør røysen til den eldste menneskeskapte strukturen på Kalvebeitet. Dateringene fra røys B dekker tilsammen tidsrommet 262-541 AD. Kombinasjonsanalysen gir en innstramming av tidsrommet mellom 344-532 AD, med topp på 48,2 % mellom 485-532. Dette gir en datering for oppførelsen av røysen mellom sen RT, fra fase C₃, til starten av siste fase i FVT, D_{2b}. Toppen på kurven ligger derimot mellom fase D_{2a} og D_{2b}, i siste halvdel av FVT. Utformingen av røysen er med på å støtte dateringen til EJA (Kristoffersen 1992:186).

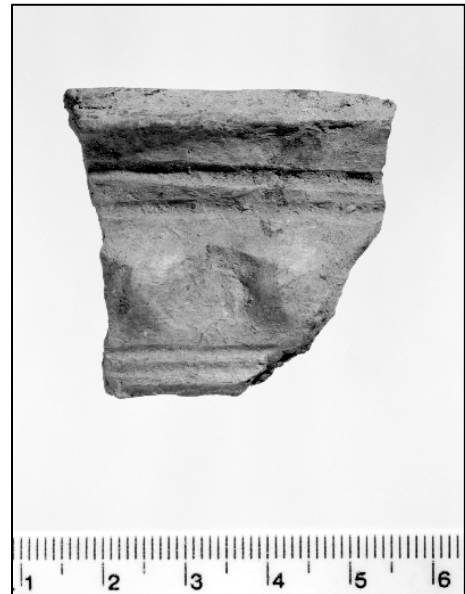
4.4.3 Tuften

Datering				
Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjonsanalyse (OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2 %)
T-4772	1560 ± 50 BP	432 - 545 AD	Ildsted	T-4772, T-6102 68,2 %: 428 - 535 AD med topp på 39,5 % mellom 477 - 535 AD
T-6102	1590 ± 70 BP	402 - 551 AD	Oval kokegrop (K10/1)	
T-6104	1650 ± 80 BP	261 - 533 AD med topp på 47,6 % mellom 326 - 465 E. KR	Veggrest (K15)	

Tabell 4: Lok. 53, dateringer fra tuften (data hentet fra Kristoffersen 1992:182, rekalibrert med OxCal 4.1, IntCal 09. 68,2%. Kompilert av forfatter).

Det ble tatt ut fire prøver til datering fra tuften (tab. 4). En av disse (T-6103) ble tatt fra en kontekst som representerer en eldre fase enn tuften i form av en stratigrafisk eldre kokegrop (se tab. 2), og har blitt satt i sammenheng med kokegropene utenfor tuften (jf. 4.4.1). De tre resterende prøvene ble alle tatt fra kontekster som skulle kunne gi en ramme hvor tuftens brukstid ligger innenfor. T-6104 ble tatt ut fra veggrestene, og skulle etter konteksten ha datert brannen som antakelig markerer opphøret av bruken av tuften. Prøven gav derimot en eldre datering enn T-4772 og T-6102. Dette kan trolig forklares ved at prøven er tatt fra en usikker kontekst og kan derfor ha blitt forurenset av eldre materiale, eller at det ble brukt gammelt treverk i bygningen. En kombinasjonsanalyse fra de to dateringene tatt fra sikre kontekster dekker til sammen tiden 428-535 AD, og alle folkevandringstidens perioder: D₁, D_{2a} og D_{2b}. Sannsynlighet for at tuftens brukstid ligger innenfor disse regnes som stor.

Et av gjenstandsfunnene er av stor verdi i forhold til dateringen: et randskår fra et spannformet leirkar (B-14053/5) (fig. 8). Dette er spesielt interessant da det gjennom typologi kan bli omtrentlig datert. Skåret har et dekorskjema som Bøes fig. 292, som dateres til første halvdel av 400-tallet (Bøe 1931:182). En datering som i stor grad blir opprettholdt ut ifra Siv Kristoffersen og Bente Magnus sin publikasjon om *Spannformede kar*. Her blir det klart at gruppen typeeksemplaret hører til som oftest har dateringer med tyngdepunkt innenfor perioden 400-450 AD, men det finnes også kar med dateringer til siste del av 400-tallet (Kristoffersen og Magnus 2010:43). Dateringen av skåret er da innenfor FVT, trolig i periode D₁, men kan også være fra første halvdel av D_{2a}. Det synes derfor trolig, med basis i ¹⁴C-dateringene og randskåret, at tuften ble reist i starten av FVT, og har vært i bruk i store deler av perioden.

Figur 8: Randskår av spannformet keramikk fra Kalvebeitet. Foto: Bergen museum.

4.5 BRUK AV POLLENDATA

Analyser av pollenprøver har blitt mye brukt i Vest-Norge, spesielt i studiet av sesongmessig utnyttelse av fjellområdene i regionen. Rapporten om de vegetasjonshistoriske undersøkelsene i Nyset-Steggje viser både de enkelte diagrammene som ble utarbeidet under prosjektet, og mer generelle trekk ved undersøkelsen. I EJA, i løpet av RT, vises en intensivering i beitebruken innerst i Vikadalen ved Kalvebeitet, og i andre deler av undersøkelsesområdet. Dette er før bebyggelsen i området grunnlegges, og det foreslås at det kan bli sett i sammenheng med de mange kokegropene som ble funnet i området. Om dette ses som sannsynlig, konkluderes det med at det i løpet av RT oppsto et beitelandskap på disse stedene (Kvamme, et al. 1992:128). Det ble ikke påvist noen stans i bruken av områdene mellom EJA og YJA, og områdene øverst i Vikadalen syntes ikke å ha endret karakter inn i YJA, verken i driftsform eller i intensitet. Resultatene av undersøkelsen viser i retning av at beitelandskapet som har vært kjent fra området i moderne tid trolig oppsto i EJA, men har hatt røtter tilbake i BA (Kvamme, et al. 1992:129).

Når det kommer til pollendiagrammene fra Kalvebeitet, ble et pollendiagram – Kalvebeitet-6 (Kvamme, et al. 1992:fig.16) – utarbeidet i en torvavsetning på stedet for å

brukes som vegetasjonshistorisk kildemateriale (Kvamme, et al. 1992:48). Dessverre samsvarer ikke det arkeologiske og det botaniske i særlig stor grad, noe som kan skyldes metodiske problemer. Flere utslag i diagrammet viser en intensivert lokal utnyttelse som ville være naturlig å knytte til bruken av tuften. Dateringene i diagrammet er derimot noen hundre år yngre enn dateringene fra tuften. Dette kan forklares ved at dateringene fra pollendiagrammet Kalvebeitet-6 er tatt på torv. Datering på torv er potensielt problematisk da dateringene kan se yngre ut enn de egentlig er. Planter med røtter som strekker seg ned i torvlagene vokser gjerne i myrområder, noe som kan føre til kontaminasjon av eldre lag med yngre materiale. En sammenligning med andre diagrammer i området indikerer også at torvdateringene gir for ung alder (Kvamme, et al. 1992:49). Dermed er det problematisk å skulle trekke slutninger fra pollendiagrammet direkte mot det arkeologiske materialet.

Av interesse er likevel en stor økning av kull ved 27,5 cm dybde, noe som kan være tegn på at det har vært en brann ved stedet pollenprøven ble tatt på et tidspunkt. Kullet kan også stamme fra menneskelig aktivitet, men det er et såpass markant utslag at det er lite trolig. Like etter den trolige brannen skjer det flere ting i vegetasjonen som videre indikerer brann: mengden gress, starr og potentilla (mure) øker, mens bjørk går kraftig tilbake, noe som viser til et mer åpent landskap. Det skjer en uforstyrret gjengroing på stedet, noe som tyder på liten eller ingen menneskelig aktivitet i området. Derfor var det trolig ikke en rydningsbrann. Med bakgrunn i dette kan det spekuleres i om det kan ha hatt en sammenheng med at tuften ble forlatt. På grunn av usikkerhetene ved dateringene i pollendiagrammet kan det dessverre ikke bli mer enn spekulasjoner.

4.6 BEINMATERIALE

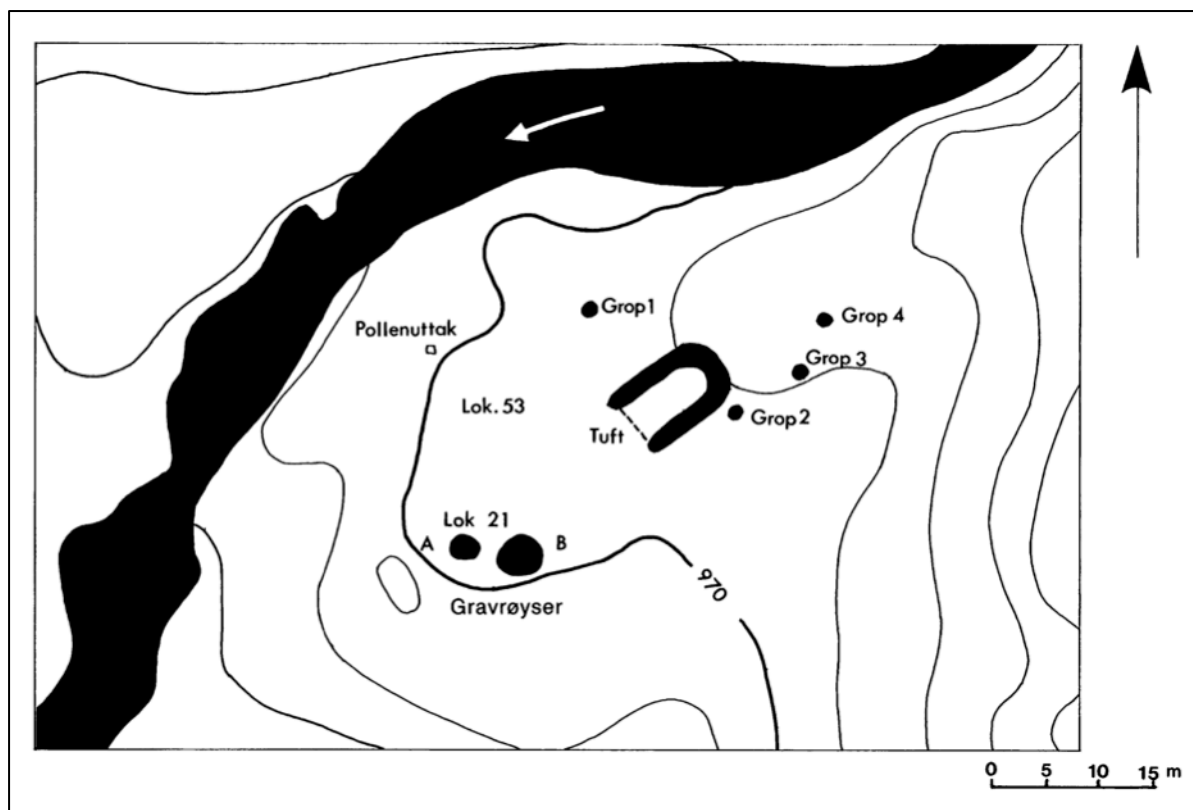
Til sammen 56 fragmenter av bein fra pattedyr ble funnet på Kalvebeitet (Lie 1992:325). Ingen av disse beinfragmentene lot seg artsbestemme, og det er umulig å vite om det har vært typiske husdyr eller vilt som har vært konsumert der. Det er et generelt trekk ved beinmaterialet fra Nyset-Steggje som en helhet at det stammer fra husdyr. De vanligste beinrestene stammet fra sau, geit, storfe og gris. Følgelig er det kjøtt fra husdyr som i størst grad har vært konsumert på boplassene, og kjøtt fra vilt har hatt en underlegen rolle. Dette utelukker ikke viltfangst, og det samlede materialet viser innslag av vilt. Det kan også ha blitt fanget mer ville dyr enn hva beinmaterialet gir uttrykk for. Bein fra fugl er svakt representert. Brente bein fra fisk finnes også i det samlede materialet, for det meste synes dette å være fisk som stammer fra fjorden og disse må følgelig ha blitt fraktet opp i fjellområdene for å bli

konsumert der (Lie 1992). Å trekke slutninger om Kalvebeitet ut ifra generelle trekk ved beinmaterialet fra undersøkelsene er problematisk, spesielt med tanke på at dateringene fra stedet er de tidligste knyttet opp mot en tuft i Nyset-Steggjeområdet som en helhet. Derimot støtter det samlede materialet opp om at det har vært domestiserte dyr i fjellområdet i JA.

4.7 OPPSUMMERING

Ut ifra det foregående kan det utledes at bruken av Kalvebeitet til bosetning har preg av å ha vært temporær. Dateringene fra kokegropene viser gjentakende bruk av flaten før anleggelsen av røysene og tuften. Grop 4 har trolig blitt anlagt i forbindelse med røyser og tuft. ¹⁴C-dateringene fra røys A indikerer at den ble reist noe tidligere enn røys B og tuften. Kombinasjonsanalysene fra røys B og tuften er på den andre siden mer sammenfallende. Metodiske problemer gjør at pollendataene vanskelig kan knyttes direkte til bruken av Kalvebeitet, men samlet viser dataene fra området til en intensivering av beitebruk i løpet av RT. Generelle trekk ved beinmaterialet fra undersøkelsen viser at det i stor grad har vært konsumert domestiserte dyrearter, og funn av bein fra saltvannsfisk knytter også fjell- og lavlandsområdene sammen. Videre skal vi komme inn på Kalvebeitet i rom, og det arkeologiske materialet vil bli nærmere presentert og analysert.

5 KALVEBEITET I ROM: GROPER, RØYSER OG TUFT

Figur 9: Kalvebeitet. Oversikt over lokaliteter fra jernalder (Kristoffersen 1992:fig. 129).

Som det har blitt tydelig gjennom avhandlingen så langt, har de ulike romlige strukturene på Kalvebeitet blitt kategorisert som enten kokegroper, røyser eller tuft. Disse kategoriene står som overordnede og kan romme mye i forhold til utforming, innhold og bruk. Videre i teksten vil jeg presentere materialet (jf. 1.3), og dette vil fortløpende bli gjenstand for diskusjon i teksten. Som en introduksjon vil jeg kort gå nærmere inn på naturforholdene i Vikadalen og på Kalvebeitet, samt gi en indikasjon omkring menneskelig bruk av Kalvebeitet før JA.

5.1 VIKADALEN OG KALVEBEITET

Vikadalen er den av de tre undersøkte dalene fra Nyset-Steggjeprojektet hvor det ble funnet flest kulturminner under registreringsfasen (Bjørge 1992b:288). I dag fremstår dalen som et stort magasin etter oppdemmingen av Riskallsvatn. De fleste lokalitetene som ble utgravd på 1980-tallet er i dag under vann eller ble direkte berørt på andre måter under utbyggingen av området. Vikadalen går fra bygda Naddvik ved fjorden oppover i fjellheimen. Omkring 13 km fra Naddvik ligger Riskallsvatn, 945 moh. Før oppdemmingen var det en elveslette øst for

vannet hvor Nysetelven, Klypedalselven og Asvaldselven møttes. Flaten Kalvebeitet lå på lå øst på elvesletten ved foten av en bratt skråning som går opp mot dalens neste trinn ved Nysetvatn (Kristoffersen 1985a:2a).

Vegetasjonen på Kalvebeitet var dominert av dvergbjørk. Det fantes også einer, lyng og mose, og noe innslag av gress. Området rundt flaten var vått og myrlendt. Omtrent 60 m SV for tuften lå en gresskledd beitevoll (Kristoffersen 1985a:3; 1992:177; Skogen, et al. 1985:25-27). Denne er ifølge opplysninger fra grunneiere i Naddvik trolig opphavet til navnet «Kalvebeitet» (Kristoffersen 1992:177), uten at dette tilsier hvor gammelt navnet er. En stor kampestein lå like nedenfor flaten. Denne var et fremtredende element, og det ble funnet flere forekomster av kull i torven rundt steinen, noe som kan indikere at dette har vært et sted hvor folk har søkt ly opp gjennom tidene (Prescott 1995a:45). Flaten har vært et sted som folk har oppholdt seg på før aktiviteten i JA, noe som tydelig vises i gjennomgangen av lokaliteter fra eller like ved Kalvebeitet (tab. 5).

Lokalitet Kalvebeitet	Type kulturminne	Periode
21	røyser	jernalder
23	trekullhorisont	uvisst datering
24	kvartsittavslag	steinalder/bronsealder
25	mulig tuft (avskrevet)	uvisst datering
27	kvartsittavslag og trekull	bronsealder/førromersk jernalder
28	kvartsittavslag	bronsealder
29	kullgroper	eldre jernalder
52, V for Kalvebeitet	mikroflekk og avslag,	steinalder
53	tuft og groper	jernalder
85	flateretursjeringsmateriale	bronsealder
102, NV for Kalvebeitet	flint og kvartsitt	eldre steinalder
107, Ø for Kalvebeitet	kvartsittartefakter	bronsealder
108, Ø for Kalvebeitet	kvartsittavslag	steinalder/bronsealder
109, V for Kalvebeitet	flintartefakter	yngre steinalder

Tabell 5: Oversikt lokaliteter på/like ved Kalvebeitet. Lokalitetene uten nærmere beskrivelse har ligget på selve flaten som konstituerer Kalvebeitet (data hentet fra Bjørge, et al. 1992).

Det er ikke grunnlag i materialet for å si at Kalvebeitet har blitt brukt sammenhengende fra steinalder frem til bosetningen i RT/FVT, likevel viser gjennomgangen av lokalitetene at mennesker har brukt stedet på flere ulike punkt gjennom forhistorien. Det er ikke kjent strukturer som stammer fra tiden etter at tuften gikk ut av bruk, men fra setring i moderne tid sies det at «på [...] Kalvebeiti er det god grasmak og fjellbeiti er svært gode» (Bjørkum 1958:56). Videre følger det arkeologiske materialet fra Kalvebeitet, noe jeg har valgt å legge opp i en kronologisk rekkefølge for å bygge opp mot den etterfølgende analysen i neste kapittel.

5.2 KOKEGROPENE

I litteraturen som omhandler Kalvebeitet omtales de fem gropene fylt med skjørbrønt stein og sandblandet kull enten som *kullgrop*, *kokegrop* eller bare som *grop*. Dette gir usikkerhet rundt hva funksjonen til disse gropene egentlig var, og det er derfor nødvendig å presisere begrepsbruken.

5.2.1 Hva er gropene?

En *kullgrop* kan defineres som «en gravd grop der det er framstilt trekull» (Bloch-Nakkerud 1987:20), og blir som oftest knyttet til jernproduksjon i VT og MA på Østlandet (Rundberget 2007:22). Gropene på Kalvebeitet kan ikke knyttes til slik bruk. En definisjon av begrepet *kokegrop* er, som det kommer frem hos Lil Gustafson (2005b), derimot mer problematisk. Fenomenet som det siktes til med termen kan enkelt beskrives som «en grop med skjørbrønt stein, som oftest med et lag kull i bunnen» (Gustafson 2005b:7). Hva funksjonen til disse gropene har vært, er vanskelig å vite sikkert (Gustafson 2005b). Dette gjelder også for gropene på Kalvebeitet. Begrepet *kokegrop* gir derimot en direkte tolkning av gropens funksjon; en grop som har blitt brukt til matlaging. Kritikk av bruken av begrepet *kokegrop* har derfor vært sterk, og en revisjon av begrepet har blitt etterspurt (Diinhoff 2005b:135; Gustafson 2005b). Det har blitt gjort forsøk på å finne en mer nøytral terminologi, men dette har enda ikke ført frem (Gustafson 2005b), da utfordringene ved en revisjon har vist seg større enn kildekritikken (Diinhoff 2005b:135). For eksempel forsøkte man på Vestlandet og i Trøndelag å benytte seg av termen *kullgrop* for å benevne fenomenet, men på grunn av den tidligere nevnte bruken av betegnelsen *kullgrop* på Østlandet viste dette seg problematisk og skapte en del forvirring (Gustafson 2005b).

Trass i usikkerheten, variasjonen og problemene med terminologien benytter de fleste forskere seg av termen *kokegrop*, og det har blitt et innarbeidet begrep i norsk arkeologi for fenomenet som omtales her. Derfor vil jeg benytte meg av betegnelsen *kokegrop* som en overordnet kategori for gropene fra Nyset-Steggje. Videre velger jeg å benevne de enkelte gropene på Kalvebeitet som grop 1-5. Grop 5 var en kokegropresten som lå under kulturlaget i tuften (denne er ikke med på tegningen av tuften, jf. fig 13). Det kan også nevnes at det ble funnet enda en grop som kan ha tilhørt tidligste bruksfase, men funksjonen til denne er også ukjent. Dybden på gropen muliggjorde en tolkning av den som ildsted (Kristoffersen 1985a:14).

5.2.2 Kokegropenes plassering og utforming

Grop 1-4 lå utenfor tuften, plassert ved siden av og bak bygningen (se fig 9). På overflaten var de synlige som svake søkk. Grop 1 var oval i formen og 1-1,2 m vid, grop 2-4 var rundere og 1,3-1,5 m i diameter. Gropene ble snittet, og var mellom 10-15 cm dype. De inneholdt brent stein og mer eller mindre sandblandet kull. I grop 1-3 lå steinene i øvre del, mens i grop 4 lå kull og steiner blandet (Kristoffersen 1992:187). Denne forskjellen kan kanskje knyttes opp mot ulik praksis mellom de tidligere gropene og grop 4 som hadde en senere datering (se 4.4.1). I bunnen av alle gropene var det et relativt rent kullag med innslag av større trekullstykker. Samtlige av gropene hadde voller av undergrunnsmasser og kull etter flere gangers bruk (Kristoffersen 1992:187). Grop 5 hadde form og sammensetning som de andre gropene, og lå omtrentlig rett under området som er tolket som inngangspartiet til tuften (Kristoffersen 1985a:14). Det foreligger ikke gjenstandsfunn eller funn av brente bein fra noen av gropene (Kristoffersen 1992:187), noe som ikke er uvanlig (Gustafson 2005b:7-8).

Her kan det også nevnes at det ble funnet mange kokegroper under Nyset-Steggjeprojektet. I undersøkelsesperioden ble det til stadighet oppdaget nye groper (Prescott 1986:143). Flere av disse var plassert på steder hvor det senere har kommet bebyggelse, men også kokegroper uten tilknytning til tufter finnes. I Vikadalen ble det funnet elleve slike frittliggende groper, alle med spor etter gjentatt bruk. De fleste kokegropene har dateringer fra EJA, men noen var eldre (se appendiks 1) (Kristoffersen 1992:205-207). Kokegropene viser gjentatt bruk av de samme områdene, gjerne over lengre tidsrom. I tillegg fyller de et tomrom fra midt i FRJA, da flateretusjeringsmateriale som var vanlig i den foregående perioden opphører, og frem til RT og påfølgende perioder da hustuftene «tok over». Fra denne tiden ble det ikke påvist lokaliteter som ble karakterisert som boplasser i noen av dalene, men kokegropene viser at fjellområdet ble brukt også under denne tiden (Bjørge 1992b:290, 303). Som vi så i kap. 4.5 har kokegropene blitt satt i sammenheng med mulig intensivering i menneskelig bruk av fjellområdene fra EJA. Denne mer generelle situasjonen i dalen uttrykkes nærmest i mikroformat på Kalvebeitet (jf. tab. 5).

Det kan også nevnes at det i daler nord for Sognefjorden er vanlig å finne skålgropristninger i sammenheng med den typen groper som omtales her. I den forbindelse har mangelen på skålgroper i Nyset-Steggjeområdet blitt påpekt (Gustafson 2005a:213). En annen spennende, mer generell, observasjon rundt gropene i Norge er at dateringene på det norske materialet avviker markant fra det sørsandinaviske og nordtyske. Mens kokegroper i Sør-Skandinavia og Nord-Tyskland i de fleste tilfeller har dateringer som er fra før vår

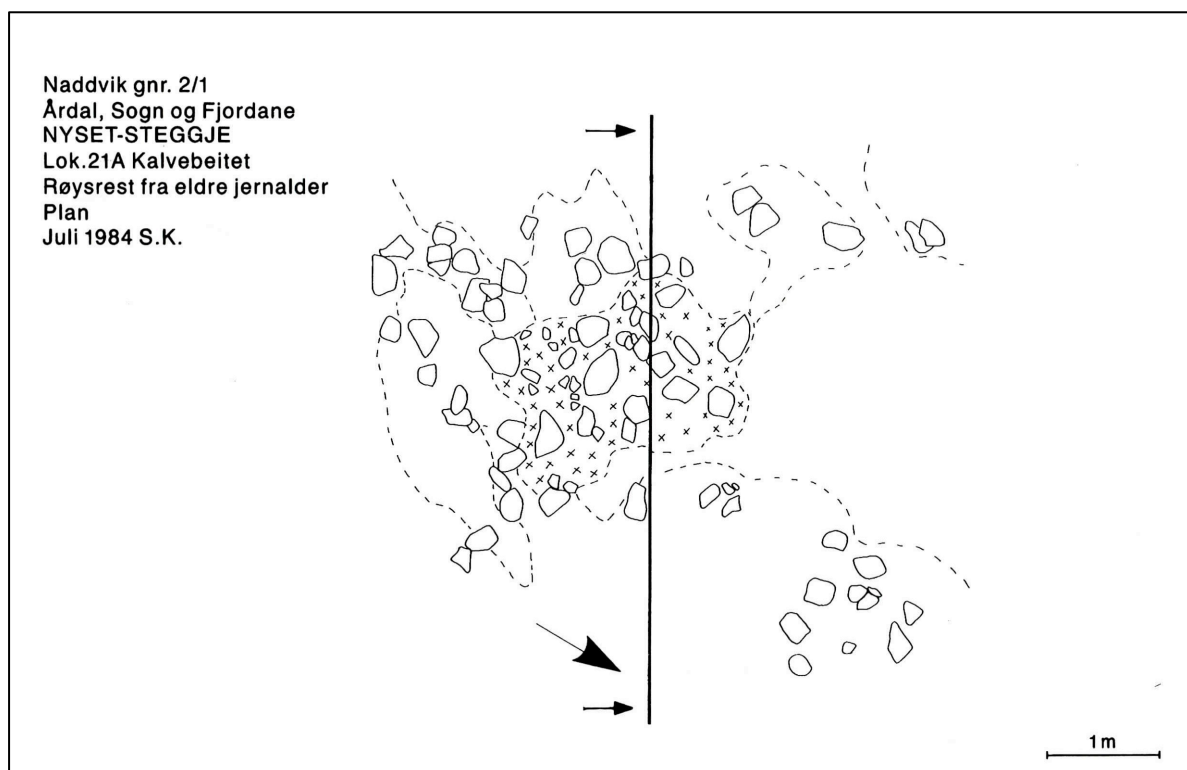
tidsregning, er det i de norske områdene en tendens med dateringer i EJA *etter* starten på vår tidsregning (Martens 2005:40). Er vi her vitne til en forskyvning i materialet over tid som reflekterer et senere «inntog» for denne praksisen i nord, eller er det, som Jes Martens (2005:44) antyder i forbindelse med kokegropfelt, et uttrykk for et annet fenomen? Kan for eksempel kokegropene i området generelt knyttes til videreforedling av produkter fra fangst, eller bruk som kan likne moderne setervirksomhet (jf. Gustafson 2005a:208)? Disse spørsmålene vil ikke bli fulgt videre her, men er interessante om man ønsker å studere bruken av Nyset-Steggjeområdet i FRJA og tidlig RT.

5.3 RØYSENE

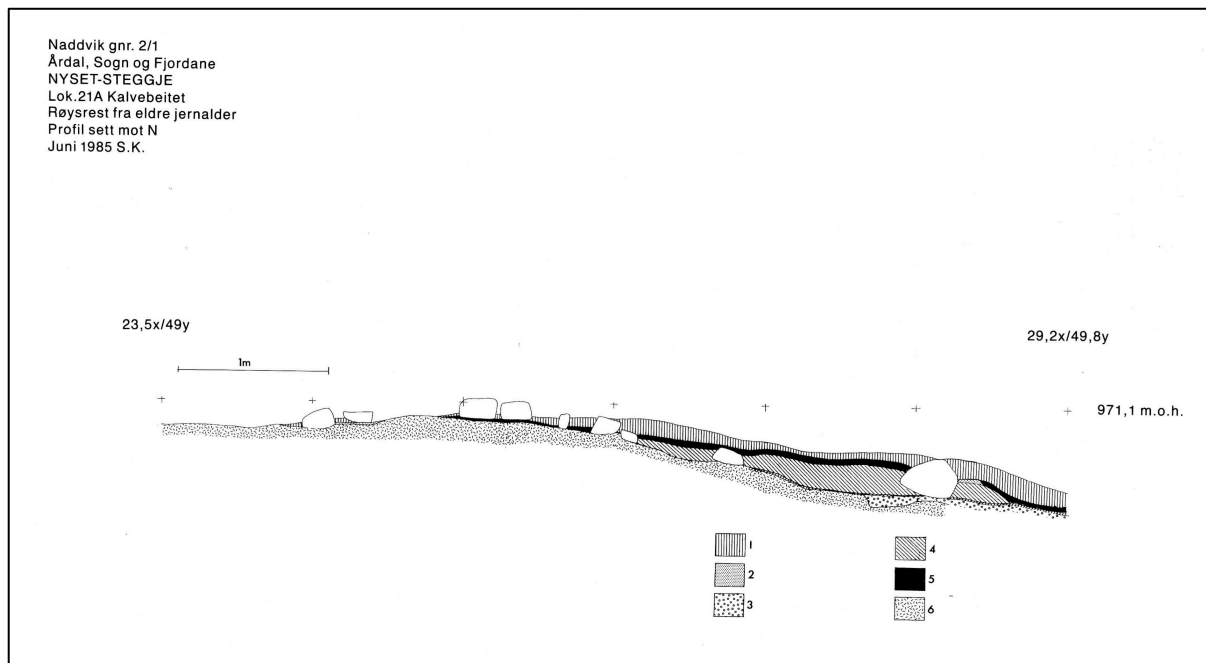
Ordene *røys* og *haug* blir gjerne brukt om hverandre. Derimot er det en forskjell, da en *røys* gjerne utelukkende består av stein, mens en *haug* er bygd av både stein og jordmasser (jf. Bøe Sollund 1996:32). Innen en slik kategorisering går det som er omtalt som *røys A* og *B* på Kalvebeitet begge under kategorien *røyser*. Likevel var de ikke like, som vi nå skal se.

5.3.1 Røys A

Røys A fremsto som spredt stein på en bergrygg. På nedsiden av berget lå det stein som trolig har rast fra strukturen (fig. 10). Røysen var dekket av tynn vegetasjon bestående av mose og

Figur 10: Lok. 21 røys A, plan (Kristoffersen 1992:fig. 134).

Figur 11: Lok. 21 røys A, profil (Kristoffersen 1992:fig. 135).

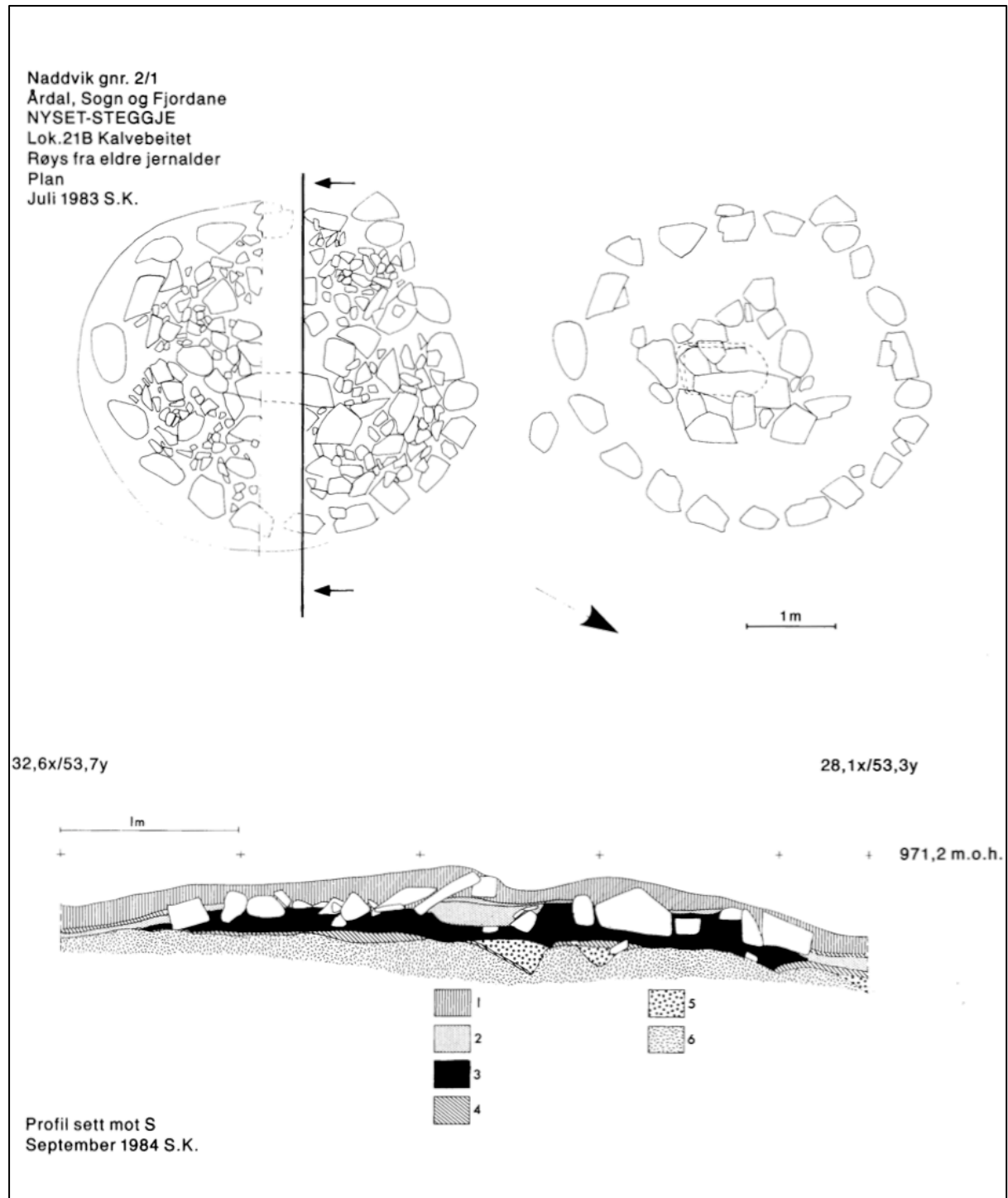
lyng. Lengst ned på berget var steinene dekket av torv, mens de øvre steinene kun lå under tynn mose (Kristoffersen 1985b:3-5; 1992:184), trolig som resultat av naturlige prosesser. Steinene lå over et tynt lag av kull, som igjen lå over det som etter beliggenheten å dømme kan bli tolket som påfylte masser (Kristoffersen 1985b:4-5), sannsynligvis lagt der for å ha et godt underlag å bygge røysen på. I kullaget var det ingen funn, men kullet viser at steinenes beliggenhet ikke er et resultat av naturlige prosesser (fig. 11) (Kristoffersen 1985b:5; 1992:184). Det blir i innberetningen påpekt at berget røysen lå på bar preg av brann (Kristoffersen 1985b:4), men hvilke hendelser som kan knyttes til disse brannsporene er uvisst. De kan ha blitt avsatt i forbindelse med aktivitet knyttet til oppføring eller senere bruk av røysen, men kan også ha andre forklaringer. ¹⁴C-dateringene (jf. 4.4.2) indikerer at røys A er den eldste av de to røysene, og at den også har blitt oppført før huset.

5.3.2 Røys B

Røys B markerte seg tydelig som en lav, jevn og rund haug. Et 23m² område ble avtorvet i forbindelse med utgravingen av røysen. Den fremstod etter avtorving som rund til svakt ovalt formet, og steinene i fotkjeden var i jevn størrelse. Røysen hadde en diameter på 3,6-4 m, og var 0,2-0,3 m høy. I nordre del lå fotkjeden på nivå med den gamle markoverflaten. I sør falt terrenget noe, og fotgrøften lå på påfylte stein og masser. En steinlegning bestående av jevnt store stein og heller lå innenfor fotkjeden, hvorav enkelte av steinene var brent. Brunsort jord

med høyt organisk innhold, lys sand og brungul grus/sand ble funnet under steinlegningen. Mot bunnen av røysen, over auren, var det pletter med kull (Kristoffersen 1992:184).

I sentrum av røysen lå et kammer på 1x1 m, innenfor større, mer dypstikkende stein. Kammeret var oppbygd av kantsatte heller som hadde seget inn mot midten (fig. 12)

Figur 12: Lok. 21, røys B. Over, t.v.: plan etter avtorving. Over, t.h.: plan fotkjede og mulig kammer. Under: profil. Symboler: 1 = torv, 2 = lys sand (utvasking), 3 = flekket masse i brunsort, gult, brunt av organisk materiale, sand og grus (fyllmasse røys), 4 = brunsort, organisk materiale (gammel overflate), 5 = gulbrun sand, 6 = fjell (Kristoffersen 1992:fig. 136).

(Kristoffersen 1992:184). Slike kammer i gravmonument er kjent både fra RT og FVT (Dommasnes 2001:133; Shetelig 1912:22, 72). Både i plan og snitt var en rektangulær nedgravning inn mot kammeret tydelig. Nedgravningen er trolig spor etter en sekundær åpning av røysen. Over nedgravningen lå en grovt tilhugget helle som kan ha fungert som dekkhelle til kammeret (Kristoffersen 1992:184). Flere kvartsittavslag ble funnet i røysen. Disse skal nok ses i sammenheng med de pålagte massene, og var antakelig opprinnelig fra de eldre lokalitetene like ved (Kristoffersen 1992:186).

5.4 RØYSER, GRAVER, GRAVRØYSER?

Menneskelagde røyser i tilknytning til tufter i fjellet har gjerne blitt tolket som nettopp *graver* (se f.eks. Indrelid 1988:111; Kvamme 1988b:102; Skrede 2002:53), og de har også blitt kalt *ffellgraver* på grunn av plasseringen (se f.eks. Skjølsvold 1980). Kristoffersen (1992) mener det er rimelig å se røysene på Kalvebeitet i forbindelse med tuften like ved, noe jeg støtter meg til, og som blir videre underbygget av dateringene. Hun skriver om røys A at «[d]ateringen samt beliggenheten ved røys B, rimeliggjør at dette er rester av en grav» (Kristoffersen 1992:184), noe som jeg tolker dithen at også røys B blir sett på som en grav. I litteraturen blir røysene på Kalvebeitet også flere andre steder omtalt som nettopp *graver* eller *gravrøyser* (Kristoffersen 1992; 1993; Kristoffersen og Østigård 2006; Bjørgo 2005). Men denne betegnelsen stemmer ikke med den dokumenterte empirien?

Røyser og hauger som ikke inneholder spor etter begravelser blir likevel ofte kalt *gravrøyser* eller *gravhauger*, eventuelt *tomme graver*. Meningsinnholdet vi i dag knytter til hauger og røyser synes å ha smeltet sammen med gravbegrepet (Gansum 2002:249), selv om det ikke trenger å ha vært slik den gangen røysene ble bygd. Gansum (2004:107-114) diskuterer gravbegrepet, og kommer frem til en definisjon: «[...] gravbegrepet forbeholdes ideologiske konstruksjoner hvor sporbare levninger etter mennesker og eller dyr foreligger og er behandlet intensjonelt» (Gansum 2004:112). I forhold til en slik definisjon er *ikke* røysene på Kalvebeitet graver i ordets rette forstand. Det finnes ikke «sporbare levninger etter mennesker eller dyr», kun kullpletter og jord med høyt organisk innhold under steinrøysene. Dette utelukker ikke at det kan ha vært levninger etter menneske eller dyr der på et tidspunkt i historien, men røysene var begge «tomme» ved utgravning. Så hva er de da?

Menneskebygde hauger og røyser uten graver er ikke et ukjent fenomen, men det er likevel et fenomen som det har vært vanskelig å ta stilling til. Astrid Nyland (2003:56) påpeker at «[i] en enten-eller tankegang rammes fenomener som ikke passer inn under noen

kategori», slik som disse konstruksjonene. Så hvordan kan vi forstå dem? Haug- og røysbygging trenger ikke nødvendigvis å ha vært utelukkende tilknyttet dødssfæren, men kan bli forstått som uttrykk for materialiserte ritualer (jf. Gansum 2004). Slik kan også hauger og røyser være multivokale (jf. 3.2.1) og uttrykke ulike lag av mening, som ikke nødvendigvis har hatt basis i en begravelse. Med utgangspunkt i sitatet «[det] er [...] ikke mulig å gi et *anlegg uten grav* betegnelsen en *tom grav*. En *grav* må nødvendigvis inneholde en begravelse» (Wangen 1998:164), påpeker Gansum hvordan «[...] argumenter om tomhet rammer arkeologens forventninger og at empirien stort sett blir ignorert som følge av en teoretisk tolkningsmodell som fastholder grav som tolkningsramme» (Gansum 2004:201). Derfor er det i første omgang lite hensiktsmessig å se røysene på Kalvebeitet som gravmonumenter, men heller forstå dem som en form for menneskelagde monumenter hvor den originale funksjonen er ukjent.

Gansums definisjon av begrepet grav har den styrken at den er enkel i utforming og den er enkel å bruke. Likevel er det visse problemer knyttet til den, noe han selv påpeker. Disse har med kildekritiske forhold å gjøre, da definisjonen ikke tar forbehold for varierende bevaringsforhold og begrensninger i forhold til metodikk knyttet til sporbarhet (Gansum 2004:113). Jeg vil her argumentere for at røys B (kanskje også røys A) på Kalvebeitet *kan* ha vært en grav, trass i at det ikke finnes sporbare levninger etter menneske eller dyr i tilknytning til røysen. Terje Østigård (2007:4) skriver at «[v]ed å definere hva en grav 'er', så legger man, gjerne utilsiktet, føringer for hva et menneske er og hvilken verdensforståelse fortidens mennesker hadde». Altså kan røysen ha hatt funksjon til en grav, uten at vi i dag klarer å spore det etter Gansums definisjon.

Her er det materielle uttrykket til røysen av betydning. Fotkjeden og det påviste kammeret tyder på at røysen kan ha hatt en gravfunksjon ved oppføring. Steinbygde kamre er i vestnorsk gravskikk sterkest representert i graver fra nettopp RT og FVT (Dommasnes 2001:133; Shetelig 1912:22, 72). Kammerets størrelse indikerer at det kan ha rommet en brent begravelse (Kristoffersen og Østigård 2006:124), da urnegraver var utbredt i EJA, og et vanlig trekk ved kremasjonsgraver i vestlandsk gravskikk både i RT og FVT (Shetelig 1912:22,72; Solberg 2003:76,135). Kanskje har en form for urne vært plassert i kammeret i røys B, for eksempel et tre- eller bronsekar, eller et spannformet leirkar (jf. Shetelig 1912:72). Spannformede leirkar er i følge Bøe (1931) funnet i nær alle graver fra FVT i regionen, noe som gjør det sannsynlig at nettopp et kar av denne typen har vært brukt som urne også på Kalvebeitet. Spesielt om man tar i betraktning at det er funnet et skår fra et spannformet leirkar i tuften (jf. 5.5.3).

Skjørbrønt stein, som ble funnet i røys B, har blitt funnet på flere kremeringsplasser. Disse steinene kan ha vært en del av et fundament for et likbål (Kaliff 1994:39-41 m. ref.). Anders Kaliff har gjennom et eksperiment med bålskonstruksjon over et slikt steinfundament vist at store deler av stenene i fundamentet ble skjørbrønt eller hadde sprukket i løpet av den tiden det tok for bålet å brenne ned (Kaliff 1994:42-43). Eksperimentet viste også at det ble større mengder aske som ganske raskt ble spredd av vinden etter brenningen, og at det var mye mindre rester av kull og sot igjen enn hva man kunne tenke seg (Kaliff 1994:44). Større mengder trekull er derfor inkonsistent med hva man kan forvente av rester etter kremasjoner, forutsatt at det er god tilgang på oksygen og at bålet får brenne ned (Gansum 2004:192). Kullplettene under røysen *kan* således være rester etter en kremasjon.

Ved å ta utgangspunkt i det arkeologiske materialet kan vi gjennom et tankeeksperiment komme frem til et hendelsesforløp for røys B. Dette med bakgrunn i tolkningen av røysen som en grav, og kremeringen som en hendelse som har skjedd på stedet der røysen ble bygd. De skjørbrønte steinene som var en del av røysen kan i lys av Kaliffs eksperiment tenkes å ha vært en del av en konstruksjon i tilknytningen med en eventuell kremasjon. Beinrestene fra kremasjonen vil så ha blitt samlet sammen og lagt i en form for urne. Jordmasser ble påført som et fundament for røysen. Når kammeret var ferdig bygget, har så urnen blitt plassert i kammeret som ble stengt igjen av den grovt tilhuggede hellen før røysen ble ferdigbygd. Et eventuelt kar, eller annet innhold i graven, kan videre tenkes å ha blitt fjernet ved den sekundære nedgravningen rett inn i kammeret.

Gravrøving, eller *haugbrot*, er et velkjent fenomen (se f.eks. Brendalsmoe og Røthe 1992; Skre 1997). Slike sekundære åpninger av det som blir tolket som gravhauger eller – røyser er kjent fra hele landet (se f.eks. appendiks 2 om hauger/røyser med «søkk i topp» fra Årdal), men er noe vi gjerne hører om i sammenheng med rike monumentale gravhauger fra YJA. Det er svært sjelden mulig å datere haugbrotene, og i de fleste tilfellene vet vi ikke når de har skjedd. Derimot finnes det eksempler hvor de som brøt seg inn i en haug la igjen gjenstander som har latt seg datere. Nyere forskning har gjennom datering av gjenstander som ble lagt igjen ved de sekundære åpningene av Oseberghaugen og Gokstadhaugen, vist at haugbrotene i de store haugene rundt Viken i sen VT/tidlig MA kan ha skjedd på omtrent samme tid (Bill og Daly 2012). Dette kan bli forklart om man ser haugbrotene som del av en maktstrategi, hvor funksjonen var å destruere tidligere legitimerende symboler på makt og rettigheter for å svekke en motstanders maktgrunnlag (Bill og Daly 2012:822). Dette er eksempler på haugbrot fra en annen tid enn røys B på Kalvebeitet, og det er snakk om monumenter av et annet omfang. Nødvendigheten for å bruke graver på ulike måter varierer

med tid, landskap og samfunn (Herschend 2009:396), og å dra en slutning om røys B med basis i haugbrot fra YJA er derfor problematisk. Røysene på Kalvebeitet skal nok heller ses som «[...] rituelle og ideologiske levninger» (Gansum 2004:205) fra sin samtid, både med tanke på monumentene i seg selv, men også med tanke på nedgravningen. Derimot er haugbrot en god analogi å tenke med (jf. 3.1.2) rundt den sekundære nedgravningen i røys B. Den sekundære åpningen av røysen trenger ikke være resultat av plyndring for gjenstandenes skyld, men kan ha hatt en annen funksjon. Dette vil jeg komme tilbake til i kap. 7.

Hva så med røys A? Røysen har ingen spor etter kammer, fotkjede eller noe annet som skulle tilsi en tolkning som grav. Derimot indikerer de påfylte massene og kullplettene under røysen at en gravtolkning ikke rent kan avfeies, selv om dette kan være rester etter en annen form for handling som ble gjennomført før røysen ble lagt opp. I dette tilfellet tror jeg heller ikke at spørsmålet om hvorvidt røys A var en faktisk grav eller ikke er det viktigste, poenget er heller at den ble lagt opp og eksisterte i fjellandskapet. Gansum sier om haugene at «[h]augene [...] kan ikke være tomme. Den tomheten som er representert i arkeologisk litteratur synes snarere å representere en negasjon av forventninger, forventninger om gjenstandsfunn» (Gansum 2004:202). Dette gjelder også for røysene på Kalvebeitet.

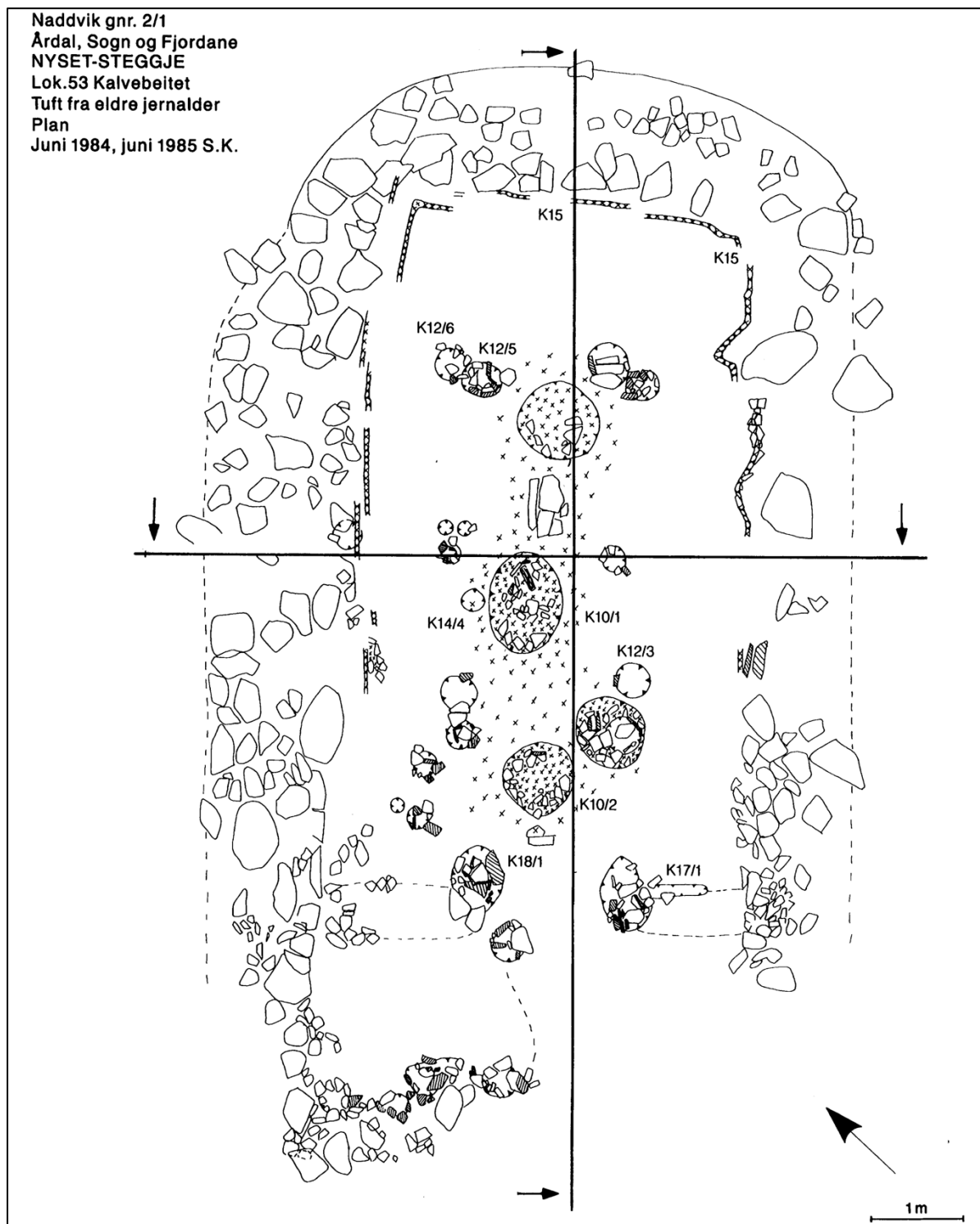
5.5 TUFTEN

På Kalvebeitet ble flere steinalderlokaliteter registrert før tuften ble funnet. Med kun en svak markering i overflaten og dekket av dvergbjørk var den lett å overse, noe som under prosjektet viste seg å være typisk for denne typen hustuft (jf. Bjørgo 1992b:286). Først da vegetasjonsdekket var fjernet ble tuften tydeligere (Kristoffersen 1985a:3). Et felt på 125 m² ble avtorvet. Tuften var orientert nordøst-sørvest, tilnærmet Vikadalens lengderetning. Inngangen var orientert utover mot dalen. Lagene innenfor tuftens vegger ble gravd, samt området utenfor tuftens inngangsparti. Utenfor hovedfeltet ble store deler av flaten rundt tuften i sør og vest avtorvet og gravd i forbindelse med røysene, kokegropene og eldre boplasser (Kristoffersen 1992:178), men området i helhet ble ikke flateavdekket.

5.5.1 *Tuftens form og komposisjon*

Tuften var rektangulær med avrundede hjørner i øst, utvendig var den tilnærmet hesteskoformet (fig. 13). Flaten under tuften var ikke helt jevn, så under vollmassene mot nord var det pålagt masser – trolig for å rettet opp bakken før konstruksjon (Kristoffersen 1985a:8; 1992:178). Den nordre vollen var i tillegg tykkere og virket mer solid enn i resten

av tuften (Kristoffersen 1985a:8), noe som kan tenkes å være et resultat av oppbygningen av undergrunnen. Vollene i nord og øst var lave, ikke mer enn 20-30 cm opp fra gulvnivået. I søndre langvegg lå store, flate helleliknende stein. Disse hadde *en* jevn smalside og kan ha stått på høykant opp mot veggen, støttet av vollmasser (Kristoffersen 1985a:8; 1992:178). Ved den fjerde siden, vestre kortvegg med inngangsparti, var det en svakt markert

Figur 13: Lok. 53, plantegning av tuft (etter Kristoffersen 1992:fig. 130).

voll uten stein. Vollen gikk fra langsidene og inn mot doble stolpehull på hver side av inngangen. Byggetradisjonen med spinklere konstruksjonen rundt inngangspartiet holder seg gjennom hele JA i området (Kristoffersen 1985a:9). Her var det også spor av et lite tilbygg langs en forlengelse av nordre langvegg. Tuften målte ca. 9x6 m utvendig, med utbygget var lengden ca. 11 m. På innsiden målte den ca. 4x7 m, med gulvareal på 28 m². Tilbyggets indre mål var ca. 1,5x2 m, med gulvareal på 3 m² (Kristoffersen 1992:178). De innvendige hjørnene i tuftens østre del var – i motsetning til de ytre – nær rettvinklede, og den innvendige veggen har vært laget av trevirke (Kristoffersen 1992:178). Disse veggene skulle trolig ikke bære større tyngde fra taket, det gjorde de kraftige stolperekke (Kristoffersen 1985a). En slik konstruksjon med indre trevegger omgitt av ytre voller av stein og/eller jord var ikke uvanlig i FVT (Myhre 1982:98).

To rekker stolpehull med tre eller fire stolpepar har vært fundament for husets takbærende stolper. Tre av parene var relativt jevne og like i størrelse, med solid skoning av kantsatte heller og stein. To av stolpene – som trolig utgjorde et fjerde stolpepar – var mindre enn de andre. Hva disse stolpehullene representerer er usikkert, men beliggenheten til stolpehullene i linje med de andre, samt avstanden til de andre stolpeparene, muliggjør en tolkning av at også disse kan ha hatt en takbærende funksjon (Kristoffersen 1992:178). To av stolpeparene hadde to generasjoner med to sett stolper fra ulik tid (Kristoffersen 1985a:11a). Et av de nye stolpehullene (K12/4) var lagt i en gjenfylt grop (K10/3) (se fig.13, betegnelse på stolpehull og grop ikke på tegning) (Kristoffersen 1985a:11a; 1992:178).

Av inventar i tuften kan denne, samt to andre liknende groper ble også funnet på innsiden av tuften, nevnes. De tre delvis steinforede gropene var fylt av kull og noe skjørbrønt stein. Mot bunnen fantes et lag med renere kull og store trekullstykker. I hustufter fra EJA er det ikke uvanlig å finne flere slike kokegroper (Myhre 1980:200), og trolig har gropene hatt en funksjon knyttet opp mot matlaging. Gropene inne i tuften var noe mindre i diameter enn de på utsiden (jf. 5.2.2), 0,8-1 m vide og mellom og 0,2-0,3 m dype. Et lite stolpehull like ved den ene gropen omtrent i midtaksen av tuften kan ha hatt en funksjon knyttet til gropen (Kristoffersen 1992:178-182). Det er ikke rødbrent aur rundt disse gropene, og de har etter alt å dømme vært lukkede ildsteder (Kristoffersen 1985a:12-13). Et åpent ildsted ble funnet langs midtaksen i indre del av tuften. Plasseringen av ildstedet er gjennomgående i tuftene fra området, og det har trolig fungert både som varme- og lyskilde (jf. Kristoffersen 1992). Ildstedet bestod av en grop, 0,8 m vid, 5 cm dyp, fylt av kull og små biter med skjørbrønt stein, og en hellelegning med kull under. Rundt gropen og hellelegningen var auren rødbrent. Hellene var oppsprukket. En lite brent, avlang helle har

stått som karm (Kristoffersen 1992:178). Ellers ble det funnet fem mindre stolpehull som kan bli sett i sammenheng med annet inventar i tuften (Kristoffersen 1985a, 1992).

Konstruksjon og funnmateriale fra tuften på Kalvebeitet viser en sammenheng med de yngre tuftene fra området. Disse går inn i byggetradisjonen hvor husene har hatt voller av stein og jord, og trolig også trevegger. Generelt sett har dette vært et trekk i den kjente bebyggelsen i området, også ned mot lavlandet. Ytre Moa, et gårdsanlegg fra VT i Årdal, har en lignende konstruksjon på husene (jf. Bakka 1965, 1971; Larsen 1995). Bjørge påpeker at noen av lokalitetene fra YJA i Nyset-Steggje er veldig like Ytre Moa, ikke bare i utforming, men også i gjenstandsmateriale og organisk materiale (Bjørge 2005:226). Likevel ble det under utgravningen tydelig at det var flere trekk som skilte tuften på Kalvebeitet fra de andre tidligere utgravde tuftene fra JA i området. Forekomst av flere kokegroper som har blitt brukt til matlaging er ikke vanlig i de yngre tuftene. Dette kan forklares med ulike måter for tilberedning av mat i YJA, blant annet gjennom mer bruk av beholdere i jern eller kleber (Kristoffersen 1985a:20). I tillegg var det «merkelig få funn» (Kristoffersen 1985a:7) av gjenstander i tuften, og kulturlaget var usedvanlig tynt og usammenhengende (Kristoffersen 1985a:6-7). Det var også tydelig at tuften var nedbrent.

5.5.2 *Det brente huset*

I den indre, østre delen av tuften gikk en 3-4 cm bred kullstripe (K15, se fig. 13) langs innsiden av vollene. Snitt i kullstripen viste at den var opp mot 0,2 m høy, og at den skrånet inn mot tuftens indre. Kullstripen ble tolket som de laveste restene av en brent trevegg eller panel (Kristoffersen 1992:178), en tolkning jeg støtter meg til. Det ble ikke påvist noen grøft i forbindelse med veggen, men brente, flate stein langs kullstripen kan ha vært mulig skoning. Tykkelsen på kullstripen og restene etter skoning viser at veggene har vært tynne, trolig bestående av oppreiste plank, med mulig innfelling av mer solide stolper enkelte steder. Kun ett stolpehull ble funnet som kan ha forbindelse med treveggen. I vestre del av tuften var sporene etter brann mindre tydelige, og bare bruddstykker av den indre treveggen bevart (Kristoffersen 1985a:9-10, 35; 1992:178). Sanden innenfor kullstripen var sterkt rødbrent, mens det utenfor stripen lå et siltig, gult lag – trolig veggvoll – som ikke viste tegn til ildpåvirkning (Kristoffersen 1985a:35). Flere av de kantsatte helleliknende steinene i søndre voll lå «sterkt istykkerbrent rundt» (Kristoffersen 1985a:8-9), kun i den vestre delen av veggen stod det noe kantsatt stein igjen (Kristoffersen 1985a:8). Et av stolpehullene i tuften var omkranset av en bred kullstripe, og svært kullholdige masser ble funnet i forbindelse med flere andre stolpehull (Kristoffersen 1985a).

Kulturlaget (K4) som trolig ble avsatt i tuftens brukstid inneholdt større, brente trestykker. Over dette, innenfor den brente treveggen (K15) lå det et askeliknende lag (K21). Beliggenheten kan tyde på at dette laget ble dannet da treveggen brant (Kristoffersen 1985a:38). Under torv og yngste utvaskningslag, lå et lag av grå, finkornet sand med innslag av organisk materiale (K3) (Kristoffersen 1985a:38). Hvordan dette lå i forhold til K21 var vanskelig å avgjøre, men det ble sett som mulig at K3 lå over K21 (Kristoffersen 1985a:25). I vollene er det et liknende lag (K7), som horisontalt går over i K3 inne i tuften og «er vanskelig å skille fra det» (Kristoffersen 1985a:25). Videre vil jeg gjøre rede for gjenstandsmaterialet fra tuften, da dette kan være med på å belyse situasjonen i tuften.

5.5.3 Gjenstander

De fleste gjenstandsfunnene fra tuften var slått stein. Dette er trolig innblandet materiale fra de eldre boplassene på flaten, og ble funnet i den omdannede torven i veggvollene, laget over kulturlaget, og ned mot naturgrunnen sørvest i tuften mot de eldre boplassene. Hele 761 avslag av hovedsakelig kvartsitt med flateretusjeringskarakter ble oppdaget, men noe er også av kvarts eller flint (Kristoffersen 1992:182-183). Gjenstandsfunn som kunne knyttes til tuftens brukstid var derimot langt færre.

I innberetningen bemerkes det at «[i]nne i tufta er det merkelig få funn» (Kristoffersen 1985a:7). Av de tilsammen 17 undernumrene som sannsynligvis kan knyttes opp mot tuftens bruksperiode, kan noen spesielt nevnes: to perler og to fragmenter av blått glass, et randskår av asbestmagret spannformet keramikk, fire ubestemte jernfragmenter, et fragment av spinnehjul og en skiveformet gjenstand av kleberholdig bergart. Perlene, leirkarskåret, spinnehjulet og jernfragmentene er tolket som avsatt i tuftens bruksperiode. Hvorvidt den skiveformede gjenstanden er samtidig med tuften eller den eldre boplassen er usikkert (Kristoffersen 1992:182-183). Ett fragment (nå: to fragmenter) fra en kule av metall ble i tillegg funnet høyt i torven, men denne er trolig yngre enn tuften (Kristoffersen 1985a:17, 1992:182-183). Det ble også funnet 30 fragmenter av brent bein, nøtteskall, trekull, og tre fragmenter av ukjent materiale (Kristoffersen 1992:182-183). Et av disse fragmentene er trolig tjære fra bjørkebark (B-14053/17).

En bit glimmer ble også funnet. Glimmer er kjent blant annet fra gravfeltet fra yngre BA og eldste JA på Gunnarstorp i Sarpsborg, Østfold. Der ble det funnet i tre gravanlegg, og det er foreslått at glimmeren har blitt strødd over graven for å skape en visuell effekt når sollys har truffet det, noe som kan ha vært en metafor for ild (Wangen 1998:134). Glimmeren

på Kalvebeitet er funnet i sammenheng med tuften, men egenskapene i form av visuell effekt kan ha blitt oppnådd i lyset fra et bål.

En perle og det bearbeidede kleberstykket lå utenfor tuften. Slike funn gjort i kulturlag i utkastmassene er helt vanlig. Seks funn ble gjort i den ytre delen av tuften. Et jernfragment og keramikkskåret ble funnet i fyllmassen til et gjenfylt stolpehull. En perle lå så tett inn mot veggen at den var vanskelig å skille fra vollmassene. En annen perle og det som blir tolket som en sterkt smeltet perle lå ut mot henholdsvis nord- og vestvegg, mens spinnehjulet ble funnet mellom to stolper (Kristoffersen 1985a:17-18, 28-29). Hvor de resterende gjenstandene ble funnet er usikkert. Kulturlaget innenfor og utenfor tuften ble såldet med 4mm maskevidde, mens deler av innholdet fra ildstedet og gropene ble finsåldet (2mm) (Kristoffersen 1985a:7), så sannsynligheten for at det er oversett gjenstandsmateriale er liten.

Det er her all grunn til å stille spørsmål ved representativiteten til funnmengden i tuften, og i den sammenheng kan det være nyttig å se nærmere på funnspredningen. Utgraver nevner spesielt hvor øyenfallende mangelen på funn i den indre delen av tuften var. Kun noen få brente beinfragmenter ble funnet her. Tatt i betraktning at den indre delen rundt ildstedet var den mest funnbærende i de andre undersøkte tuftene i området, er funnløsheten i tuften på Kalvebeitet fremtredende (Kristoffersen 1985a:17). Utskiftingen av stolper viser at tuften har vært i bruk over et lengere tidsrom, men tykkelsen på kulturlaget og de få funnene passer ikke inn i dette bildet. Gjenstandsfunnene antyder samme bruksområde som de andre tuftene i området med flere funn (Kristoffersen 1985a:17-18), selv om gjenstandsspredningen er annerledes. I innberetningen bemerkes det at det kan virke som om «funnmengden ikke avspeiler den opprinnelige avsatte mengden» (Kristoffersen 1985a:17). Dette kan bety at funn, og muligens også kulturlag, har blitt fjernet – noe som vil ha betydning for hvordan tuften har blitt forlatt (Kristoffersen 1985a:18).

I dette tilfellet vil jeg støtte meg til utgravers observasjoner. For det første fordi det samme er observerbart i dokumentasjonen, for det andre på grunn av utgravers erfaring fra gravning i andre tufter i området. Trekk som skilte seg ut må ha blitt tydelige, noe også innberetningen bærer preg av. Tuften på Kalvebeitet var brent, men det begynner å tegne seg et bilde av at den ikke har blitt forlatt i all hast. Det kan argumenteres for at tuften ble ryddet før brannen, om man tar det lille gjenstandsmaterialet i betraktning. Det faktum at de få gjenstandene som kommer fra tuften ble funnet enten utenfor inngangen til tuften, inne ved veggen eller i stolpehullene støtter også opp om dette. Det unormale antallet gjenstander kan

også få en til å tro at større deler av gulvflaten kan ha blitt spadd ut (jf. Kristoffersen 1985a:17-18).

5.6 DET BRENTE HUSET – ULYKKE ELLER INTENSJONELL HANDLING?

For å tenke rundt det brente huset på Kalvebeitet (jf. 3.1.2), vil jeg se nærmere på forskning omkring kontekster med brente forhistoriske hus. Jens N. Nielsen (2007) har jobbet med dansk materiale, og forklarer hva man kan vente seg å oppdage i brente hus fra forhistorisk tid. Ofte finner man forkullede trebiter liggende på gulvet (Nielsen 2007:19), slik som i tuften på Kalvebeitet. Kullbitene er gjerne dekket av brannlaget, som ofte er sterkt sandholdig med en rødlig farge som gjerne også inkorporerer andre fargenyanser (Nielsen 2007:19). Brannlaget kan være tykt, og i flere tilfeller er det registret klumper av leire og sand blandet inn i laget (Nielsen 2007:21). Et mønster ved brente hus er at det over kullbitene på gulvet ble funnet et lag av strå eller gress, og på toppen av dette lå brannlaget. Disse tre elementene finnes ofte i EJA, selv om en eller to i noen tilfeller mangler (Nielsen 2007:21). Det har blitt foreslått at strålaget kan stamme fra takkonstruksjon, men Nielsen setter spørsmålstegn ved om dette alltid er tilfelle. Han argumenterer i stedet for at det heller kan stamme fra strukturer knyttet opp mot plassutnyttelse i husene, slik som hyller eller andre konstruksjoner for å få ting opp og vekk fra gulvet (det er flere eksempler på at ting trolig har falt ut i rommene). I enkelte tilfeller kan det også ha vært resultat av loftkonstruksjoner i husene (Nielsen 2007:22, m. ref.).

Brente hus kan ikke automatisk ses som en uniform, felles kategori da de kjennes fra et vidt spekter både i tid og rom. Også i Norge er det flere kjente brente hus. Det er derimot ikke i denne avhandlingens rekkevidde å gi en oversikt over disse, og jeg vil nøye meg med å nevne noen som er relativt nære Kalvebeitet. Fra Modvo i Luster fant man et hus – hus 2 – med to faser. Begge fasene var avsluttet av brann. Bosetningen er som en helhet typologisk datert på spannformede leirkar og gravmateriale. Dateringsrammen er satt til ca. 300/350-500 AD, med mulighet for at den kan stekke seg ut på 500-tallet (Kristoffersen 1992:153). Fra Nyset-Steggje var det i Berdalen en lokalitet hvor det også var spor etter brann, lok. 115, tuft C. ¹⁴C-dateringene, sammen med typologiske trekk ved gjenstandsmaterialet, viser at tuften har vært i bruk i FVT (Kristoffersen 1992:277-278). Det ble funnet en kullstripe i tuften som av utgraver ble tolket som restene etter en vegg (Kristoffersen 1992:277). På Ytre Moa, den kjente vikingtidsgården i Årdal, ble det også påvist nedbrente trevegger i en av tuftene, tuft A (Bakka 1965; Larsen 1995:26-27; Myhre 1980:366).

Bakgrunnen for en brann vil ha betydning for hvordan man forstår huset, brannen og konteksten rundt. Det store spørsmålet i mange tilfeller er hvorvidt et hus har blitt intensjonelt brent, eller om det er resultatet av en ulykke. Her kan det også påpekes at hus som ser ut som om de har brent ned ved en ulykke kan også være intensjonelt påtent, for eksempel hvis noen har angrepet bosetningen og satt fyr på den. Flere eksempler på nedbrente hus viser til det som klart er rester etter skjebnesvangre hendelser i deres samtid. Virkelige katastrofer for de berørte, men et fantastisk kildemateriale for nåtidens arkeologer, siden de brennende husene gjerne ble forlatt i stort hastverk og det meste av det materielle ble værende igjen (Rasmussen 2007:14). I noen tilfeller har brannen utviklet seg så fort at liv gikk tapt, og rester etter både mennesker og dyr har blitt bevart for ettertiden. Denne typen lokaliteter kan nærmest oppleves som et bilde frosset i tid under utgraving (Rasmussen 2007:14).

I landsbyen Nørre Tranders ble det blant annet funnet et brent langhus, A371 fra FRJA, hvor brannen må ha spredd seg raskt (Nielsen 2007:fig. 1). Det ble funnet rester etter både brente dyr og mennesker som ble offer for flammene, og det er tydelig at brannen har vært en katastrofal ulykke (Nielsen 2007:19-25, m. ref.), eller utfall av en ondsinnet handling. I Ginderup i Thy ble det i et brent hus, hus A, blant annet funnet en godt bevart tjoring for storfe. Tjoringen var kuttet av, trolig for å få dyret løs så fort som mulig og redde det ut av det brennende huset (Christensen, et al. 2007:fig. 11). Ved Högom i Medelplad i Sverige ble det funnet det som er tolket som en mulig hallbygning (Ramquist 1992). Huset var nedbrent og to kvinner kan ha dødd som følge av brannen. I veggen ble det funnet en pil av bein som kan indikere at huset ble intensjonelt brent som en del av et fiendtlig angrep (Ramquist 1992:189). Verken i langhuset fra Nørre Tranders eller fra hus A i Ginderup ble det funnet tegn på voldelige handlinger, slik som pilen i veggen på Högem kan indikere. Derimot vet vi ikke hvilke handlinger som har resultert i disse to brannene, og derfor heller ikke om de var rene ulykker eller intensjonelle.

Men hva da med brente hus som man ikke ved første øyekast kan si at er resultat av en ulykke eller voldelig handling? Tuften på Kalvebeitet er et slikt eksempel. Om vi tar flere av de tilgjengelige byggematerialene i JA til betraktning, slik som trevirke, halm og torv, er disse lett antennelige. I lys av dette må kontroll over ild ha vært viktig i jernalderens hus, da ulykker lett kunne skje. Å skulle skille ut potensielle intensjonelt nedbrente hus er vanskelig, og argumenter mot at hus har blitt intensjonelt påtent er flere, spesielt i liminale områder som Nyset-Steggje. For eksempel er det stil spørsmål til hvorvidt jernaldermenneskene vil ha latt tømmer som fantes i husene gå til spille uten videre ved å sette fyr på det (Kjær 1928 hos

Nielsen 2007:20). Denne tilnærmingen fremstår som noe funksjonalistisk, og det ikke er sikkert at folk i JA har hatt et slikt syn på materialbruk. Risikovurdering er et annet argument for hvorfor branner ikke har vært intensjonelle, spesielt i landsbykontekster (Nielsen 2007:20). På Kalvebeitet var det derimot ikke noen fare for omkringliggende hus.

Fra FRJA er det i Sør-Skandinavia mange eksempler på at hus har blitt «begravet» (jf. Herschend 2009). Også i århundrene etter at denne tradisjonen ser ut til å gå ut av vanlig praksis de fleste steder, blir likevel hus som ofte er tolket som høvdingehaller destruert eller «gravlagt» for så å bli gjenreist på samme sted. Dette mener Herschend (2009:192-193) at kan være en indikasjon på at ideologiske uttrykk kan ha overlevd ved at det har blitt transformert og reformulert. Det er et kjent faktum, som blir spesielt godt belyst i danske eksempler, hvor hus ble bygget på toppen av eldre, avseglede hus, at de eldre gulvlagene hadde blitt ryddet for gjenstander. I slike tilfeller gir ikke de gjenstandene som har blitt funnet et realistisk bilde av det antall som må ha vært i husene når de var bebodd (Herschend 2009:143). Rydding av gulvet er også noe man har sett i forhold til brente hus, hvor gulvet har blitt ryddet etter brannen (se f.eks. Rasmussen 1968:141). Derfor kan det ikke konkluderes med at mangel på gjenstandsfunn alltid er på grunn av intensjonell nedbrenning (Nielsen 2007:20). Kan rydding av branntomten være grunnen til at det ble funnet så få gjenstander i tuften på Kalvebeitet?

Det er ikke noe som tyder på at det brente huset på Kalvebeitet har blitt ryddet *etter* brannen. Kull og rester fra mulig takkonstruksjon skulle i et slikt tilfelle ha blitt fjernet for å komme ned til gulvlaget, noe som ikke er situasjonen i tuften. Hadde tuften vært i bruk når den brant, kunne man ha forventet flere gjenstandsfunn. Med bakgrunn i det uvanlige gjenstandsmaterialet og stratigrafien er det mulig at huset kan ha blitt kontrollert nedbrent etter tømning av boareal. I løpet av denne gjennomgangen av materialet er det flere momenter som blir tydelige. Kalvebeitet var nærmest som et tomt skall slik det fremstod da arkeologene kom. Fra gropene var det ingen gjenstandsfunn, kun kull og brent stein. Røysene og tuften var der som markeringer i landskapet, men innholdet var så godt som borte. Sammen med det forrige kapittelet danner dette grunnlaget for det neste, og vi skal videre fortsette mot Kalvebeitets sosiale kronologi.

6 KALVEBEITETS SOSIALE KRONOLOGI

Tid er relativt, og vår vestlige tidsoppfatning er ikke nødvendigvis overførbart på arkeologisk materiale. For arkeologer er det *endring* som lar oss dele inn forhistorisk tid (Michels 1973:9). En kronologi er avhengig av tidsmåling (kronometri) slik at ulike *hendelser* kan bli satt inn i *sekvenser* (rekkefølge av hendelser) (Dincauze 2000:84). Sekvenser kan være et nyttig verktøy når det kommer til forhistorisk tid. Hendelsenes *varighet* og innbyrdes forhold er viktige. Ved å tenke på denne måten trenger man ikke en sikker måling av kalendertid (Dincauze 2000:85), siden det er de *innbyrdes* forholdene mellom hendelser som er poenget. Man kan kanskje heller snakke om en slags *kulturell* eller *sosial tid* (jf. Dincauze 2000:87). Kalvebeitet er et konkret tilfelle hvor de innbyrdes forholdene mellom hendelser ikke strekker seg over spesielt store tidsrom, sett i fra et arkeologisk ståsted. Til sammen gir dateringene av materialet et tidsrom som bruksfasen trolig har funnet sted innenfor, men det er vanskelig å sikkert si noe sikkert om varigheten mellom de ulike hendelsene på stedet med de mange feilkildene som kan ligge i dateringene (jf. kap. 4). Derimot gir dateringene *indikasjoner* på de innbyrdes forholdene på Kalvebeitet, og er nyttige for å kunne sette hendelsene inn i sekvenser for å forstå de kronologiske forholdene på stedet.

I kap. 1 konstaterte jeg at jeg ønsker å *undersøke relasjon mellom mennesker og sted* nærmere. Gjennom en analyse, hvor tuftens «livsløp» danner midtpunkt, og med tanken om sosial tid i bakhodet, vil jeg forsøke å sammenstille en sosial kronologi for Kalvebeitet. Den sosiale kronologien vil være med å belyse sosiale hendelser gjennom menneskelig handling som lar seg identifisere gjennom det arkeologiske materialet, og vil kunne gi et bedre innblikk i de aktiviteter som har utspilt seg på Kalvebeitet i RT og FVT. Kalvebeitets sosiale kronologi bli undersøkt med bakgrunn i biografitanken (jf. 3.3). Den sosiale kronologien vil i hovedsak dreie seg rundt hustuftens biografi (jf. 3.3.1), men gropene og røysene ses som deler av en større helhet og vil også inngå i Kalvebeitets sosiale kronologi. Som et utgangspunkt vil fokuset ligge på konstruksjon, bruk og dekonstruksjon av *tuften* i form av fem foreslåtte faser (jf. Eriksen 2010; se også Tringham 1995) som danner rammeverket for analysen: *før konstruksjon, konstruksjon, brukstid, dekonstruksjon og etter dekonstruksjon*. Slik vil analysen av Kalvebeitets sosiale kronologi henvende seg direkte til den første problemformuleringen som omhandler menneskene på og bruken av stedet, samt delspørsmålene omkring anleggelse, bruk og avslutning av bosetningen på stedet.

6.1 FØR KONSTRUKSJON

Hvorfor sette opp en bygning i fjellheimen? Det hele må ha startet med en tanke, en ide, om et sted og en bygning som skulle dekke visse behov. Ideer er vanskelig å belyse rent arkeologisk, men om vi ser på landskapet og omgivelsene rundt kan dette gi noen indikasjoner. En slik tilnærming vil derimot ikke gi noen direkte årsak eller bakgrunn til hvorfor man valgte å bygge et hus, men kan kanskje belyse aspekter ved valg av sted med bakgrunn i stedets naturlige kvaliteter. Her er det dog viktig å poengtere at jernaldermenneskene kan ha lagt andre årsaker til grunn for valget. Likevel vil jeg argumentere for at visse landskapsmessige kvaliteter er grunnleggende for plassering av en bosetning.

6.1.1 Idé – bakgrunn for konstruksjon

Kokegropene viser en bruk av stedet fra eldre RT og frem mot det tidspunktet huset reises. Hvorvidt denne bruken har vært sammenhengende eller ikke vites derimot ikke sikkert. Konstruksjonen av de første tuftene kan tenkes å være knyttet opp mot i bruken av områdene som blir tydelig gjennom kokegropene fra RT (jf. 4.4.1). Denne bruken kan ha ført til behov mer permanente oppholdssteder for de som skulle oppholde seg i fjellet over lengre perioder, og kanskje også fordi man ville opprettholde en rett til bruk av områdene, noe som tidligere har blitt knyttet opp mot en form av eiendomsrett eller rett til bruk av dalen (jf. 2.4, se også kap. 8). Dateringene fra grop 2 og 3 overlapper i tillegg tydelig med dateringene både fra røysene og tuften, og indikerer at gropene har vært i bruk både før og etter at tuften ble reist. På grunn av dette er det ikke usannsynlig at bakgrunnen for konstruksjonen har vært tidligere utnyttelse av området som kulminerer i et mer fast materielt uttrykk i form av bosetningen.

6.1.2 Valg av sted

Flaten tuften lå på hadde visse naturlige kvaliteter. Det er påfallende at lokaliteten har ligget i høyden, unna elvedeltaet, med utsikt utover hele dalen. Flaten var relativt godt beskyttet, da det var en bratt stigning opp og vekk fra dalbunnen på baksiden av tuften. Fra et sosioøkonomisk ståsted har stedet flere egenskaper som er heldige – beiteland, tilgang til vann, god utsikt og gode jaktmuligheter i fjellet. Ser man til det arkeologiske materialet fra andre steder i utgravningsområdet, går mange av de samme trekkene for plassering av bosetning i landskapet igjen (se Kristoffersen 1992). Dermed kan Kalvebeitet ses som en del av et mønster for bruk av fjellområdene, hvor plasseringen av jernaldertuftene på eller ved de

beste beiteområdene var fremtredende. Dette var igjen en del av et bruksmønster av fjellet som ligner både det fra foregående perioder og moderne bruk. Med denne basen i materialet kan det argumenteres for at stedet må ha innehatt visse kvaliteter som har blitt sett på som attraktive i lengre tidsperspektiv. Egenskaper ved selve stedet kan derfor ha ligget til grunn for plasseringen av de menneskeskapte elementene i landskapet, og disse kan så ha vært med på videre å definere og avgrense stedet. Utvelgelsen av et sted kan slik ha vært basert på landskapets karakter som en ramme for videre handling på stedet (Bukkemoen 2007:155).

Det er fra nyere tid kjent at gamle veifar har gått gjennom Vikadalen som en kontaktrute mot Valdres (jf. 2.2). Fjellene er om sommeren et enklere landskap å ta seg frem i enn dalene med mer tettgrodd vegetasjon. At fjellene slik sett har blitt brukt som en type ferdselsårer fra langt tilbake i tid er derfor ikke umulig, selv med skiftende vegetasjonsforhold. Noe som til en viss grad underbygges av funn i fjellområder fra et langt tidsrom. «Veier er [...] ikke unndratt sosial kontroll» (Helliksen Lund 2008:9), og slik sett kan også Kalvebeitet ha vært et strategisk plassert punkt. Om det har gått ruter gjennom Vikadalen i tidspunktet for bosetningen på Kalvebeitet har trolig folkene der både benyttet seg av den, hatt utsikt til dem, og kanskje hatt en viss kontroll over dem. Oppføringen av røys A i sen RT gir stedet et tydeligere, mer permanent og monumentalt materielt uttrykk enn det hadde tidligere. Ved å åpne perspektivet, kan dette trolig ses opp mot forhold i lavlandet, noe jeg vender tilbake til i kap. 8.

6.1.3 Klargjøring av sted

Når valget av sted var tatt, har det vært nødvendig å gjøre stedet klart før byggingen kunne begynne. Selve plasseringen av huset på flaten synes ikke å være tilfeldig. Inngangen har ligget vendt ut mot dalen, og ut mot røysene. Røysene har vært midt i synsfeltet når man beveget seg ut av huset, noe som kan sies å underbygg deres tilknytning til menneskene som har holdt til på stedet. Terrenget har skapt utfordringer i utformingen av Kalvebeitet. Stedet tuften ble reist var ikke ideelt for en bygning da det var en helning mot not nord. Derfor ble grunnen under tuften preparert og bakken ble rettet opp for å lage et godt fundament for bygningen (jf. 5.5.1). En slik preparering hadde var også nødvendig for røysene (jf. 5.3).

6.2 KONSTRUKSJON

Etter valg og preparering av sted kunne byggeprosessen startes. Frands Herschend (2009:143) påpeker at bygningmaterialer i JA alltid reflekterer de materialene som er

tilgjengelige i omgivelsene til bosetningen, noe som også stemmer for Kalvebeitet. Røysene var lagt opp av stein. Vollene på tuften bestod av jord, torv og stein, som etter alt å dømme ble funnet lokalt. Generelt er Årdalsområdet og fjellene preget av «[...] overflødighet af Steen» (Bøyesen 1820:17), noe som også gjelder for Vikadalen. De innvendige treveggene og takbærende stolpene var bjørk. I EJA kan også bjørken ha blitt funnet ved mer høytliggende områder enn i dag (jf. 1.2.2), og trematerialene kan derfor ha vært tilgjengelige i den lavalpine sonen. Torv og det som sannsynligvis var rester av et gammelt kulturlag fra lok. 27 ble fjernet på innsiden av vollene for å få et jordgulv (jf. Kristoffersen 1985a:22, 38).

6.3 BRUKSTID

Arkeologer har hatt en tendens til å sette likhetstegn mellom økologiske faktorer og kultur (Prescott 1995a:80). Det har også vært en tilbøyelighet til å se jordbruk og dyrehold som en motsetning til jakt, fiske og samling. Historiske data fra Sogn viser derimot at jordbruk, dyrehold, jakt og fiske ikke har utelukket hverandre (Prescott 1995a:80). I Nyset-Steggjeområdet har hustuftene, gjenstandsfunn, beinmateriale, og pollenanalyser vist at bruken av området fra sen RT og fremover i YJA også kan knyttes opp mot mangesidig bruk, noe som ser ut til å gjelde utnyttelsen av området fra SN og fremover (jf. Prescott 1995a). Så hva slags bruk kan med sikkerhet knyttes til tuften? Det arkeologiske materialet gir ikke i utgangspunktet noe klart svar.

6.3.1 *Hva kan materialet fortelle om menneskene som befant seg på Kalvebeitet?*

Det er lett å glemme hverdagen i fortiden. Hvordan mennesker fra dag til dag har hatt tilhold i de husene som stod der vi finner restene etter dem. I et slikt perspektiv er det lett å ta husene for gitt. Inndelingen av rommet i tuften på Kalvebeitet er relativt «typisk» for hustufter fra EJA. Tatt i betraktning kullbitene fra brannen som ble funnet over kulturlaget, kan det også spekuleres om hvorvidt det kan ha vært hyllestrukturer på veggene, eller – hvis huset var grindbygd (jf. Myhre 1982:110) – om det var laget en slags hems i forbindelse med betene som eventuelt har ligget over de parvise stolpene (jf. 5.6). Treveggene kan også tenkes å ha resultert i kullbitene. Utskiftingen av de to stolpeparene viser at tuften har vært i bruk over et lengre tidsrom. Mat og den delen av et hushold som er knyttet til dette, er godt representert gjennom de ulike typene av ildsteder på Kalvebeitet (jf. 5.5.1). Ildstedet med åpen ild har fungert som både lys- og varmekilde, til forskjell fra de lukkede gropene. Skåret fra leirkaret kan kanskje også sees i forhold til denne sfæren. Uteområdet på flaten har også vært benyttet,

noe kokegropene (jf. 5.2) som var i bruk under brukstiden til anlegget viser. De mange gropene, sammen med tuftens størrelse, viser til et større hushold (jf. Kristoffersen 1985a:18), men på grunn av lite gjenstandsmateriale og brente fragmenter av bein som ikke var mulig å artsbestemme, er det vanskelig å si noe spesifikt om diett.

Prescott (1995a:121) viser til at det i Europa generelt er forskjeller i gravmaterialet fra henholdsvis kvinnegraver og mannsgraver i SN og BA. Dette, samt den formen for produksjon han kaller for «desentralized multi-resource agro-pastoralism» (Prescott 1995a:121), peker i retning av en oppgave- og arbeidsfordeling som kan ha vært familiebasert. Arbeidsfordeling krever en viss differensiering, som kan ha blitt gjort med basis i grunnleggende prinsipper som alder og kjønn (Prescott 1995a:121). Hva kan vi så utlede for RT/FVT? Uten sikre spor av helårsbruk er argumentene for en sesongbasert utnyttelse av Kalvebeitet sterke. Det er ikke funnet strukturer som kan ha vært brukt til overvintring av dyr. Av lagringsplass, annet enn hovedrommet i tuften, er kun det lille påbygget. Om man videre tar de klimatiske forholdene i fjellet versus de i lavlandet om vinteren, samt den korte distansen mellom fjell og lavland (jf. kap. 2), ses det som lite trolig at Kalvebeitet var en helårsbosetning med gårdsfunksjon (se kap. 8 for videre diskusjon omkring bruk av fjellet i JA).

Selv om jeg mener at det ikke kan settes likhetstegn mellom historisk setervirksomhet og bruken i JA, kan det her være verdt å trekke frem historisk seterbruk som et verktøy å tenke med (jf. 3.1.2). En kjønnsdelt arbeidsfordeling kjenner vi fra hele landet i tilknytning til historisk bruk av fjellene, noe som også gjelder i Årdal, da det gjerne var kvinner som var på setrene om sommeren (jf. Sagen 1971b). Fra Kalvebeitet finnes det gjenstander som tradisjonelt sett har blitt knyttet til den kvinnelige sfæren i FVT (Fredriksen 2006a:275 m. ref. til Hanisch 2001:49): det halve spinnehjulet og perlene. Om man opprettholder dette synet på arkeologiske gjenstander og kjønn, kan det bli argumentert for at det har vært kvinner til stede i fjellet, spesielt på grunn av de mange perlene og spinnehjulene som er funnet i jernaldertuftene generelt. Trass i at denne typen gjenstander gjerne blir forbeholdt kvinner, utelukker det ikke menn på Kalvebeitet. Spesielt ikke ved tuften på Kalvebeitet, siden gjenstandsmaterialet er lite. Likevel er det påfallende at det nettopp er gjenstander som tilskrives kvinnen som er blitt funnet i tuften.

Spinnehjulet er spesielt interessant også knyttet opp mot den historiske setringen, da det er kjent at budeiene drev med håndarbeid i tiden de tilbragte i fjellet. I Årdalsområdet og på Vestlandet generelt var melkeseterbruk utbredt. På grunn av dette hadde ikke budeiene mye tid til håndarbeid, da foredlingen av melken og dyrepass tok mye tid. Men noe ble gjort.

Spesielt på veien til og fra stølen, samt på turer ut til beitene, kunne de bedrive bunding (Reinton 1955:318; Sagen 1971b:280). Bruk av spinnerokk, og kanskje mest interessant i dette tilfellet, bruk av håndtein (også kalt håndrokk) på setrene har vært utbredt i store deler av landet (Reinton 1955:315-318). Det halve spinnehjulet fra Kalvebeitet knyttet nettopp til dette. Sett opp mot beitepåvirkningen og det sannsynlige husdyrholdet har trolig ullproduksjon og en videreforedling til tekstilprodukter ha vært et av foretakene i fjellet. Kanskje har det lille tilbygget på tuften vært en lagringsplass for nettopp slike gjenstander og sekundærprodukter knyttet opp til dyreholdet, men også til jakt og fiske.

Ved å forstå røys B og kanskje røys A som trolige graver (jf. 5.4) betyr at man har måtte forholde seg til døden på Kalvebeitet. Død er et problem alle samfunn må forholde seg til og finne løsninger på. Det arkeologiske materialet vitner om at det har vært en form for ritualiserende handlinger (jf. 3.2.4) på stedet mens anlegget har vært i bruk.

6.4 DEKONSTRUKSJON

Stedet ble ikke forlatt som det var. Visse handlinger ble utført før det ble forlatt. Først ble tuften ryddet for gjenstander, trolig ble deler av gulvlaget spadd ut (jf. 5.5). Så ble huset brent. Det har som vi har sett blitt påpekt at intensjonell nedbrenning av hus er irrasjonelt, spesielt i de omgivelsene som Kalvebeitet lå i (jf. 5.6). Men det kan her være snakk om en annen form for rasjonalitet og kanskje også en bakenforliggende grunn til at tuften ble brent. Jeg ser for meg tre mulige scenarioer. Scenario en: tuften ble brent som et steg i prosessen med å *forlate* stedet. Stedet har da gått fra å uttrykke et meningsinnhold, til at dette meningsinnholdet har blitt intensjonelt fjernet gjennom brenningen av huset. Intensjonell brenning av materiell kultur skaper et skille mellom fortid og nåtid. Det visuelle aspektet i form av fargene, lukten, lyset og varmen som kom fra et brennende hus – den strukturen som er mest intimt knyttet til mennesker, familie og husholdning – er en viktig del av dette skillet (Chapman 1999:123). Senario to: brannen har vært en ren ulykke eller resultat av naturlige prosesser, for eksempel lynnedslag. Her kan det tenkes at tuften kan ha blitt ryddet og brannen oppstått i ettertid. Senario tre knyttet opp mot brannen som pollenprøven antyder (jf. 4.5): Utbredelsen av bjørk går kraftig tilbake like etter den udaterte brannen. Dette er noe som peker i retning av at det har brent i et større område, da også bjørk som har vært i nærheten av pollenuttaket har blitt nedbrent. At en brann har spredd seg kan selvfølgelig også være et resultat av intensjonell påtenning, for eksempel ved rydding av et område. Derimot viser pollendataene til at området har vokst igjen etter brannen (jf. 4.5) og at det har vært lite

aktivitet på stedet i ettertid, og den kan derfor ikke knyttes direkte opp til nyrydning av området. Kanskje en intensjonelt påtent brann har spredd seg?

6.4.1 *Destruksjon av både hus og røyser?*

Det er fristende å knytte det åpne kammeret i røys B (muligens også tilrotingen av røys A) opp mot destruksjonen av huset og at stedet ble forlatt i slutten av FVT. Selvfølgelig er det umulig å vite sikkert når den sekundære åpningen – «haugbrotet» (jf. 5.4) – av røysen har skjedd, da det ikke foreligger noen dateringer eller gjenstandsfunn som kan belyse dette. Likevel synes det ikke urimelig å knytte disse to hendelsene sammen, da de begge viser tegn til at noe har blitt fjernet. I et perspektiv hvor hendelsene forstås som forbundet med hverandre, virker en tolkning av tuften som intensjonelt ryddet og brent mer trolig. En forlengelse av dette er at disse hendelsene ses som steg i prosessen mot å forlate stedet, da bestemte handlinger har blitt gjennomført før man oppga lokaliteten.

6.5 ETTER DEKONSTRUKSJON

Det har vært en overgangsperiode fra huset ble brent til restene etter huset var brutt ned og overgrodd fra naturens side. De yngre gjenstandene (jf. 5.5.3) og den ene kokegropen, grop 4 (jf. 4.4.1), tyder på at det har vært menneskelig aktivitet på Kalvebeitet i JA etter at bosetningen med tuften var avsluttet. Huset gikk derimot etterhvert inn i glemselen, frem til det ble gjenfunnet som en tuft i 1982. Som de siste stegene i kronologien inngår de arkeologiske undersøkelsene (jf. Holtorf 2002:54), før arbeidet med tuften ble avsluttet i juni 1985 og «[s]enere på sommeren – i august – ble tufta fjernet i forbindelse med byggingen av kraftstasjonen» (Kristoffersen 1985a:8).

6.6 OPPSUMMERING OG REFLEKSJON: DEN SOSIALE KRONOLOGIEN

Som svar på første problemformulering (kap. 1) har jeg i dette kapittelet forsøkt å avdekke menneskelig handling på Kalvebeitet. Kalvebeitets kronologi har kommet frem gjennom å følge husets livsløp (jf. 3.3.1) for å vise de mange handlingene som har funnet sted både før, under og etter konstruksjonen av huset. Lag av innhold har blitt tilskrevet stedet over et lengre tidsrom gjennom bruk av stedet, og det er tydelig at stedets betydning over tid har blitt forandret gjennom vedvarende bruk og tilskrivning av innhold. To hendelser har stukket seg spesielt ut i materialet: oppstarten og avslutningen. Det kan synes at handling og praksis som involverer inntagelse og etterlatelse av stedet har vært relativt komplekse foretagender, noe som viser at menneskers tilknytning til sted kan være sammensatte affærer. På Kalvebeitet

har ritualer blitt brukt i problemløsning knyttet til det å innta sted og det å forlate det, noe jeg vil diskutere videre i neste kapittel.

7 STED OG MENNESKELIG HANDLING

Spørsmål rundt hvordan mennesker har inntatt sted og forlatt sted er essensielle i min tilnærming til materialet fra Kalvebeitet. Som en analogi kan historisk bruk av fjellområder vise hvor viktig det kan være å tilnærme seg et sted på riktig måte. Å innta og å forlate fjellet for setersesongen var hendelser som krevde forberedelser. Både før, under og etter buferden var det flere ting å ta hensyn til, ritualer som skulle utføres og ting som måtte unngås for at det skulle bli en vellykket setersesong (se f.eks. Christensen og Eriksen 1993; Reinton 1955; Sagen 1971b; Solheim 1952b). I lys av ritualiseringsteori (jf. 3.2.4) kan måten å «innta» og «forlate» de liminale fjellene forstås som en del av en ritualiseringsprosess hvor formålet var å ufarliggjøre de til tider ugjestmilde og krevende områdene for den tiden man skulle tilbringe der. Videre vil jeg ta et steg tilbake og se litt nærmere på tankene rundt det å innta sted for første gang, samt ritualiseringsteori (jf. 3.2.4), opp mot materialet fra Kalvebeitet.

7.1 OM Å INNTA STED

Bosetningen med hus på Kalvebeitet har den eldste dateringen av sitt slag i Vikadalen. I tillegg er det den eneste lokaliteten hvor det ble påvist røyser eller andre mulige gravmonumenter i Nyset-Steggjeområdet. Jeg synes dette er et poeng som understreker røysenes relevans ved bosetningen på Kalvebeitet. Som jeg skal komme nærmere inn på i kapittel 8, så er mulige graver i fjellet blitt knyttet opp mot den første bosetningene med hus i de enkelte dalene. Som materielle uttrykk står derfor røysene i en særstilling, og jeg vil argumentere for at de har formidlet et budskap. Som vi har sett tidligere (kap. 3.2) er landskapet er en sosial konstruksjon da det formes og brukes aktivt i det sosiale rom. Sammen med det naturgitte grunnlaget formes landskapet gjennom menneskeskapte strukturer, noe som er med på å skape en tilhørighet til sted. Et sted er derfor ikke nødvendigvis kun geografisk, men kan også være sosialt definert innenfor et sosialt system (Bukkemoen 2007:140, 178).

Kalvebeitets sosiale kronologi (kap. 6) viser at visse handlinger er lagt til grunn både før, under og etter oppføringen av både røysene og tuften på Kalvebeitet. Stedets historie ble tydelig, både i tid og rom. Jeg har med bakgrunn i dateringene argumentert for at røys A trolig har vært første steget mot bosetning på Kalvebeitet (jf. 4.4.2). Hvorvidt dateringen er korrekt eller ikke, er i utgangspunktet ikke avgjørende i denne sammenhengen. De menneskeskapte strukturenes tilstedeværelse på Kalvebeitet har gitt stedet en historie knyttet

opp mot menneskelig aktivitet, og knyttet stedet til menneskene som benyttet seg av det. Som en gjenkjennelig struktur i landskapet har røysen stått som noe menneskeskapt og symbolisert menneskelig handling. Slike spor etter menneskelig handling kan sees opp mot Bourdieus tanker om det fysiske og det sosiale rom. Gjennom sosiale strukturer påvirker det fysiske rommet menneskers mentale strukturer (Bourdieu 1996:153). Slik kan fysiske spor etter handling forstås som strukturerende i forhold til hvordan mennesker forstår, opplever og kategoriserer rom de beveger seg i. Overført til Kalvebeitet kan man si at den fysiske tilstedeværelsen av menneskeskapte strukturer kan ha vært med på å skape en relasjon til stedet.

Gjennom å se røysene som strukturerende strukturer (jf. 3.2.3) på Kalvebeitet, kan de også forstås som en måte å tillegge stedet mening. Jeg tror ikke dette er tilfeldig, og vil argumentere for at stedet vil ha blitt tillagt en form for betydning. Å lage røysene ser ut til å ha vært en prosess. Til denne prosessen kan vi for det første knytte ild, noe som kommer til uttrykk gjennom kullplettene i røysene. For det andre en manipulering av landskapet, ved at man har bygd opp undergrunnen, og for det tredje synlige monumenter i form av røysene selv. I denne sammenheng synes jeg ritualekategorien er egnet, da monumentene står igjen som en slags symbolsk manifestasjon (Gansum og Østigård 2004:69) og uttrykk for rituell aktivitet i landskapet (Bukkemoen 2007:154). Fra et praksisteoretisk ståsted som beskrevet i kap. 3.2, må de rituelle handlingene forstås som praksis med utgangspunkt i den sosialt orienterte kroppen, som beskrevet av Bell (1992). Gjennom ritualisering blir stedet en integrert del av handlingen (jf. Gosden og Lock 1998:4). Røysen, som et kulturelt velkjent materielt uttrykk, kan ha hatt effekt for hvordan man har opplevd og forstått stedet. Slik vil røysens tilstedeværelse ha skapt et sted i landskapet, og fremtvunget en ny måte å forholde seg til stedet, og være med på å kontrollere anvendelsen av det. Røysen vil på denne måten også ha fungert som et utgangspunkt for videre menneskelig handling på stedet. Monumentene står som uttrykk for materiell manifestasjon av de rituelle handlingene. Den materielle kulturen er slik fylt av meningsinnhold som gis til kjenne for de som kjenner de kulturelle kodene gjennom deres habitus (jf. 3.2.3), og den viser at noe har blitt gjort (jf. 3.2.4).

7.2 OM Å FORLATE STED

Mye har blitt sagt om sted og det å innta sted. Men hva med omstendigheten rundt det å forlate sted? Jeg har fremmet en mulig tolkning av brannen i tuften som intensjonelt påtøyd,

noe som sammen med den sekundære nedgravingen i røys B kan bli forstått som en del av det å forlate stedet (jf. 5.6). I kap. 5.4.2 ble det sett som trolig at det kan ha vært en form for urne i røys B, og da mest sannsynlig et spannformet leirkar. Per Ditlef Fredriksen (2006b:135) viser hvordan «bucket-shaped pots in burials seem to have *been associated with the buried individual* in a manner that went beyond being a symbol for food practice and *into the realm of the ontological metaphor*». Ved å fjerne urnen fjerner man så individet fra graven, og med individet forsvinner også den opprinnelige tilknytningen til stedet. Da røysen ble funnet stakk dekkhellen til kammeret opp i midten av røysen (Kristoffersen 1985b:5), og det var tydelig at eventuelt innhold var fjernet. Røys A var også tydelig tilrotet – kanskje som en del av det samme inngrepet? Røysene står slik igjen som «tomme» symboler for de nye handlingene som har transformert det gamle meningsinnholdet, noe som blir tilkjennegitt gjennom det nye materielle uttrykket.

7.2.1 Ild

Både røysene og tuften bærer spor etter ild. Gjennom en kremasjon forandres den døde status. Østigård (2007) påpeker at det felles utgangspunkt for alle begravelsesritualer er død. Ut ifra van Genneps (1999 [1909]) inndeling av ritualer i tre faser, separasjon, liminal og inkorporering, så er ritualet fullført når behandlingen av kroppen er ferdig (Østigård 2007:5-6). Ild har ved kremasjoner spilt en viktig rolle i dette. Om vi ser dette opp mot brenningen av tuften så kan nedbrenningen kanskje forstås som den siste fasen i et ritual, hvor stedet ikke lenger er knyttet opp mot de som hadde brukt det tidligere. Slik ble stedet inkorporert med en ny status som *ikke lenger tilhørende* det meningsinnholdet som det en gang hadde, sto etter brannen som noe nytt. Slik kan ilden forstås som transformator i prosessen hvor stedet har gått fra en status til en annen.

7.2.2 Av-ritualisering?

Tidspunktet for den sekundære nedgravingen i røys B (og mulig røys A) er det umulig å vite sikkert. Om vi ser brenningen av tuften, den sekundære nedgravingen i røys B og tilrotingen av røys A i tilknytning til hverandre, har handlingene hatt en bestemt hensikt. Innmat i både røys og tuft ble tatt ut, og tuften ble påtent og fikk brenne ned til grunnen. Om man går med på hypotesen om at disse handlingene er samtidige, kan også dette tolkes som resultater av menneskelig handling av ritualiserende karakter, og forstås som uttrykk for noe avsluttende. Det er lett å leke med tanken om at dette har skjedd i sammenheng med at stedet ble forlatt,

som en del av en slags *av-ritualisering* av det tidligere meningsinnholdet som var tillagt stedet.

Østigård (2007) skiller mellom begravelsesritualer og døderitualer. Døderitualer har et videre omfang enn begravelsesritualer, og kan pågå over lange tidsrom (Østigård 2007:6). Det at eventuelt innhold i røysene ble fjernet kan ha vært en del av et døderitual som var en nødvendig del av det å forlate stedet, og at disse levningene kan ha spilt en videre rolle i sammenheng med det stedet de så ble ført til. Ved å ta med seg innholdet i røysen(e), samt rydde og brenne tuften har man avsluttet forholdet til stedet og har ikke tenkt å vende tilbake eller benytte seg av det slik man har gjort tidligere. De rituelle handlingene kan gjennom ritualisering ses som destruerende for å endre tidligere meningsinnhold. I lys av det nye materielle uttrykket, stod røysene som spor av ritualer, både fra den tiden de ble bygd, men også fra den tiden stedet ble forlatt.

Her har vi også et spørsmål om *hvem* som kan ha stått bak nedbrenningen (jf. 5.6). Dette er noe som aldri vil kunne bli besvart med sikkerhet, men det mest nærliggende er å tenke seg at det har blitt gjort av de menneskene som har hatt en tilknytning til stedet og brukt det, siden det synes å ha blitt lagt en del arbeid ned i hvordan stedet har blitt forlatt. En annen mulighet er at det er andre mennesker som av en eller annen grunn har villet fjerne gammelt symbolinnhold – kanskje knyttet til eiendom og bruksrett. Uansett hvem som stod bak har man gjennom av-ritualiseringen tatt visse steg for å forandre meningsinnholdet tillagt stedet.

7.3 OPPSUMMERING

Menneskelig handling og praksis kommer på flere måter til uttrykk gjennom det arkeologiske materialet fra Kalvebeitet. Spesielt viser materialet at mye innats har blitt lagt inn i å innta stedet og i å forlate det. Gjennom ritualisering har stedet blitt ilagt ulikt innhold som gis til uttrykk og blir kommunisert gjennom de materielle levningene. Slik har det som kan ha blitt oppfattet som vanlige eller hverdagslige strukturer, også stått som materielle symboler på handling og mening. Dette er ikke tilfeldig, og jeg tror at kommunikative aspekter ved den materielle kulturen har uttrykt blant annet betydningsfulle hendelser – her forstått som ritualer – ved at meningsinnhold har kommet til uttrykk gjennom den materielle kulturen. Dette demonstrerer praksis knyttet til kontroll over sted, noe som videre viser at de menneskeskapte strukturene og mennesker påvirker hverandre (jf. 3.2.3).

I neste og siste kapittel av avhandlingen vil jeg åpne fokuset mot verden utenfor Kalvebeitet. Som andre problemformulering (kap. 1.1) viser, vil jeg se det arkeologiske materialet fra Kalvebeitet opp mot jernalderbebyggelsen i områdene rundt, men også til en viss grad opp mot den generelle utviklingen i det vi i dag kaller Sør-Skandinavia.

8 KALVEBEITET I ET UTVIDET PERSPEKTIV

I dette kapittelet vil jeg forsøke å se materialet fra Kalvebeitet opp mot et større område, og da spesielt i lys av annet materiale fra Nyset-Steggjeområdet. Jeg vil se Kalvebeitet og Nyset-Steggje mot utviklingen ellers i området, og da spesielt i sammenheng med gården. Jeg vil også komme inn på mer generelle trender i det arkeologiske materialet i et større perspektiv i perioden. På generell basis kan man si at det gjennom JA skjer store forandringer, da det i hele Nord-Europa skjer en overgang «fra stamme til stat» (Hedeager 1992). Ved å gjøre dette vil jeg også komme inn på problemformulering (2) som går på hvordan Kalvebeitet kan relateres til omverdenen i RT/FVT (jf. 1.1). For å belyse det intime forholdet mellom røyser og bosetning på Kalvebeitet, slik det kommer frem i delspørsmål (c) (kap. 1.1), vil jeg først se nærmere på det tette forholdet mellom røysene og huset på Kalvebeitet i et videre perspektiv. I avhandlingen har det så langt vært fokus på både røysene og huset for seg, men ved å åpne perspektivet blir det klart at det intime forholdet mellom disse ikke er noe særskilt for Kalvebeitet.

8.1 BOSETNING OG RØYSER

Der det er mennesker er det også død. Om vi ser til etnografiske kilder er døden som problem noe som har blitt løst på en rekke ulike måter. Gravskikken i JA i Norge viser også stor variasjon (se f.eks. Myhre 2002; Solberg 2003), og fra RT og FVT var branngravskikken utbredt, det samme er gravmonumenter i form av hauger eller røyser. Bosetning og graver er gjerne tett knyttet sammen i landskapet, og uttrykker slik et intimt forhold. I tillegg finnes det flere eksempler på at hauger er reist over hus, og mer sjeldent: at hus er reist over haug (se Gansum 2004:159-166). Fra fjellet i Sør-Norge er det kjent flere gravfunn, om enn ikke i store mengder (Indrelid 1988:106).

8.1.1 *Andre bosetninger med mulige graver ved Nyset-Steggje*

Under Nyset-Steggjeprosjektet ble det funnet mulige graver ved tre av anleggene (Kristoffersen 1993:201), alle med dateringer til RT/FVT. To av disse, Kalvebeitet og lok. 122 i Fossdalen, ble utgravd (Bjørge 1992c:fig.203; Kristoffersen 1992:184-186, 244), mens den tredje – lok. 54, populært kalt Alfredstølen – lå utenfor utbyggingsområdet. Observasjoner av hustufter med gravrøyser ble også gjort i nærliggende daler, men disse ble ikke nærmere undersøkt (Prescott 1999:219). De tre tuftanleggene med mulige graver ser ut til å være de eldste anleggene i hver sin dal, og det finnes ingen liknende strukturer eller klare

graver verken fra eldre eller yngre tid innen Nyset-Steggjeområdet. Derfor er det foreslått at disse representerer etableringen av stølsbosetningen i RT-FVT (Kristoffersen 1993; Kristoffersen og Østigård 2006:124; Prescott 1999:219).

Alfredstølen har omtrentlig sammenfallende dateringer som Kalvebeitet, og er på flere andre måter lignende. Lokaliteten ble kun undersøkt med prøvestikk, og det er kun få og lite utfyllende kilder til materialet da dette ikke er publisert i helhet, men kun nevnes kort i rapporten (Bjørge 1992c:47-48) og i enkelte artikler (Bjørge 2005:fig. 18 og 19; Kvamme 1988b:102-103; Prescott 1999:219). Jeg har også selv observert stedet. I følge Kvamme (1988b:102) er Alfredstølen ¹⁴C-datert til 300-500 AD (se også Bjørge 2005:fig.19), men rådataene i ukalibrert form er ikke tilgjengelige. Lokaliteten består av to tufter og en røys som ligger plassert et lite stykke unna tuftene. Heller ikke herfra kjenner man til stølsdrift fra nyere tid.

På den andre lokaliteten, Fossdalen lok. 122 A, ble det funnet strukturer med dateringer til RT/FVT under en tuft fra YJA (Kristoffersen 1992:239-240; se appendiks 1 for rekalibrerte dateringer). I en kulturlagsavsetning på stedet ble det funnet to like, bøyelformede bronsefibler (se Kristoffersen 1992:fig.173). Disse lå ved siden av hverandre og har blitt tolket som rester fra en mulig grav som ble ødelagt ved oppføringen av de yngre tuftene på stedet (Kristoffersen 1992:244). Vurdert i forhold til Gansums gravdefinisjon (jf. 5.4) gir ikke dette grunnlag for å fastslå at det sikkert har vært en grav, men det kan heller ikke utelukkes. De enkle bøyelformede fiblene dateres typologisk til den yngre delen av RT, muligens også innenfor begynnelsen av FVT (Kristoffersen 1992:244; Resi 1986:75-76; Sjøvold 1962:156-157). De er slik med på å støtte opp om bruk av Fossdalen i EJA, uavhengig om de stammer fra en grav eller ikke.

8.1.2 *Hvorfor «graver» ved bebyggelsen i fjellet?*

Kristoffersen (1993) har sett nøyere på forholdet mellom graver og bebyggelse. Hun viser til eksempler fra gårdene Sostelid i Vest-Agder (Hagen 1953:48) og Modvo i Indre Sogn (Bakka, et al. 1993), som begge var anlagt i EJA. På disse gårdene var de *eldste* gravene plassert like ved husstrukturene, og var samtidige med de eldste fasene av bosetningene. Kristoffersen (1993:201) mener at det trolig ligger et bestemt meningsinnhold i nærheten mellom de eldste husene og gravene, og at graver har hatt en spesiell betydning i etableringssituasjon. Gravene fra Nyset-Steggje ble funnet i sammenheng med nettopp etableringssituasjonen av mer permanent bebyggelse i området (Kristoffersen og Østigård 2006:124). I lys av dette kan kanskje gravene ved den tidlige bosetningen i fjellet bli forstått

som en form for «stiftergraver» (jf. Halsall 1995:68; Stylegar 2006:166). Som en forlengelse av denne tanken vil jeg argumentere for at dette kan forstås nettopp mot det å skulle innta sted, som en del av å gjøre det til «sitt eget» (kap. 7).

Nytablert bosetning kan gi et innblikk i hvordan praksis blir institusjonalisert og tradisjoner etablert (Kristoffersen og Østigård 2006:124). Det finnes flere eksempler på graver som har blitt brukt for å markere begynnelsen på noe radikalt, eller som en fortsettelse av noe originalt (Herschend 2009:120). Flere har tolket mulige gravmonumenter som en måte å markere tilknytning og rett til land og maktforhold (f.eks. Anderson 2004:246; Myhre 2002:163; Skre 1999; Zachrisson 1994). Gravene fra Nyset-Steggje blir sett i en mer direkte sammenheng med etablering av eiendomsretten i fjellområdene (Kristoffersen 1993; Prescott 1999), muligens som et resultat av økt ressurspress. Ekspansjonen, behovet for og mulighetene til avsetning av de produkter som de liminale fjellområdene ga kan ha ført til dette (Kristoffersen 1993:202).

Prescott (1999:219) la frem en tolkning av røysene i fjellet uten tydelige begravelser som *symbolske graver*. Dette ser han opp mot en forbindelse mellom lavereliggende gårder og fjellområder, hvor man gjennom å knytte familien opp mot jorden kan ha legitimert eierskap. Med bakgrunn i dette ser han røysene som bevis for en forandring i eiendomsforhold i fjellet, hvor det trolig har vært en mer institusjonalisert og eksklusiv eiendomsrett i disse områdene i sen RT og FVT enn tidligere (Prescott 1999:219). Opp imot Kalvebeitet skal derimot røys B ikke sees som en symbolsk grav, kanskje heller ikke røys A (jf. 5.4), men de kan ha kommunisert det samme meningsinnholdet. Ved siden av det å være reelle gravmonumenter kan de i tillegg hatt en symbolverdi som gikk utenom gravfunksjonen, noe som man i senere tid ikke hadde behov for å markere på samme måte. Dette skal ikke forstås som en generell tolkning av mulige graver i fjellet, men heller en tentativ tolkning innad i et mindre område.

Det har blitt argumentert for at stedet som omgir et hus er en utvidelse av det personlige rommet til husets beboere (Carsten og Hugh-Jones 1995:3; Oma 2007:228). Ved å se dette opp mot tanken om stiftergraver, blir det tydelig at det er et intimt forholdet mellom graver, hus og husets beboere som kommer til uttrykk gjennom den materielle kulturen. På Kalvebeitet viser også røysenes plassering nærmest rett utenfor inngangen til huset (fig. 9) at de visuelt sett vil ha vært en del av hverdagen for menneskene som brukte stedet, da de har vært innenfor synsfeltet hver gang noen gikk ut av tuften.

Vestnorske graver har i tilknytning til gårdsstruktur i RT og FVT blitt forstått som uttrykk for permanens og stabilitet (Dommasnes 2001:136). Bukkemoen argumenterer for at

slike gravanlegg i stedet «[...] kommuniserer et *ideal* om permanens og stabilitet [...]» (Bukkemoen 2007:217). Med bakgrunn i plassering og monumentalt uttrykk, kan meningen med graver i stedet kan ha vært å «[...] overstige gårdsnivået og skape virkninger både overfor andre i nærmiljøet og folk som dro gjennom området» (Bukkemoen 2007:217). Hvis vi ser dette opp imot gravene i Nyset-Steggje, selv om de ikke er knyttet opp til en regelrett gård, så virker tolkningen av graver som et uttrykk for nystifting i fjellet troverdig, da gravene kan ha fungert som materielle uttrykk for bosetningen på en annen måte enn kun et hus alene.

8.2 GÅRDEN

Ved gjennomgang og diskusjon rundt bruk av de liminale fjellområdene i JA er gården, som vi har sett, et tema man ikke kommer utenom. Utviklingen av gården har stått sterkt innen denne forskningen, og bruken av fjellområdene er en stor del av diskusjonen rundt jernalderens gårdsstruktur i Sogn (Kristoffersen 1993:196). For å sette Kalvebeitet inn i en større kontekst i forhold til de omkringliggende områdene er nettopp tanken om gården et godt sted å begynne (jf. 2.4).

EJA (500 BC-560/70 AD) var preget av en rekke samfunnsendringer. Ekspansjon i bosetning og kontinuitet i bygge- og gravskikk preger perioden, trass i regionale ulikheter. Blant annet ser vi en fast og konsentrert bosetningsform, knyttet opp mot gårdsenheter. Herschend (2009) viser at FRJA i Sør-Skandinavia var preget av et varierende bebyggelseslandskap. Hus ble reist, ble gamle og gikk til slutt ut av bruk. Bebyggelsen hadde en flytende karakter både i tid og rom, da eldre hus ble forlatt og nybygg reist på nytt sted. I RT, spesielt sent i perioden, ble derimot det bygde landskapet mer stabilt, og det ble vanligere å gjenreise hus på samme sted som eldre hus hadde stått. Bebyggelsen i RT var derfor mer fokal og fastlagt enn den flytende bebyggelsen som kjennetegner FRJA i Sør-Skandinavia (Herschend 2009:141-143). I Nyset-Steggje ser vi fra tidlig RT en flytende bruk av området, noe som kommer til uttrykk gjennom de mange kokegropene (jf. 5.2). Senere i RT ser vi derimot en begynnelse på en annen type praksis, og også her får vi en mer fokal og fastlagt bruk av området, i tråd men Herschends observasjoner fra Sør-Skandinavia, men noe senere i tid.

Bygninger i fjellet har oftest blitt forstått på en av to måter: en forlengelse av lavlandsgården eller som selvstendige fjellgårder. I Årdal er det derimot ikke funnet gårdshus eller liknende fra RT eller FVT i lavlandet. Likevel finnes det fornminner fra JA som tyder på

at det har vært en ekstensiv bruk av lavlandsområdene i tidsperioden, noe vi videre skal se nærmere på.

8.2.1 Lavlandsmateriale fra Årdal

Relasjoner mellom lavland og fjellområder kan være vanskelige å påvise i en arkeologisk kontekst (Diinhoff 2005a:112). Dette er også tilfelle med jernaldermaterialet fra Nyset-Steggje. Ytre Moa (jf. 5.5.1) viser en likhet i byggetradisjon, men kan likevel ikke settes i umiddelbar sammenheng med fjelltuftene fra Nyset-Steggje. Annen bebyggelse fra JA er ikke funnet i lavlandet i Årdal. Derimot er det kjent en rekke andre fornminner fra fjordområdet. Vi vet også at det har vært beitedyr i fjellet (jf. 4.5), men ingen bygninger for å beskytte dyrene om vinteren. Med grunnlag i dette, samt nærheten mellom fjord og fjell (jf. 2.2), kan det argumenteres for at det har vært en tilknytning mellom fjellområdene og mulig bosetning ved fjorden.

I Sogn generelt var det en økning i antall fortidsminner tolket som graver i yngre RT og FVT i forhold til foregående perioder (jf. Auestad 1990). De fleste av forminnene fra lavlandet i Årdal er enten røyser, hauger (se appendiks 2) eller tilfeldige gjenstandsfunn (jf. Fett 1952; Shetelig 1932). Dette kan derimot ikke ses som representativt for aktiviteten i området i forhistorien, da det er et kjent faktum at det var de høyere strata i befolkningen som ble gravlagt i graver med synlige monumenter, og antall mulige gravminner er på grunn av dette ikke representative for antallet mennesker i området på en gitt tid. Gravfunn kan derfor heller ikke regnes som representative for bebyggelse i EJA eller tidligere, da bebyggelsen kan ha vært mer utbredt enn gravfunnene viser til (se Pilø 2005:57 for videre diskusjon). Det gravfunnene derimot tyder på er stor menneskelig aktivitet i området ved fjorden i et langt tidsperspektiv, noe som videre kan knyttes til bebyggelse og bosetning.

Vikadalen strekker seg opp fra gårdene Hovland og Naddvik. Det har blitt gjennomført flere registreringer av kulturminner i Årdal, de siste av Haakon Shetelig (1932), Per Fett (1952) og Arthur Fasteland (1983) (appendiks 2). Innenfor dagens gårdsgrenser finnes det flere registrerte fornminner på Nadvik og Hovland, aller flest fra Hovlands eiendom. Det kan synes som om det har vært en tradisjon for røysbygging i området som nå utgjør innmarken til de to gårdene. Ellers i Årdalsområdet finnes det både røyser og hauger. Fra Vestlandet generelt kjennes røyser fra eldre BA til slutten av VT (Øye 2002:22). Det faktum at røysbygging synes å være den foretrukne formen for monument ved foten av Vikadalen kan ikke umiddelbart settes i direkte sammenheng med røysene på Kalvebeitet, men det bestrider ikke muligheten for at bosetningen i fjellet var knyttet opp mot bosetning

ved fjorden i EJA. I tilknytning til tanken om kontakt mellom fjell og fjord kan det nevnes at det var en ekspansjon i funn fra YJA i lavlandet i Årdal (Lillehammer 1971:136-138), noe som synes å passe med ekspansjonen av bruk vi ser i fjellområdene i samme tidsrom.

Det er ikke et endelig mål med denne avhandlingen å gi en tolkning av akkurat hvordan Kalvebeitet har vært brukt. Likevel er det nødvendig å komme nærmere inn på spørsmålet om bruk av fjellområdene. Jeg har tidligere argumentert imot en helårbosetning på Kalvebeitet (kap. 6.3.1). Dette utelukker derimot ikke at bosetningen på Kalvebeitet kan ha vært en del av en større gårdsstruktur.

8.3 DESENTRALISERT GÅRDSSTRUKTUR

«I lange tider gav fjellet Eldegardsfolket det meste til levemåten med veidingi og avdrotten på stølane. Det sama kan når det gjeld gamle tider seiast ogso om andre gardar i Årdal» (Eldegard 1950:56).

Seterbruket er den nisjen i bruk av fjellet som peker seg ut som en naturlig analogi til bruk av de samme områdene i forhistorisk tid. I følge landsoversynet fra 1723 hadde 43 av 58 gårdsbruk i Årdal setre som ble brukt i sommersesongen (Reinton 1961:544). Blant andre Myhre (2002:148-149) påpeker med bakgrunn i de utgravde tuftlokalitetene fra Nyset-Steggje at seter- og stølsbegrepet bør sees i sammenheng med gårdens oppkomst i RT. Jeg vil argumentere for at det, på lik linje med begrepet utmark (se diskusjon i kap. 1.3.1), er problematisk å direkte overføre begrepene «støl» og «seter» på tuftene. Jernalderanleggene fra fjellene har likheter med de moderne setrene, slik det har blitt påpekt flere steder (Bjørge 1986; Bjørge, et al. 1992; Indrelid 1988; Magnus 1983; 1986; Randers 1992), men fra Nyset-Steggje har det derimot *ikke* vært en uavbrutt tradisjon fra JA, gjennom MA og til moderne tid. Den materielle kulturen endrer seg mellom JA og MA. Tuftene blir mindre, mer kvadratiske, strukturene mer uklare, og gjenstandsmaterialet er lite sammenliknet med tuftene fra JA (se f.eks. Kristoffersen 1992:202-204, for lok. 50B fra MA på Urutlekråi). Tradisjonen som har holdt seg gjennom store deler av JA med kun mindre endringer ser ut til å bli brutt (Kristoffersen 1993:198-199). Det er derfor ikke grunnlag i den materielle kulturen til å sidestille jernaldertuftene med setervirksomhet, og vi kan ikke trekke retrogressive slutninger med basis i dette materialet (jf. 3.1). Med bakgrunn i den foregående analysen gjennom avhandlingen synes det heller fruktbart å se tuftene i fjellet som en del av «den desentraliserte gårdsstrukturen», slik som Kristoffersen (1993:199) foreslår. Moderne seterbruk er mer til nytte som analogi (jf. 3.1.2) opp mot virksomhet i fjellet i JA.

I moderne tid har flere ressurser blitt utnyttet i fjellområdene. Det ble drevet skogsdrift (Laberg 1932:29-32; Sagen 1971a; Ve 1952) og fiske (Sagen 1971c). Jakt, eller veiding, har vært en utbredt aktivitet (se Eldegard 1950; Ve 1971c), i tillegg til husdyrhold og pastoralisme i form av seterbruk (Bjørkum 1958; Hæreid 1958; Laberg 1932:29; Sagen 1971b; Solheim 1952a; Ve 1952). En desentralisert strategi og bosetningsform kjenner vi helt tilbake til BA, kanskje også SN, med pastoralisme og produksjon av sekundære produkter i kombinasjon med fangst og noe dyrking (Prescott 1991b; 1995a). På et lokalt nivå tyder forandringene i det arkeologiske materialet fra Nyset-Steggje i FRJA på at det tidligere SN/BA systemet tok slutt, noe Prescott (1995a) har knyttet opp mot utenforliggende årsaker som førte til kollapsen i bronsealderssamfunnet, hvis ringvirkninger også nådde de liminale fjellområdene i indre Sogn. Dette er et trekk som også går igjen i andre områder i Sør-Norge, langs kysten av Nordland og Sør-Troms (Myhre 2002:119). Likevel synes det som om hovedkomponentene i utnyttelsen av ressursene i Nyset-Steggjeområdet – beite, jakt og fangst – har blitt opprettholdt, om enn blitt vektlagt på ulike måter opp gjennom tiden, noe også det arkeologiske materialet peker mot. Det som derimot *har* forandret seg vesentlig over tid er den sosiale, lokal- og regionaløkonomiske og politiske rammen dette må forstås innenfor (Kristoffersen 1993:198).

Om vi i lys av dette ser den begynnende tuftbebyggelsen i fjellet ikke som noe direkte avgrenset, men heller som et uttrykk for forandring på lokalt nivå som både kan være en respons på lokale faktorer og noe som kan knyttes opp mot endringsprosesser på et større nivå, så tegner det seg et bilde av et område som ikke er skjermet fra omverdenen. Etableringen av tuftene i fjellet skjer i en tid da det på Vestlandet er en kraftig økning i importfunn, og oppkomsten av tuftene har blitt sett i nettopp denne sammenhengen (Kristoffersen 1993:199, m. ref. til Mydland 1990). Her kan kanskje tuftene forstås som del av en produksjonssekvens knyttet opp mot en form for gårdsdrift i lavlandet hvor overskudd har gått til bytte eller handel. Gjennom en desentralisert gårdsstruktur utnyttes fjellressursene, og produkter fra disse områdene kan ha gått inn i et større nettverk av fjernhandel (Kristoffersen 1993:196-199).

Med bakgrunn i dette kan det tenkes at tuftanleggene kan ha hatt flere funksjoner. For eksempel kan de ha blitt brukt til en form for setring sommerstid, hvor domestiserte dyr har blitt sendt opp i fjellet om sommeren og ned igjen i lavlandet om vinteren. Om våren og høsten kan bebyggelsen ha blitt bruk til overnatting i forbindelse med jakt i tilknytning til for eksempel reinens bevegelser. Både reinsdyr og andre typer vilt, slik som bjørn, ble funnet blant det samlede osteologiske materialet fra Nyset-Steggje (Lie 1992). Dette kan dessverre

ikke knyttes direkte til Kalvebeitet, (jf. 4.6), men viser at jakt har vært en del av ressursutnyttelsen i området i JA. Det er kjent en rekke dyregraver i fjellene rundt Kalvebeitet, og fra Vikadalen (jf. Bjørge 1992a:fig. 1). Disse var alle av uviss datering (Bjørge 1992c), men viser at det på et tidspunkt har vært en jaktstrategi i området som vitner om relativt storstilt jakt. Uansett hvordan Kalvebeitet faktisk har blitt brukt, så støtter tanken om en desentralisert gårdsstruktur verken opp om eller avskriver verken helårsbruk eller sesongbruk av fjellet.

Bosetningsspor, gravskikk og krigføring er avgjørende for utviklingen av det menneskelige landskapet i de første 500 årene av vår tidsregning. Herschend skriver at «[s]ettlements can be seen as the spine, burials and graves as the vogue and wars as the backdrop of the period» (Herschend 2009:27), noe som i et større perspektiv illustrerer en periode preget av både stabilitet og forandring. I løpet av Kalvebeitets utstrekning i tid (jf. kap 4), så viser det arkeologiske materialet på en større skala til store omveltninger både i Skandinavia og nedover på kontinentet. Mange gjenstander av romersk import er funnet fra RT både fra Germania og Skandinavia. Trass i kamp om kontroll over den befestede grensen *limes*, var det både handel og utveksling mellom Romerriket og de nordligere områdene (jf. Solberg 2003:68-71). I løpet av RT blir et mer stratifisert samfunn enn tidligere tydelig gjennom det arkeologiske materialet i dagens norske område (Solberg 2003:121). Handelsnettverk kan ha vært knyttet opp mot større sentre hvor produkter har blitt distribuert fra. Kartlegging av store hauger og/eller rike funn i et forsøk på å rekonstruere fortidige maktsentre har blitt gjort av for eksempel Bjørn Myhre (1987) på Sør- og Vestlandet og Bjørn Ringstad (1992) for Vestlandet. Disse inndelingene er imidlertid basert på storhauger og rike gravfunn, og det er et spørsmål om hvorvidt disse er nok til å understøtte en slik modell i et samfunn som var preget av omveltninger. Derimot viser funnene til en storstilt kontakt med kontinentet.

8.3.1 «Det skjedde noe på 500-tallet»

«... the year 500 appears as a hinge in Scandinavian history» (Näsman 1998:113).

Som sitatet over illustrerer så skjer det noe i løpet av 500-tallet, noe som er tydelig i det arkeologiske materialet fra Skandinavia, men også nedover på kontinentet. Mot overgangen til YJA i siste halvdel av 500-tallet skjer et skifte, og 500-tallet kan ses som en alvorlig diskontinuitetsperiode (Pilø 2005:24). Flere steder er det klare uttrykk for stagnasjon og forandring på flere områder, for eksempel i gravskikk, teknologi, ressursutnyttelse og ikke

minst i bebyggelse. Et stort antall gårder blir lagt øde på denne tiden, og mye kan tyde på at det var i ferd med å skje store endringer i jernaldersamfunnet. Endringene kan ha hatt ulike lokale uttrykk, men det faktum at dette er noe som skjer i stor skala over store områder gjør det vanskelig å skulle forklare basert på kun én utløsende faktor, men heller flere. Herschend (2009:403) peker på Romerrikets fall som en faktor, hvor Skandinavia ble isolert fra den kontinentale politiske situasjonen. I tillegg kommer økonomisk tilbakegang, krig, overpopulasjon, sykdom, klimakrisen år 536-37 AD og «det kalde tiåret» (ca. 536-546 AD) som mulig utløsende og eskalerende variabler for stagnasjonen (se f.eks. Axboe 2001; Gräslund 2007; Gräslund og Price 2012; Löwenborg 2012). Kan dette ha dannet bakteppet for at Kalvebeitet ble forlatt?

8.3.2 Gård og fjell

Dessverre er ikke dateringene fra Kalvebeitet så presise at vi direkte kan knytte dem til det kalde tiåret. Derimot kan vi gjøre antakelser basert på det arkeologiske materialet og dateringsrammen som er utarbeidet. Om Kalvebeitet ble forlatt på grunn av uår, kan kanskje dette være med på å forklare hvorfor det å forlate stedet synes å ha vært en komplisert handling, og vi kan forstå det som del av en problemløsningsstrategi i en vanskelig tid. Om vi ser dette mot en tentativ gårdsenhet i enden av Vikadalen ved fjorden, kan denne enten også ha blitt forlatt på samme tid som Kalvebeitet, eller man har i et tidsrom har klart å opprettholde et eksistensgrunnlag nede ved fjorden, før man inntok fjellet på nytt. Dateringene fra Vikastølen som var plassert 400-450 m fra Kalvebeitet (se fig. 15) viser at dette stedet trolig ble tatt i bruk etter at Kalvebeitet ble forlatt. Kanskje som følge av bedre tider.

8.4 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

Avhandlingen kan sies å ha to hoveddimensjoner. Den første går ut på naturlandskapet og sted som rom for menneskelig handling, eller *praksis*, som kommer til uttrykk i det arkeologiske materialet. Den andre er hvordan vi i dagens samtid kan forsøke å få et innblikk i denne praksisen gjennom det arkeologiske materialet. Jeg har vist hvordan historiesyn spesielt har betydning for hvordan man velger å studere og forstå i tilnærming til materialet, noe som står som et viktig poeng.

Jeg har fremsatt to hovedproblemformuleringer (jf. 1.1). Hensikten bak disse formuleringene har vært å komme nærmere inn på de menneskene som har brukt Kalvebeitet, og slik se Kalvebeitet som et utgangspunkt for menneskelig handling og praksis. Det

arkeologiske materialet fra Kalvebeitet har således vært startsted for en diskusjon av bruk av stedet som har fulgt avhandlingens gang. Gjennom å se Kalvebeitet både i tid og rom har jeg ut fra et sosialteoretisk perspektiv utredet en sosial kronologi for materialet opp mot menneskelig handling på stedet. Handlingene og hva disse kan ha utledet fra er det som har stått i fokus. Hvordan stedet Kalvebeitet har blitt inntatt og forlatt av menneskene som har benyttet seg av det, har hatt en særstilt rolle i avhandlingen, da disse handlingene kommer godt til uttrykk i det arkeologiske materialet. Jeg har argumentert for at flere steg har blitt gjennomført for å innta stedet, som en ritualiseringsprosess, og for å forlate stedet, som en av-ritualisering. Ved å se dette i et større perspektiv ble det tydelig at bosetningen på Kalvebeitet har vært påvirket av større strukturer og hendelser.

LITTERATUR

Aitken, M. J.

1990 *Science-based dating in archaeology*. Longman, London.

Amundsen, L.

1972 *Instituttet for sammenlignende kulturforskning 1922-1972*. Universitetsforlaget, Oslo.

Andersson, M.

2004 *Making Place in the Landscape. Early and Middle Neolithic societies in two west Scanian valleys*. Riksantikvarieämbete, Lund.

Andrén, A.

1997 *Mellan ting och text. En introduktion till de historiska arkeologierna*. Brutus Östlings bokförlag Symposion, Stockholm

Appadurai, A. (red.)

1986 *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.

Auestad, J. G.

1990 Sogn i romertid og folkevandringstid - et samfunn i endring. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Bergen, Bergen.

Austad, I.

1988 Tree Pollarding in Western Norway. I *The Cultural Landscape - Past, Present and Future*, redigert av H. H. Birks, H. J. B. Birks, P. E. Kaland og D. Moe, s. 11-29. Cambridge University Press, Cambridge.

Axboe, M.

2001 Året 536. *Skalk* 4: 28-32.

Baker, A. R. H.

1968 A Note on the Retrogressive and Retrospective Approaches in Historical Geography. *Erdkunde* 22: 244-245.

Bakka, E.

1965 Ytre Moa. Eit gardsanlegg frå vikingtida i Årdal i Sogn. *Viking* 29: 121-145.

1971 Ytre Moa. Ein øydegard frå vikingtida. I *Bygdebok for Årdal, band 1*, redigert av S. Ve, s. 149-178. Årdal Sogelag, Bergen.

Bakka, E., S. Kristoffersen, E. Straume og R. Lie

1993 Modvo - et gårdsanlegg fra eldre jernalder i Hafslo, Indre Sogn. I *Minneskrift til Egil Bakka. Arkeologiske Skrifter 7*, redigert av B. Solberg, s. 139-247. Historisk Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

Beito, O. T.

1949 *Norske sæternamn*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie B: Skrifter XLV, Oslo.

Bell, C.

1992 *Ritual theory, ritual practice*. Oxford University Press, New York.

Bill, J. og A. Daly

2012 The plundering of the ship graves from Oseberg and Gokstad: an example of power politics? *Antiquity* 86(333): 808-824.

Bjørge, T.

1986 Mountain Archaeology. Preliminary results from Nyset-Steggje. *Norwegian Archaeological Review* 19(2): 122-127.

1988 Registreringer som styrende faktor i arkeologisk forskning. I *Festskrift til Anders Hagen. Arkeologiske Skrifter 4*, redigert av S. Indrelid, S. Kaland og B. Solberg, s. 156-166. Historisk Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

1992a Nyset-Steggjeundersøkelsene. Status og mål. I *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87*, redigert av T. Bjørge, S. Kristoffersen og C. Prescott, s. 9-24. Arkeologiske Rapporter 16. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

1992b Sammedrag og vurdering. I *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87*, redigert av T. Bjørge, S. Kristoffersen og C. Prescott, s. 285-308. Arkeologiske Rapporter 16. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

1992c Registreringer. I *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87*, redigert av T. Bjørge, S. Kristoffersen og C. Prescott, s. 25-80. Arkeologiske Rapporter 16. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

1992d Appendix 1: Oversikt over 14C-dateringer. I *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87*, redigert av T. Bjørge, S. Kristoffersen og C. Prescott, s. 314-319. Arkeologiske Rapporter 16. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

2005 Iron Age house remains from mountain areas in inner Sogn, Western Norway. I *Fra funn til samfunn. Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen*, redigert av K. A. Bergsvik og A. Engevik jr, s. 209-228. UBAS Nordisk 1. Universitetet i Bergen, Bergen.

Bjørge, T., S. Kristoffersen og C. Prescott

1992 *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87*. Arkeologiske Rapporter 16. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

Bjørge, T. og A. S. Odland

1982 *Nyset-Steggje. Foreløpig rapport om de kulturhistoriske undersøkelser 1981, og utkast til arbeidsplan og budsjettbegrunnelse for 1982*. Top. Ark. Bergen Museum.

Bjørkum, A.

1958 Stølsdrift i Vikadalen. I *Årbok for Årdal Sogelag, nummer III*, s. 53-64, Leikanger.

Bloch, M.

1995 The Resurrection of the House Amongst the Zafimaniri of Madagascar. I *About the House. Lévi-Strauss and Beyond*, redigert av J. Carsten og S. Hugh-Jones, s. 69-83. Cambridge University Press, Cambridge.

Bloch-Nakkerud, T.

1987 *Kullgropen i jernvinna øverst i Setesdal*. Varia 15. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Bourdieu, P.

1990 *The Logic of Practice*. Oversatt av R. Nice. Polity Press, Cambridge.

1993 *Outline of a theory of practice*. Originalt publisert i 1977. Oversatt av R. Nice. Cambridge university press, Cambridge.

1996 *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. Oversatt av A. Prieur. Pax Forlag, Oslo.

1999 *Meditasjoner*. Oversatt av A. Prieur og E. Ringen. Pax Forlag, Oslo.

Bourdieu, P. og L. J. D. Wacquant

1993 *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oversatt av B. N. Kvalsvik. Det Norske Samlaget, Oslo.

Brendalsmo, J. og G. Røthe

1992 Haugbrot eller de levendes forhold til de døde - en komparativ analyse. *META, Medeltidsarkeologisk Tidskrift* 1(2): 84-119.

Broady, D.

1991 *Sociologi och Epistemologi. Om Pierre Bourdieus författerskap och den historiske epistemologien*. HLS Förlag, Stockholm.

Bronk Ramsey, C.

2009 Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon* 51(1): 337-360.

Brück, J.

1999 Ritual and Rationality: Some Problems of Interpretation in European Archaeology. *European Journal of Archaeology* 2(3): 313-344.

2005 Experiencing the past? The development of a phenomenological archaeology in British prehistory. *Archaeological Dialogues* 12(1): 45-72.

Bukkemoen, G. B.

2007 Alt har sin plass. Stedsidentitet og sosial diskurs på Jæren i eldre jernalder. I *Sjøreiser og stedsidentitet. Jæren/Lista i bronsealder og eldre jernalder*, redigert av L. Hedeager, s. 135-302. Oslo Arkeologiske Serie nr. 8. Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo, Oslo.

Bøe, J.

1931 *Jernalderens keramikk i Norge*. Bergen museums skrifter 14, Bergen.

1942 *Til høgfjellets forhistorie. Boplassen på Sumatangen ved Finsevatn på Hardangervidda*. Bergen museums skrifter, Nr. 21. A/S John Griegs boktrykkeri, Bergen.

Bøe, J. og B. Hougen

1937 Bilag 4. Høyfjellsundersøkelser. I *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1935-1936*, s. 196-197. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Bøe Sollund, M.-L.

1996 *Åsrøyser - gravminner fra bronsealderen? En analyse av åsrøysene i Vestfold*. Varia 34. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Børsheim, R. L., E.-C. Soltvedt og G.-A. Bårdseth

2002 Husene. I *Gausel - utgravingene 1997-2000*, redigert av R. L. Børsheim og E.-C. Soltvedt, s. 31-175. AmS-Varia 39. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.

Bøyese, U. F.

1820 Bidrag til en topographisk Beskrivelse over Leirdals Præstegjeld. I *Budstikken 1820*, gjentrykt i *Årbok for Årdag Sogelag 1952, nummer III*, s. 5-33. Leikanger.

Carsten, J. og S. Hugh-Jones

1995 Introduction. I *About the House. Lévi-Strauss and Beyond*, redigert av J. Carsten og S. Hugh-Jones, s. 1-46. Cambridge University Press, Cambridge.

Chapman, J.

1999 Deliberate house-burning in the prehistory of Central and Eastern Europe. I *Glyfer och arkeologiska rum - en vänbok till Jarl Nordbladh*, redigert av A. Gustafsson og H. Karlsson, s. 113-126. Gotarc, Series A. Göteborg University, Department of Archaeology, Göteborg.

Chapman, J. og B. Gaydarska

2007 *Parts and Wholes: Fragmentation in Prehistoric Context*. Oxbow Books, Oxford.

Christensen, L. B., S. E. Jensen, A. L. L. Johansen, P. R. Johansen og S. Lerager

2007 House 1: Experimental fire and archaeological excavation. I *Iron Age houses in flames. Testing house reconstructions at Lejre*, redigert av M. Rasmussen, s. 42-133. Lejre Historical-Archaeological Experimental Centre, Lejre.

Christensen, O. og A. Eriksen

1993 Landskapsromantikk og folketradisjon. *Norveg* 2: 27-39.

Christie, W. F. K.

1842 Spøer af finske eller lapiske Folks Opphold i Oldtiden paa Høifjeldene i Bergens Stift. *Urda* 2: 408-409.

Dietler, M. og I. Herbich

1998 *Habitus, Techniques, Style: An Integrated Approach to the Social Understanding of Material Culture and Boundaries*. I *The Archaeology of Social Boundaries*, redigert av M. T. Stark, s. 232-263. The Smithsonian Institution Press, Washington.

Diinhoff, S.

2005a The issue of infield and outfield. I «*Utmark*». *The Outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and the Middle Ages*, redigert av I. Holm, S. Innselset og I. Øye, s. 109-118. UBAS International 1. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

2005b Kogegruber - glimt af en rituel praksis gjennom 1500 år. I *De gåtefulle kokegroper*, redigert av L. Gustafson, T. Heibreen og J. Martens, s. 135-144. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.

Dincauze, D. F.

2000 *Environmental Archaeology: Principles and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.

Dommasnes, L. H.

2001 *Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk II. Fra Vereide til vikingtid*. Arkeologiske avhandlinger og rapporter fra Universitetet i Bergen, 5. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Eldegard, K.

1950 Veidemannssoga. I *Årbok for Årdal Sogelag, nummer I*, s. 47-66, Leikanger.

Eriksen, M. H.

2010 Between the Real and Ideal: Ordering, controlling and utilising space in power negotiations - Hall buildings in Scandinavia, 250-1050 CE. Upublisert masteroppgave i arkeologi, Institutt for arkeologi, konservering og historie. Universitetet i Oslo, Oslo.

Fabech, C. og J. Ringtved (red.)

1999 *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4-7 1998*. Jutland Archaeological Society, Aarhus.

Fahlander, F.

2004 Archaeology and Anthropology - Brothers in Arms? On Analogies in 21st-century Archaeology. I *Material Culture and Other Things. Post-disciplinary Studies in the 21st century*, redigert av F. Fahlander og T. Oestigaard. Gotarc, series C, No 61, Department of Archaeology University of Gothenburg, Vällingby.

Fasteland, A.

1974 *Arkeologiske registreringar/synfaringar i Nysetvassdradget i Årdal kommune, Sogn og Fjordane*. Top. Ark. Bergen Museum.

1983 *Fornminne i Sogn og Fjordane 6. Rapport om topografisk-arkeologisk registrering for det økonomiske kartverket. Årdal kommune*. Universitetet i Bergen, Historisk museum, Bergen.

Fett, P.

1952 *Årdal prestegjeld*. Førhistoriske minne i Sogn 3. Universitetet i Bergen, Historisk Museum, Bergen.

Fredriksen, P. D.

2006a Two graves – three metaphors. Changing gender identities in the Migration Period illustrated by graves from Hardanger, western Norway. I *Samfunn, symboler og identitet – festskrift til Gro Mandt på 70-årsdagen*, redigert av R. Barndon, S. M. Innselset, K. K. Kristoffersen og T. K. Lødøen, s. 271-282. UBAS Nordisk 3. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

2006b Moving Closer to the Fire: Heat Transformations and Bucket-Shaped Pots in Burials. *Norwegian Archaeological Review* 39(2): 126-137.

Fuglestad, I.

2009 *Phenomenology and the Pioneer settlement on the Western Scandinavian Peninsula*. Bricoleur Press, Göteborg.

Gansum, T.

2002 Fra jord til handling. I *Plats och praxis – studier av nordisk förkristen ritual*, redigert av A. Andrén og C. Raudvere, s. 249-286. Vågar till Midgård. vol. 2. Nordic Academic Press, Lund.

2004 *Hauger som konstruksjoner - arkeologiske forventninger gjennom 200 år*. Gotarc Serie B. Gothenburg Archaeological Thesis No. 33, Gothenburg.

Gansum, T., G. B. Jerpåsen og C. Keller

1997 *Arkeologisk landskapsanalyse med visuelle metoder*. AmS-varia, Arkeologisk museum i Stavanger.

Gansum, T. og T. Østigård

2004 The ritual stratigraphy of monuments that matter. *European Journal of Archaeology* 7(1): 61-79.

Gosden, C. og G. Lock

1998 Prehistoric Histories. *World Archaeology* 30(1) The Past in the Past: The Reuse of Ancient Monuments): 1-12.

Gosden, C. og Y. Marshall

1999 The cultural biography of objects. *World Archaeology* 31(2): 169-178.

Gräslund, B.

1996 *Arkeologisk datering*. Studentlitteratur, Lund.

2007 Fimbulvintern, Ragnarök och klimatkrisen år 536–537 e.Kr. *Saga och Sed. Kungl. Gustav Adolfs Akademiens årsbok*: 93-123.

Gräslund, B. og N. Price

2012 Twilight of the gods? The ‘dust veil event’ of AD 536 in critical perspective. *Antiquity* 86: 428-443.

Gustafson, L.

2005a Kokegroper i utmark. I *De gåtefulle kokegroper*, redigert av L. Gustafson, T. Heibreen og J. Martens, s. 207-221. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.

2005b Om kokegrop - koksteinsgrop - koge-grube - jordugn - hårdgrop - torkugn - skärvstensgrop. I *De gåtefulle kokegroper*, redigert av L. Gustafson, T. Heibreen og J. Martens, s. 7-8. Varia 58. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.

Haavaldsen, P.

1984 Den bosetningshistoriske forskningstradisjon i Norge. En forskningshistorisk skisse. *Viking* 47: 165-183.

Hagen, A.

1953 *Studier i jernalderens gårdssamfunn*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, bind IV. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Hallanaro, E. L. og M. Pylvänäinen

2002 *Nature in Northern Europe: biodiversity in a changing environment*. Nord 2001:13. Nordisk Ministerråd, København.

Halsall, G.

1995 *Early Medieval Cemeteries. An Introduction to Burial Archaeology in the Post-Roman West*. New Light on the Dark Ages Series. Cruithne Press, Glasgow.

Hanisch, M.

2001 *Gravritualene - fortellinger om ære? - Et nytt perspektiv på vestnorsk gravmateriale fra romertid og folkevandringstid* Upublisert hovedoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen, Bergen.

Hedeager, L.

1992 *Iron-Age societies. From Tribe to State in Northern Europe, 500 BC to AD 700*. Blackwell, Oxford og Cambridge.

Helliksen Lund, W.

2008 Grav, kult og hall i folkevandringstid og merovingertid på Sande i Farsund k., Vest-Agder. *Primitive tider* 10: 7-19.

Herschend, F.

2009 *The Early Iron Age in South Scandinavia. Social Order in Settlement and Landscape*. Occasional Papers in Archaeology 46. Uppsala Universitet, Uppsala.

Hodder, I.

1982a *The present past: an introduction to anthropology for archaeologists*. Batsford, London.

1982b *Symbols in Action: Ethnoarchaeological Studies of Material Culture*. Cambridge University Press, Cambridge.

1989 This is Not an Article about Material Culture as Text. *Journal of Anthropological Archaeology* 8(3): 250-269.

2012 *Entangled. An Archaeology of the Relationships between Humans and Things*. Wiley-Blackwell, West Sussex.

Holm, I., K. Stene og E. Svensson

2009 Liminal Landscapes - a brief Overview. I *Liminal Landscapes. Beyond the concepts of 'marginality' and 'periphery'*, redigert av I. Holm, K. Stene og E. Svensson. Oslo Arkeologiske Serie. Oslo Academic Press, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Oslo.

Holmsen, A.

1942 Nye metoder innen en særskilt gren av norsk historieforskning. *Historisk tidsskrift* 32: 27-45.

1976 Om å gå bakover i historien. *Heimen* 17: 3-12.

Holtorf, C.

2002 Notes on the Life History of a Pot Sherd. *Journal of Material Culture* 7: 49-71.

Hougen, B.

1947 *Fra seter til gård. Studier i norsk bosetningshistorie*. Norsk Arkeologisk Selskap, Oslo.

Humphrey, C. og J. Laidlaw

- 1994 *The archaetypal actions of ritual. A theory of ritual illustrated by the Jain rite of worship*. Clarendon Press, Oxford.

Hæreid, E.

- 1958 Stølsdrift på Hæreid. I *Årbok for Årdal Sogelag, nummer III*, s. 90-94, Leikanger.

Hæreid, T.

- 1971 Innleiing. I *Bygdebok for Årdal. Natur og næringsliv. Band I*, redigert av S. Ve, s. 13-25. Årdal Sogelag, Bergen.

Høeg, O. A.

- 1975 *Planter og tradisjon. Floraen i levende tale og tradisjon i Norge 1925-1973*. 2. utgave. Originalt publisert 1974. Universitetsforlaget, Oslo.

Indrelid, S.

- 1988 Jernalderfunn i Flåmsfjella. Arkeologiske data og kulturhistorisk tolkning. I *Festskrift til Anders Hagen. Arkeologiske Skrifter 4*, redigert av S. Indrelid, S. Kaland og B. Solberg, s. 106-119. Historisk Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- 1994 *Fangstfolk og bønder i fjellet: Bidrag til Hardangerviddas førhistorie 8500-2500 år før nåtid*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, ny rekke 17. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- 2006 Vassdragsundersøkelser og tap av kildemateriale til vår eldste historie. I *Historien i forhistorien. Festskrift til Einar Østmo på 60-årsdagen*, redigert av H. Glørstad, B. Skar og D. Skre, s. 21-28. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Oslo.
- 2009 *Arkeologiske undersøkelser i vassdrag. Faglig program for Sør-Norge*. Riksantikvaren, Oslo.

Ingold, T.

- 1993 The Temporality of the Landscape. *World Archaeology* 25(2 Conceptions of Time and Ancient Society): 152-174.

Isachsen, F.

- 1933 Fra Hallingskeid til Nordfjord i driftekarernes fotefar. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 4(8): 488-513.
- 1936 Seterdrift og festell i Øst-Norges fjellbygder. I *Natur og levevilkår i Øst-Norges fjellbygder*, redigert av F. Isachsen og W. Werenskiöld, s. 47-65. Universitetets radioforedrag. Norsk Rikskringkasting, Oslo.
- 1938 Vintersætringen i Vågå. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 7(4): 203-239.

Jenkins, R.

- 1992 *Pierre Bourdieu*. Key sociologists. Routledge, London.

Johnson, M.

- 2010 *Archaeological Theory: An Introduction*. 2. utgave. Wiley-Blackwell, Oxford.

Kaliff, A.

- 1994 Skärstenshögar och kremeringsplatser. Exempel och experiment med utgångspunkt från en utgrävning i Ringeby, Kvillinge sn, Östergötland. *TOR* 26: 35-55.

Keller, C.

- 1993 Visuelle landskapsanalyser i arkeologien. *Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1991/1992*: 59-68.

Knapp, A. B. og W. Ashmore

- 1999 Archaeological Landscapes: Constructed, Conceptualised, Ideational. I *Archaeologies of Landscape: Contemporary Perspectives*, redigert av W. Ashmore og A. B. Knapp, s. 1-30. Blackwell, Malden, Mass.

Kopytoff, I.

- 1986 The cultural biography of things: commoditization as process. I *The social life of things. Commodities in cultural perspective*, redigert av A. Appadurai, s. 64-91. Cambridge University Press, Cambridge.

Kristoffersen, S.

- 1985a *Innberetning om utgravning av lok. 53, tuft fra eldre jernalder, Naddvik, gnr. 2 bnr. 1, Årdal kommune, Sogn og Fjordane fylke*. Top. Ark. Bergen Museum.
- 1985b *Innberetning om utgravning av to røyser, Lok. 21A og B Kalvebeitet, Naddvik, gnr. 2 bnr. 1, Årdal kommune, Sogn og Fjordane fylke*. Top. Ark. Bergen Museum.
- 1988 En eldre jernalders smie fra Årdalsfjellene. I *Festskrift til Anders Hagen. Arkeologiske Skrifter 4*, redigert av S. Indrelid, P. E. Kaland og B. Solberg, s. 79-90. Historisk Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- 1992 Utgravde lokaliteter fra jernalderen. I *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87*, redigert av T. Bjørge, S. Kristoffersen og C. Prescott, s. 147-284. Arkeologiske Rapporter 16. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- 1993 Gård og gjenstandsmateriale - sosial sammenheng og økonomisk struktur. I *Minneskrift til Egil Bakka. Arkeologiske Skrifter 7*, redigert av B. Solberg, s. 151-206. Historisk Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- 1999 Migration Period chronology in Norway. I *The Pace og Change. Studies in Early-Medieval Chronology*, redigert av J. Hines, K. Høylund Nielsen og F. Siegmund, s. 93-114. Cardiff Studies in Archaeology. Oxbow Books, Oxford.
- 2000 *Sverd og spenne. Dyreornamentikk og sosial kontekst*. Studia Humanitatis Bergensia 13. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

Kristoffersen, S. og B. Magnus

- 2010 *Spannformede kar. Utvikling og variasjon*. AmS-Varia 50. Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger, Stavanger.

Kristoffersen, S. og T. Østigård

- 2006 «Dødsmyter» - registrering av ritualer og variasjon i likbehandling i folkevandringstid. I *Lik og ulik. Tilnærminger til varisajon i gravskikk*, redigert av T. Østigård, s. 113-132. UBAS Nordisk 2. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Kvamme, M.

- 1988a Pollen Analytical Studies of Mountain Summer-Farming in Western Norway. I *The Cultural Landscape - Past, Present and Future*, redigert av H. H. Birks, H. J. B. Birks, P. E. Kaland og D. Moe, s. 349-367. Cambridge University Press, Cambridge.

1988b Lokale pollendiagram og bosetningshistorie. Undersøkelser av ressursutnyttelse og kulturlandskapsutvikling i Vest-Norge gjennom de sidste 3000 år. I *Folkevandringsstiden i Norden. En krisetid mellom ældre og yngre jernalder*, redigert av U. Näsman og J. Lund, s. 75-113. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.

Kvamme, M., J. Berge og P. E. Kaland

1992 *Vegetasjonshistoriske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene*. Arkeologiske Rapporter 17. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

Kyvik, G.

2002 Hjemmeverden, fremmedverden og arkeologisk refleksivitet. *Primitive tider* 5: 127-132.

Laberg, J.

1932 Næringsvegar. I *Årdal i Sogn. Bygd og ætter*, redigert av J. Laberg, s. 26-38. A.S. Lunde & Co.'s Forlag, Bergen.

Larsen, K. C.

1995 Ytre Moa. Et gårdsanlegg fra vikingtid i Årdal, Sogn. En studie av byggeskikk og gårdsstruktur. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Bergen, Bergen.

Lie, R. W.

1992 Osteologisk materiale. I *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87*, redigert av T. Bjørge, S. Kristoffersen og C. Prescott, s. 320-327. Arkeologiske Rapporter 16. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

Lillehammer, A.

1971 Funn frå førhistorisk tid. I *Bygdebok for Årdal, band 1*, redigert av S. Ve, s. 127-148. Årdal Sogelag, Bergen.

Lund Hansen, U.

1988 Hovedproblemer i romersk og germansk jernalders kronologi i Skandinavien og på Kontinentet. I *Fra Stamme til Stat i Danmark 1: Jernalderens stammesamfund*, redigert av P. Mortensen og B. M. Rasmussen, s. 21-35. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII. Aarhus Universitetsforlag, Århus.

Lund, J.

2009 *Åsted og vadested: deponeringer, gjenstandsbiografier og rumlig strukturering som kilde til vikingetidens kognitive landskaber*. Acta humaniora, bind nr. 389. Avhandling (Ph.D.). Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.

Lund, J. og L. Melheim

2011 Heads and Tails - Minds and Bodies: Reconsidering the Late Bronze Age Vestby Hoard in Light of Symbolist and Body Perspectives. *European Journal of Archaeology* 14(3): 441-464.

Löwenborg, D.

2012 An Iron Age Shock Doctrine – Did the AD 536-7 event trigger large-scale social changes in the Mälaren Valley area? *Journal of Archaeology and Ancient History* 4: 1-29.

Magnus, B.

- 1983 Seterdrift i Vest-Norge i yngre jernalder? En foreløpig rapport om en undersøkelse. I *Hus, gård och bebyggelse. Föredrag från det XVI nordiska arkeologmötet, Island 1982*, redigert av G. Olafsson, s. 93-103. Þjóðminjasafn Íslands, Reykjavík.
- 1986 Iron Age Exploitation of High Mountain Resources in Sogn. *Norwegian Archaeological Review* 19(1): 44-50.

Martens, I.

- 1988 Vassdragsundersøkelsene - en vitamininnsprøytning for norsk arkeologi? I *Festskrift til Anders Hagen. Arkeologiske Skrifter 4*, redigert av S. Indrelid, S. Kaland og B. Solberg, s. 40-49. Historisk Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

Martens, J.

- 2005 Kogegruber i syd og nord - samme sag?: Består koge grubefelter bare af koge gruber? I *De gåtefulle kokegroper*, redigert av L. Gustafson, T. Heibreen og J. Martens, s. 37-56. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.

Meyer, F.

- 1997 Habitus og nasjonalkarakter. I *Norbert Elias: En sosiolog for historikere?*, redigert av T. E. Førland, s. 72-89. Tid og tanke. Skriftserie fra Historisk institutt. vol. 1. Historisk institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.

Michels, M. W.

- 1973 *Dating Methods in Archaeology*. Studies in Archaeology. Seminar Press, New York.

Moen, A.

- 1998 *Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon*. Statens kartverk, Hønefoss.

Myhre, B.

- 1980 *Gårdsanlegget på Ullandhaug I. Gårdshus i jernalder og tidlig middelalder i Sørvest-Norge*. AmS-Skrifter 4. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- 1982 Synspunkter på huskonstruksjon i sørvestnorske gårdshus fra jernalder og middelalder. I *Vestnordisk byggeskikk gjennom to tusen år. Tradisjon og forandring fra romertid til det 19. århundre*, redigert av B. Myhre, B. Stoklund og P. Gjærder, s. 98-118. AmS-skrifter 7. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- 1987 Chieftains' graves and chiefdom territories in South Norway in the Migration Period. *Studien zur Sachsenforschung* 6: 169-187.
- 1991 Theory in Scandinavian Archaeology since 1960: A View from Norway. I *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, redigert av I. Hodder, s. 161-186. Routledge, London.
- 2002 Landbruk, landskap og samfunn 4000 f.Kr. - 800 e.Kr. I *Jorda blir levevei: 4000 f.Kr.-1350 e.Kr*, redigert av R. Almås, s. 11-213. Norges landbrukshistorie. vol. 1. Det Norske Samlaget, Oslo.

Nielsen, J. N.

- 2007 The burnt remains of a hose from the Pre-Roman Iron Age at Nørre Tranders, Aalborg. I *Iron Age houses in flames. Testing house reconstructions at Lejre*, redigert av M. Rasmussen, s. 16-31. Lejre Historical-Archaeological Experimental Centre, Lejre.

Nilsson, B.

- 2003 *Tingens og tankarnas landskap. Fåorsök i naturumgängets arkeologi med exempel ur Blekinges og Smålands förflutna*. Acta Archaeologica Lundensia series in 8, No. 44. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Norr, S.

- 1998 *To Rede and to Rown. Expressions of Early Scandinavian Kingship in Written Sources*. Occasional Papers in Archaeology 17. Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala.

Nyland, A. J.

- 2003 Å gjenfortelle en ukjent historie med kjente kategorier. *Primitive tider* 6: 47-59.

Näsman, U.

- 1998 The Scandinavians' View of Europe in the Migration Period. I *The World-View of Prehistoric Man. Papers presented at a symposium in Lund, 5-7 May 1997*, redigert av L. Larsson og B. Stjernquist, s. 103-121. Konferenser 40. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.

Olsen, B.

- 1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. 3. opplag. Universitetsforlaget, Oslo.

Oma, K.

- 2007 *Human Animal Relationships. Mutual Becomings in Scandinavian and Sicilian Households 900–500 BC*. Oslo Archaeological Series 9. Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo, Oslo.

Pilø, L.

- 2005 *Bosted - urgård - enkeltgård. En analyse av premissene i den norske bosetningshistoriske forskningstradisjon på bakgrunn av bebyggelsesarkeologisk feltarbeid på Hedmarken*. Oslo Arkeologiske Serie nr. 3. Institutt for arkeologi, kunsthistorie og konservering, Universitetet i Oslo, Oslo.

Porr, M.

- 1999 Archaeology, Analogy, Material Culture, Society: An Exploration. I *Ethno-Analogy and the reconstruction of Prehistoric Artefact Use and Production*, redigert av L. Owen og M. Porr, s. 3-15. Urgeschichtliche Materialhefte 14. Mo Vince Verlag, Tübingen.

Prescott, C.

- 1986 Chronological, typological and contextual aspects of the Late Lithic Period. A study based on sites excavated in the Nyset and Steggje Mountain valleys, Årdal, Sogn, Norway. Upublisert hovedfagsoppgave (mangfoldiggjort 1987). Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- 1988 Skrivarhelleren i Årdal i Sogn. I *Festskrift til Anders Hagen. Arkeologiske Skrifter 4*, redigert av S. Indrelid, P. E. Kaland og B. Solberg, s. 68-78. Historisk Museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- 1991a *Kulturhistoriske undersøkelser i Skrivarhelleren*. Arkeologiske rapporter 14. Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.

- 1991b Late Neolithic and Bronze Age Developments on the Periphery of Southern Scandinavia. *Norwegian Archaeological Review* 24(1): 35-48.
- 1995a *From Stone Age to Iron Age: a Study from Sogn, western Norway*. B.A.R. International Series 603. Tempvs Reparatum, Archaeological and Historical Associates Limited, Oxford.
- 1995b Aspects of Early Pastoralism in Sogn, Norway. *Acta Archaeologica* 66:163-190.
- 1999 Long-term patterns of non-agrarian exploitation in southern Norwegian highlands. I *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4-7 1998*, redigert av C. Fabeck og J. Ringtved, s. 213-223. Jutland Archaeological Society, Aarhus.
- 2000 Symbolic Metallurgy – Assessing Early Metallurgic Processes in a Periphery. I *Form, Function & Context. Material culture studies in Scandinavian archaeology*, redigert av D. Olausson og H. Vandkilde, s. 213-225. Acta Archaeologica Lundensia series in 8, No. 31. Almqvist & Wiksell International, Lund.
- 2006 Copper production in Bronze Age Norway? I *Historien i forhistorien. Festskrift til Einar Østmo på 60-årsdagen*, redigert av H. Glørstad, B. Skar og D. Skre, s. 183-190. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Oslo.
- 2009 History in prehistory – the later Neolithic/Early Metal Age, Norway. I *Neolithisation as if history mattered. Processes of Neolithisation in North-Western Europe*, redigert av H. Glørstad og C. Prescott, s. 193-215. Bricoleur Press, Lindome.

Ramquist, P. H.

- 1992 *Högom: the excavations 1949-1984*. Archaeology and environment 13, Högom part I. University of Umeå, Department of Archaeology, Umeå.

Randers, K. og M. Kvamme

- 1992 *Breheimenundersøkelsene 1982-1984. II: Stølsområdene*. Arkeologiske rapporter 15. Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Rasmussen, A. K.

- 1968 En byhøj i Thyland. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1968: 137-144.

Rasmussen, M.

- 2007 Building houses and building theories - archaeological experiments and house reconstruction. I *Iron Age houses in flames. Testing house reconstructions at Lejre*, redigert av M. Rasmussen, s. 6-15. Lejre Historical-Archaeological Experimental Centre, Lejre.

Reimer, P. J., M. G. L. Baillie, E. Bard, A. Bayliss, J. W. Beck, P. G. Blackwell, C. Bronk Ramsey, C. E. Buck, G. S. Burr, R. L. Edwards, M. Friedrich, P. M. Grootes, T. P. Guilderson, I. Hadjas, T. J. Heaton, A. G. Hogg, K. A. Hughen, K. F. Kaiser, B. Kromer, F. G. McCormac, S. W. Manning, R. W. Reimer, D. A. Richards, J. R. Southon, S. Talamo, C. S. M. Turney, J. van der Plicht og C. E. Weyhenmeyer

- 2009 IntCal09 and Marine09 radiocarbon age calibration curves, 0-50,000 years cal BP. *Radiocarbon* 51(4): 1111-1150.

Reinton, L.

- 1955 *Sæterbruket i Norge I*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie B: Skrifter XLVIII, Oslo.
- 1957 *Sæterbruket i Norge II*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie B: Skrifter XLVIII, Oslo.
- 1961 *Sæterbruket i Norge III*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie B: Skrifter XLVIII, Oslo.

Resi, H. G.

- 1986 *Gravplassen Hunn i Østfold*. Norske Oldfunn XII. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Ringstad, B.

- 1992 Økonomiske og politiske senter på Vestlandet ca. 400-1000 e. Kr. I *Økonomiske og politiske sentra i Norden ca 400-1000 e. Kr. Åkerseminaret, Hamar 1990*, redigert av E. Mikkelsen og J. H. Larsen, s. 107-128. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke Nr. 13. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Rundberget, B.

- 2013 *Jernets dunkle dimensjon. Jernvinna i sørlige Hedmark. Sentral økonomisk faktor og premiss for samfunnsutvikling c. AD 700-1300*. Ph.D. avhandling, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Rundberget, B. (red.)

- 2007 *Jernvinna i Gråffellområdet. Gråffellprosjektet. Bind I*. Varia 63. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Oslo.

Rødsrud, C. L.

- 2012 *I liv og død: Keramikkens sosiale kronologi i eldre jernalder*. Ph.D. avhandling, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Oslo.

Sagen, O.

- 1971a Skogen og skogsdrifta. I *Bygdebok for Årdal, band 1*, redigert av S. Ve, s. 290-314. Årdal Sogelag, Bergen.
- 1971b Stølsdrifta. I *Bygdebok for Årdal, band 1*, redigert av S. Ve, s. 265-289. Årdal Sogelag, Bergen.
- 1971c Fiske i fjord, elv og vatn. I *Bygdebok for Årdal, band 1*, redigert av S. Ve, s. 253-264. Årdal Sogelag, Bergen.

Sande, O.

- 1892 *Segner fraa Sogn II*. Bergen.

Shanks, M. og C. Tilley

- 1987 *Re-Constructing Archaeology: Theory and Practice*. New Studies in Archaeology. Cambridge University Press, Cambridge.

Shetelig, H.

- 1912 *Vestlandske graver i jernalderen*. Bergens Museums Skrifter. Ny Række. Bd. II. No. I. Bergen Museum, Bergen.
- 1922 *Primitive Tider i Norge. En oversigt over stenalderen*. John Griegs Forlag, Bergen.

- 1932 Fornminne i Årdal. I *Årdal i Sogn. Bygd og ætter*, redigert av J. Laberg, s. 45-50. 2 ed. A.S Lunde & Co.'s Forlag, Bergen.

Sjøvold, T.

- 1962 *The Iron Age Settlement of Arctic Norway. A Study in the Expansion of European Iron Age Culture Within the Arctic Circle. I: Early Iron Age (Roman and Migration Periods)*. Tromsø museums skrifter vol. X, 1. Norwegian Universities Press, Tromsø/Oslo.

Skjølsvold, A.

- 1980 Refleksjoner omkring jernaldersgravene i sydnorske fjellstrøk. *Viking* 43: 149-160.

Skogen, A., J. Berge og O. B. Meyer

- 1985 *Vegetasjon og flora i reguleringsområdene for Nyset-Steggje kraft*. Botanisk Institutt, Rapport 40. Universitetet i Bergen, Bergen.

Skre, D.

- 1997 Haug og grav. Hva betyr gravhaugene? I *Middelalderens symboler*, redigert av A. Christensson, E. Mundal og I. Øye, s. 37-49. Senter for europeiske kulturstudier, Bergen.
- 1999 Aristocratic dominion and landownership in Norway 200-1100 AD. I *Settlement and Land- scape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4-7 1998*, redigert av C. Fabech og J. Ringtved, s. 415-422. Jutland Archaeological Society, Aarhus.

Skrede, M. A.

- 2002 Utmark og gard. Nærstudie av tufteområde i Friksdalen i Leikanger, Sogn og Fjordane. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Bergen, Bergen.
- 2005 Shieldings and landscape in western Norway: Research traditions and recent trends. I «Utmark». *The Outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and the Middle Ages*, redigert av I. Holm, S. Innselset og I. Øye, s. 31-51. UBAS International 1. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.

Solberg, B.

- 2003 *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Solheim, S.

- 1952a Innleing & Kap. 1: Stølsferda. I *Norsk sætertradisjon*, s. 1-98. Aschehoug, Oslo.
- 1952b *Norsk sætertradisjon*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie B: Skrifter XLVII, Oslo.

Steen, S.

- 1938 Veier og reiseliv. I *Fra hulen til gården*, s. 331-399. Norsk Kulturhistorie. Billeder av folkets dagligliv gjennom årtusener. Bind 1. J. W. Cappelens forlag, Oslo.

Stevanovic', M.

- 1997 The Age of Clay: The Social Dynamics of House Destruction. *Journal of Anthropological Archaeology* 16: 334-395.

Straume, E.

- 1987 *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr.* Universitetsforlaget, Oslo.

Stutz, L. N.

- 2006 Escaping the allure of meaning. Towards new paradigms in the study of ritual in prehistory. I *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes and interactions*, redigert av A. Andrén, K. Jennbert og C. Raudvere, s. 95-98. Vägar til Midgård 8. Nordic Academic Press, Lund.

Stylegar, F. A.

- 2006 Store-Dal - en studie i horisontalstratigrafi. I *Lik og ulik. Tilnærminger til varisajon i gravskikk*, redigert av T. Østigård, s. 159-170. UBAS Nordisk 2. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Svensson, E.

- 2005 Utmark som landskap. I «*Utmarkens grøde*». Mellom registrering og utgravning i Gråffellområdet, Østerdalen. Gråffellseminaret 30.-31. januar 2003, redigert av K. Stene, T. Amundsen, O. Risbøl og K. Skare, s. 125-137. Varia 59. Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Fornminneseksjonen, Oslo.

Svestad, A.

- 1995 *Oldsakenes Orden. Om tilkomsten av arkeologi.* Universitetsforlaget, Oslo.

Thomas, J.

- 2001 Archaeologies of Place and Landscape. I *Archaeological Theory Today*, redigert av I. Hodder, s. 165-186. Polity Press, Oxford.

Tilley, C.

- 1989 Interpreting material culture. I *The Meanings of Things: Material Culture and Symbolic Expression*, redigert av I. Hodder, s. 185-194. One World Archaeology. Unwin Hyman Ltd, London.
- 1994 *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments.* Berg, Oxford.

Tringham, R.

- 1995 Archaeological houses, households, housework and the home. I *The Home: Words, Interpretations, Meanings, and Environments*, redigert av D. N. Benjamin, D. Stea og D. Saile, s. 79-107. Avebury, Aldershot.

Turner, V.

- 1967 Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage. I *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*, s. 93-111. Cornell University Press.

UOÅ

- 1937 Norsk Arkeologmøte i Oslo 23. - 24. November 1936. I *Universitetets Oldsaksamling Årbok 1935-1936*, s. 183-200. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Van Gennep, A.

- 1999 [1909] *Rites de passage. Overgangsriter.* Oversatt av E. Ringen. Pax Forlag A/S, Oslo.

Ve, S.

- 1952 Bonden, buskapen og skogen i Årdal. I *Årbok for Årdal Sogelag, nummer II*, s. 71-90, Leikanger.
- 1971a Frå dyrelivet. I *Bygdebok for Årdal. Natur og næringsliv. Band I*, redigert av S. Ve, s. 103-113. Årdal Sogelag, Bergen.
- 1971b Slik vart bygda til. I *Bygdebok for Årdal. Natur og næringsliv. Band I*, redigert av S. Ve, s. 26-77. Årdal Sogelag, Bergen.
- 1971c Jakt frå steinalderen til våre dagar. I *Bygdebok for Årdal. Natur og næringsliv. Band I*, redigert av S. Ve, s. 179-252. Årdal Sogelag, Bergen.

Wangen, V.

- 1998 Gravfeltet på Gunnarstorp. Et monument over dødsriter og kultutøvelse i 1200 år. I *Fra Østfolds oldtid. Foredrag ved 25-årsjubileet for Universitetets arkeologiske stasjon Isengran*, redigert av E. Østmo, s. 153-171. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke Nr 21. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.

Widgren, M.

- 1985 Archaeology and Geography in Sweden. Common Research Themes and Contrasting Views in the Last Twenty Years. *Archaeology and Environment* 4: 155-162.
- 2000 Att skriva agrarhistoria med landskapet som källa - kring två kapitel i jordbrukets första femtusen år. I *Norges landbrukshistorie til år 2000. Sosiale endringer i bondesamfunnet. Rapport fra progamseminar 15.-16. oktober 1999, Bergen*, redigert av R. Almås og B. Gjerdåker, s. 39-48. Rapport 7/00. Senter for bygdeforskning, Bergen.

Wylie, A.

- 1985 The Reaction against Analogy. *Advances in Archaeological Method and Theory* 8: 63-111.

Zachrisson, T.

- 1994 The Odal and its Manifestation in the Landscape. *Current Swedish Archaeology* 2: 219-238.

Zehetner, J. L.

- 2007 *Fra sted til gård. En agrararkeologisk analyse av Indre Matre i Kvinnherad, Hordaland*. Upublisert doktoravhandling. Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen, Bergen.

Østigård, T.

- 2007 *Transformatøren: Ildens mester i jernalderen. Rituelle spesialister i bronse- og jernalderen II*. Gotarc Serie C, Arkeologiska Skrifter No. 65. Institutionen för arkeologi och antikkens kultur. Göteborgs Universitet, Göteborg.

Østmo, E. og L. Hedeager (red.)

- 2005 *Norsk arkeologisk leksikon*. Pax Forlag, Oslo.

Øye, I. (red.)

- 2002 *Vestlandsgården - fire arkeologiske undersøkelser. Havrå - Grinde - Lee - Ormelid* ved L. Julshamn, R. L. Bade, K. A. Valvik og J. Larsen. Arkeologiske avhandlinger og rapporter 8, Universitetet Bergen, Bergen.

Øye, I.

- 2005 Introduction. I «*Utmark*». *The Outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and the Middle Ages*, redigert av I. Holm, S. Innselset og I. Øye, s. 9-20. UBAS International 1. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Årebru, P.

- 1971 Samferdsla i eldre tid. I *Bygdebok for Årdal. Natur og næringsliv. Band I*, redigert av S. Ve, s. 709-717. Årdal Sogelag, Bergen.

APPENDIKS 1 – REKALIBRERTE ¹⁴C-DATERINGER

Merknad: Jeg har valgt ut lokaliteter som har en relevans for mitt prosjekt. Dateringer fra Kalvebeitet, Vikastølen og Urutlekråi som er presentert i delen om JA i rapporten er rekalibrert, da disse tre stedene utgjør bosetningen i den øverste delen av Vikadalen. Videre er lokaliteter med dateringer til EJA rekalibrert da disse er av interesse sett opp imot Kalvebeitet og dateringene derfra. Der det har vært av interesse er det gjennomført en kombinasjonsanalyse av dateringene.

Alle data hentet fra Kristoffersen 1992, Kalvebeitet-6 er hentet fra Kvamme, et al. 1992:40. Der hvor det er flere topper er kun den med høyest prosentverdi gjengitt.

Periode	Lokalitet	Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1 og 4.2, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjons-analyse
Kalvebeitet						
RT	Lok. 53/1-4	T-6866	1830 ± 70 BP	85 - 254 AD	Grop 1	
		T-6867	1770 ± 50 BP	175 - 341 AD med topp på 62,8 % mellom 212 - 341 AD	Grop 2	
		T-6868	1820 ± 80 BP	85 - 322 AD med topp på 60,9 % mellom 296 - 322 AD	Grop 3	
RT/FVT		T-6869	1590 ±100 BP	353 - 581 AD med topp på 65,0 % mellom 380 - 581 AD	Grop 4	
RT/FVT	Lok. 21	T-6097	1700 ± 70 BP	253 - 415 AD	Røys A	

Periode	Lokalitet	Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1 og 4.2, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjons-analyse
		T-6099	1620 ± 80 BP	347 - 541 AD med topp på 61,5 % mellom 377 - 541 AD		
RT/FVT	Lok. 53	T-4772	1560 ± 50 BP	432 - 545 AD	Ildsted	T-4772, T-6102 68,2 %: 428 - 535 AD med topp på 39,5 % mellom 477 - 535 AD
		T-6102	1590 ± 70 BP	402 - 551 AD	Oval kokegrop (K10/1)	
		T-6104	1650 ± 80 BP	261 - 533 AD med topp på 47,6 % mellom 326 - 465 AD	Veggrest (K15)	
		T-6103	1840 ± 60 BP	87 - 241 AD med topp på 60,8 % mellom 120 - 241 AD	Stratigrafisk eldre kullgrop	
	Pollendiagram Kalvebeitet-6	T-4995	1130 ± 70 BP	783 - 989 AD med topp på 57,0 % mellom 858 - 989 AD	Kalvebeitet-6	
		T-6619	1460 ± 60 BP	555 - 647 AD	Kalvebeitet-6	
		T-5618	3350 ±170 BP	1879-1453 BC med topp på 62,7 % mellom 1829-1453 BC	Kalvebeitet-6	
Vikastølen						
Folkevandringstid – merovingertid	Lok. 34, tuft A/C – tuft C	T-4776	1450±100 BP	440 - 668 AD med topp på 57,2 %	Eldste ildsted	636-760 AD med topp på 65,0 %

Periode	Lokalitet	Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1 og 4.2, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjons-analyse
				mellom 532 - 668 AD		mellom 636-689 AD
		T-4777	1390±100 BP	550 - 769 AD med topp på 61,1 % mellom 550 - 718 AD	Yngste ildsted	
		T-4784	1330 ± 50 BP	650 - 767 AD med topp på 52,6 % mellom 650 - 714 AD	Trestokk over kulturlag i yngste fase	
		T-7250	1100 ± 80 BP	820-1021 AD med topp på 65,7 % mellom 867-1021 AD	Kullgrop stratigrafisk eldre enn eldste fase i tuften	
Merovingertid – vikingtid. (Kombinasjons- analysen peker mot vikingtid)	Lok. 34, tuft A/C – tuft A	T-4487	1300 ± 80 BP	649 - 809 AD med topp på 62,9 % mellom 649 - 783 AD	Prøvestikk v/ ildsted	780-885 AD med topp på 59,7 % mellom 805-885 AD
		T-4783	1080 ± 50 BP	898-1015 AD med topp på 51,2 % mellom 945-1015 AD	Ildsted	
		T-6217	1230 ± 80 BP	691 - 880 AD med topp på 45,4 % mellom 762 - 880 AD	v/ østre veggvoll	
		T-7249	1250 ± 60 BP	680 - 860 AD med topp på 61,8 % mellom 680 - 818 AD	Kullgrop stratigrafisk samtidig med ildsted	
MT/VT	Lok. 34, tuft B	T-4771	1210 ± 70 BP	695 - 891 AD med topp på 53,3 %	Kulturlag	

Periode	Lokalitet	Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1 og 4.2, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjons-analyse
				mellom 766 - 891 AD		
		T-5571	1210 ± 80 BP	692 - 892 AD med topp på 49,7 % mellom 769 - 892 AD	Stratigrafisk yngste ildsted	
		T-5572	1170 ± 70 BP	776 - 966 AD med topp på 51,1 % mellom 918 - 966 AD	Stratigrafisk eldste ildsted	
		T-5573	1210 ± 90 BP	689 - 894 AD med topp på 48,1 % mellom 760 - 894 AD	Kulturlag	
VT	Lok. 34, tuft G	T-6633	1070 ± 70 BP	890-1025 AD	Ildsted	
MT/VT	Lok. 34, I	T-6632	1150 ± 80 BP	780 - 973 AD med topp på 63,9 % mellom 804 - 973 AD	Ildsted	
VT/MA	Lok. 34, E	T-5568	1060 ± 50 BP	899-1022 AD med topp på 55,2% mellom 950-1022 AD	Kullgrop	
	Lok. 34, F	T-6100	2480 ± 80	767 - 512 AD	Ildsted	
		T-7251	2450 ± 80	749 - 413 AD med topp på 41,3 % mellom 568 - 413 AD	Forsenkning	
Urutlekråi						
YJ/MA (hoveddelen av	Lok. 100, tuft A	T-4721	1030 ± 90 BP	894 - 1151 AD med topp på 53,0 %	Kulturlag	T-4721/22: 896-1023 AD

Periode	Lokalitet	Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1 og 4.2, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjons-analyse
bruksfasen ligger trolig i YJ)				mellom 894 -1050 AD		med topp på 52,2 % mellom
		T-4722	1090 ± 80 BP	830 -1025 AD med topp på 66,6 % mellom 868 -1025 AD	Kulturlag	938-1023 AD <i>T-4721/22 og T-6219:</i> 986-1149 AD
		T6219	890 ± 80 BP	1043 -1216 AD	Ildsted	med topp på 46,9 % mellom 986-1047AD
MT, VT og MA typologiske trekk på kniv viser til VT	Lok 100, tuft B	T-4723	1180 ± 80 BP	727 - 966 AD med topp på 50,1 % mellom 772 - 901 AD	Kulturlag	890 - 990 AD
		T-6220	1060 ± 60 BP	896 -1024 AD med topp på 52,7 % mellom 938 - 1024 AD	Bunn av ildsted	
Middelalder	Lok. 50, tuft B	T-5487	820 ± 70 BP	1156 - 1276 AD	Ildsted	1053 - 1255 AD med topp på 56,7 % mellom 1153 - 1255 AD
		T-6107	920 ± 90 BP	1028 - 1206 AD med topp på 66,8 % mellom 1028 - 1186 AD	Ildsted	
RT/FVT	Lok. 47	T-6108	1700 ± 80 BP	240 - 425 AD	Grop 1	259 - 419 AD med topp på 52,1% mellom 321 - 419 AD
		T-6109	1670 ± 80 BP	255 - 528 AD med topp på 61,5 % mellom 255 - 435 AD		
		T-6211	1670 ± 60 BP	258 - 430 AD med topp på 54,3 % mellom 320 - 430 AD	Grop 2	

Periode	Lokalitet	Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1 og 4.2, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjons-analyse
		T-6110	1890 ±100 BP	5 - 240 AD	Grop 4	
	Lok. 50 A	T-5486	2290 ± 90 BP	486 - 199 BC med topp på 63,7 % mellom 417 - 199 BC	Grop	736-411 BC med topp på 48,0 % mellom 547-411 BC
		T-6105	2430 ± 80 BP	748 - 405 BC med topp på 43,9 % mellom 557 - 405 BC		
		T-6106	2510 ± 60 BP	785 - 541 BC med topp på 50,0 % mellom 694 - 541 BC		
	Lok. 51	T-6212	2420 ± 70 BP	746 - 402 BC med topp på 47,4 % mellom 552 - 402 BC	Grop 1	
		T-6213	1700 ± 80 BP	240 - 425 AD	Grop 2	
	Lok. 125	T-6214	1770 ± 80 BP	137 - 345 AD med topp på 49,6 % mellom 205 - 345 AD	Grop 2	260-433 AD med topp på 59,2 % mellom 322-433 AD
		T-6215	1580 ± 70 BP	411 - 557 AD		
		T-6111	1550 ± 60 BP	432 - 562 AD	Grop 6	
Fossdalen (lok. 122 A: kun strukturer fra eldste fase)						
RT/FVT	Lok. 122 A, strukturer fra eldste fase – mulig smie	T-6628	1710 ± 70 BP	248 - 409 AD	Grop K18	
		T-7159	1600 ± 80 BP	383 - 559 AD	Grop K17	
		T-7161	1710 ±110 BP	140 - 504 AD med topp på 61,1 % mellom 210 - 433 AD	Ildsted	

Periode	Lokalitet	Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1 og 4.2, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjons-analyse
Hellingbøen						
RT/FVT og VT/MA	Lok. 82, tuft F	T-5482	1090 ± 80 BP	830-1025 AD med topp på 66,6% mellom 868-1025 AD	Overkant av antatt ildsted	
		T-6102	1910 ± 80 BP	237 - 421 AD	Mot bunnen av antatt ildsted	
Fossdalen						
RT/FVT	Lok 122 A, strukturer fra eldste fase	T-6628	1710 ± 70 BP	248 - 409 AD	Grop K18	
		T-7159	1600 ± 80 BP	383 - 559 AD	Grop K17	
		T-7161	1710±110 BP	140 - 504 AD med topp på 61,1% mellom 210 - 433 AD	Ildsted	
FVT, MT og VT	Lok 122, tuft C	T-6625	1120 ± 60 BP	830 - 993 AD med topp på 66,0% mellom 868 - 993 AD	Over yngste ildsted	
		T-7164	1440 ± 80 BP	540 - 665 AD	Eldste fase/kokegrop	
		T-7165	1420±160 BP	431 - 772 AD	Yngste ildsted	
RT/FVT	Lok 122 I, kulturlagsavsetning/mødding	T-7610	1630±100 BP	262 - 543 AD med topp på 64,4% mellom 329 - 543 AD		
Berdalen						
RT og VT/MA	Lok. 115, tuft C	T-6637	620 ± 60 BP	1295-1396 AD med topp på 42,2% mellom 1341-1396 AD	Kullholdig lag over kulturlag	
		T-7158	1070 ± 80 BP	870-1039 AD	Minste ildstedgrop	

Periode	Lokalitet	Prøve	Datering	Kalibrert (OxCal 4.1 og 4.2, IntCal 09. 68,2 %)	Kontekst	Kombinasjons-analyse
		T-7608	1730 ± 60 BP	244 - 385 AD	Under heller i søndre del av ildted	
		T-7619	1740 ± 60 BP	237 - 385 AD	Kullag ved østvegg (veggrest)	

APPENDIKS 2 – REGISTRERTE FORNMINNER I ÅRDAL

Gjennomgang av registrerte fornminner i Årdalsområdet fra Haakon Shetelig (1932), Per Fett (1952) og Arthur Fasteland (1983). Sheteligs oversikt over «Fornminne i Årdal» tar ikke for seg hele området og mer populærvitenskapelig. Likevel er den tatt med her fordi den er med på å gi en innsikt i fornminner fra Årdal fra en større tidshorisont. Mest vekt har blitt lagt på Fett og Fastelands registreringer.

Tabell I

Antall gårder	Gårdsnavn	Gnr.	Shetelig 1932	Fett 1952	Fasteland 1983
1	Naddvik	2	X	X	
2	Hovland	3	X	X	X
3	Årdalstangen	4	X	X	
4	Prestegarden	5		X	
5	Lægreid	6	X	X	X
6	Ve	9	X	X	
7	Moa	10		X	X
8	Svalheim	11		X	
9	Vetti	13		X	X
10	Øvsttun	19		X	
11	Melheim	20	X	X	
12	Torpen	24		X	
13	Brækka	26		X	
14	Hæreid	27	X	X	X
15	Asperheim	29		X	X
16	Jamnåkre	31		X	
17	Seim	32	X	X	X

Merknad: Tabellen viser hvilke gårder det er registrert faste kulturminner på. Gårdene er sortert etter stigende gårdsnummer. Etter denne tabellen kan det virke som om det har forsvunnet en del fornminner mellom Fetts registreringer i 1952 til Fastelands registreringer i 1983. Dette kan forklares enten ved at det har blitt fjernet, eller at noe Fett mente var et kulturminne er tolket som naturlig av Fasteland.

Tabell II

Merknad: Oversikt over registrerte faste kulturminner i Årdal hos Shetelig, Fett og Fasteland. Rangert etter gnr. Beskrivelser er etter Fett 1952, om ikke annet er nevnt. Noen steder med tilleggsopplysninger fra Fasteland. Min nummerering. X = oppført. XF = nevnt, med referanse til andre, men fjernet/ikke lenger synlig. Ikke symbol = ikke nevnt. I noen tilfeller er det usikkert hvorvidt det er samme kulturminne det er snakk om i de ulike registreringene, men det antas som sannsynlig. Disse benevnes med et ? i tillegg til X: XF=oppført, men

usikkert hvorvidt det er samme kulturminne. Enkelte gjenstandsfunn er nevnt hos Fett og/eller Shetelig, disse er ikke tatt med her.

Gårdsnavn	Gnr./b nr.	Kulturminne	Omtalt		
			Shetelig 1932	Fett 1952	Fasteland 1983
Naddvik	2/1	1."Rundehaugen", ca 25 m i tvn. Hellekiste m. funn av sverd, øks og andre jernting (Fett fk.1/1).	XF	XF	
	2/1	2. Røys , 6 m i tverrmål, 0,5 m hog med tynn torv. Søkk i topp (Fett fk.1/2).		X	
Hovland	3/1	1. "Rundehaugen", røys 25 m i tvn, 4 m høy. Søkk i topp (Fett fk.1/1).	X	X	X
	3/1	2. Røys, 20-30 m N for 1. 10 m i tvn, 0,5 m h. Mye innpåkastet stein. Tvilsom (Fett fk.1/2).	X?	X	X
	3/1	3. Røys 50 m NNØ for 1. 10 m tvn, 1,5 m h. Søkk i topp (Fett fk.1/3).	X?	X	X
	3/1	4. "Homannhaug", røys, 20 m i tvn, 2 m h. Stort søkk i toppen (omtrent 6 m vidt og 1 m dypt) (Fett fk.2).	X?	X	X
	3/1	5. Langrøys, 7x4 m, 0,5 m h. (Fett fk.3/1).		X	X
	3/1	6. Trekantet røys, 25 m NØ for 5, 10 m sider, lav. Kantene peker mot NNØ, SSØ og V (Fett fk.3/2).		X	X
	3/1	7. Røys, 25 m Ø for 6. Oval i form, 5-6 m tvn, 0,5 m høy. Ingen spor etter sekundær åpning (Fett fk.3/3).		X	X
	3/1	8. Røys, 4 m i tvn. 0,5 m h, m tynn torv. Ingen spor etter sekundær åpning (Fett fk.3/4).		X	X
	3/1	9. Røys, like ved stua på Reidarbakken, 7 m i tvn, 1,25 m h. Søkk i topp (Fett fk. 4).		X	X
	3/1	Samling av røyser – gravfelt på Dalersteigen (Fett fk. 5/1-7):	X?		
		10. Røys, 100 m ØNØ for Inga J. Hovlands hus. 6 m i tvn, 1m h, med tynn torv. Noe skadd (Fett fk. 5/1).		X	
		11. Røys, 10 m SV for 1. 6 m i tvn., 0,75 m h, med tynn torv (Fett fk. 5/2).		X	
		12. Røys, like SV for 2. 6 m i tvn., 1 m h, med tynn torv (Fett fk. 5/3).		X	
		13. Røys, 30 m SV for 3. 5 m i tvn., 1 m h, gressgrodd (Fett fk. 5/4).		X	
		14. Røys, 30 m NV for 4. 5 m i tvn., 0,5 m h, gressgrodd. Skadd (Fett fk. 5/5).		X	
		15. Røys, 30 m N for 5. 5 m i tvn., lav, med tynn torv (Fett fk. 5/6).		X	
		16. Røys, avlang, 15 m NV for 6. 3x2 m, 1 m h, gressgrodd (Fett fk. 5/7).		X	
		Samling av røyser – gravfelt på Dalersteigen, skal trolig ses i sammenheng med de forrige postene (Fett fk. 5/11-15):	X?		
		17."Skjorahaugen", røys. Ligger 20 m N for Inga J. Hovlands hus. 13 m i tvn, 2 m h. Flat topp, lag med tynn torv (Fett fk. 5/11).		X	X
		18. Røys, 20 m N for 17. 12 m i tvn, 2 m h. Søkk i topp, lag med tynn torv (Fett fk. 5/12).		X	X

		19. Røys, 30 m N for huset, 60 m S for 17. 11 m i tvn, 2 m høy. Søkk i toppen, 3 m vidt og grunt (Fett fk. 5/13).		X	X
		20. Røys, tett S for 3. Skadd av et skur. Trolig 8-10 m i tvn, 1 m h (Fett fk. 5/14).		X	
		21. Røys, 60 m SØ for 19. 7-8 m i tvn, 1 m h. Skadd (Fett fk. 5/15).		X	
		To røyser plassert tett sammen, 30 m ØSØ for Skjoarhaugen (17). De ser ut som en oval røys, orientert NO-SV. Hver røys er ca 5 m i tvn og 1 m h, tilvokste med mose og gresstorv, med noen steiner/blokker som stikker ut. <i>Røysene er ikke mulige å identifisere mot Fetts registreringer</i> (Fasteland 1983).			X
Årdalstangen	4/1	1. Samling av hauger – gravfelt, N og NV for Klingenbergs Hotel :			
	4/1	1. "Langhaug", lå 150 m SV for kirken, N for veien. 150 m lang Ø-V, 5 m bred. Ettergravd i 1941 av Per Fett da kun 10 m var igjen av haugen. Graven (B 9170) var en fordypning i auren fylt av sten og jord. Kull i bunn.	X	XF	
	4/1	2. Haug, 7 m SØ for 1. 11 m i tvn, 0,75 m h. Grøft rundt foten.	X	XF	
	4/1	3. Haug. Lå under et uthus.	X	XF	
		Tre hauger som viste seg å være naturlige.	X	-	
		Syv langhauger og syv runde hauger som er kjent fra tidligere. En med mannsgrav fra vikingtid (Shetelig 1932:47-48).	XF		
Prestegarden	5/	1. Bautastein. Sto Ø for kirken, står når Fett skriver på bnr. 3 på Hæreid (gnr. 27). 2,6 m lang, 25-35 cm bred, 20 cm tykk. Innhøgd: "OOS 1692".		X(F)	
	5/	2. Bautastein. Sto ved inngangen til kirken. Ikke nevnt hos Fett hvor den ble av.		XF	
Lægreid	6/	1. "Stupelhaugen". Borte/utgravd. Ingen funn av grav (Fett fk. 1/1).	XF	XF	
	6/	2. Røys under flat mark (?), 2x1 m, bygd av småstein (Fett fk. 1/2).		XF	
	6/	3. "Jørolahaugen" (navnet kommer av Ola Jørgensen). Røys, 14 m i tvn, 2 m h. Var flat på toppen med søkk, er skadet når Fett registrerer (Fett fk. 2).		X	X
Ve	9/	1. Gravkiste av reiste heller funnet på kirkeåkeren under arbeid med jernbanen. Kull og B 8193 funnet.	XF	XF	
		2. Røys, beliggende 6-8 m inn på terrassen ovenfor husene. 4 m i tvn, lav. Søkk i toppen.		X	
		3. "Langbein Rises haug", nå borte. Var ca. 12 m i tvn, lav og med søkk i toppen.	X	XF	
		NB. Lorange nevner et gravfelt som trolig ble fjernet ved fabrikkbygging etter 1941. Av disse var 6 stk langhauger.	XF	XF	
Moa	10	Felt med gravrøyser og hustuffer, med en utstrekning på 120x20 m Ø-V. Feltet omfatter 26 gravrøyser, 6 hustuffer og 1 bautastein. Delvis utgravd av E. Bakka – gjenstandene katalogisert under nr. rekken B 11700-11711 (Fasteland 1983). Det er trolig at Fetts registrerte funn fra Moa går unner disse. Fetts registrerte		OBS	X

		<i>fornminner følger under:</i>			
		1. Haug, 30 m S for saga, på en terrassekant nærmest fjellet. 8-9 m i tvn, 0,5 m h. Søkk i midten og trolig gravd på siden.		X	-
		2. Haug, 10x5 m ØSØ-VNV. To parallelle steinrekker ligger der under Fetts registreringer. Ingen funn.		X	-
		3. Røys, 5 m NV for 2. 5 m i tvn, lav med tynn torv.		X	-
		Samling av 7 hauger – gravfelt ved østre ende av Flaten Ytre Moa:			-
		4. Haug, lengst mot øst. 9 m i tvn, 0,5 m høy, lav med tynn torv på.		X	-
		5. Haug, 20 m V for 4. 4 m i tvn, lav og med tynn torv på.		X	-
		6. Langhaug 2 m SV for 5. 15x4 m SV-NØ, lav med tynn torv på.		X	-
		7 – 10. Rad med 4 røyser mot ØNØ. Raden er 15 m lang, røysene ca 3 m i tvn, lave og med tynn torv på.		X	-
		8. samme.		X	-
		9. samme.		X	-
		10. samme.		X	-
		11. Hustuft.		X	-
		12. Hustuft, 10x12 , SØ-NV ytre mål, med åpen gavl i SØ. Lave voller.		X	-
Svalheim	11	Samling av røyser – gravfelt 100 m fra huset på en flat slette:			
		1. røys, 12 m i tvn, 0,5 m høy. Skadd i østre side etter planering av fotabllbane. To søkk i topp. Jordblandet.		X	
		2. Røys, 50 m NNØ for 1. 5-6 m i tvn, lav med tynn torv på.		X	
		3. Langrøys, 5 m S for 2. 18x4 m Ø-V, lav. Det går en sti rett over røysen.		X	
		4. Røys, kun foten igjen 3 m S for 3. 5 m i tvn (hvordan vet han det?)		X	
		5. Røys, 10 m Ø for 2. 6 m i tvn, lav.		X	
		6. Røys, 4 m NØ for 4. 7 m i tvn, 0,5 m h. To steiner har rast ned på røysen.		X	
		7. Røys, 7-8 m NNV for 5. 6 m i tvn, 0,5 m h.		X	
Vetti	13	1. Røys på Flatvollen. 2x1,5 m NNØ-SSV, 0,5 m h, gressgrodd (Fett fk. 1/1).		X	X
		2. Langrøys, 40-50 m VNV for 1. 3x1,5 m Ø-V, 0,5 m h, gressgrodd (Fett fk. 1/2).		X	X
		3. Røys, 40-50 m S for 1. 2x1,5 m NØ-SV, 0,5 m h. Gressgrodd (Fett fk. 1/3).		X	X
Torpen	24	Røys, nå borte. Bygd av stein, 6-7 m i tvn, 2 m høy nede og 0,75 m høy oppe. Funnet kiste av reiste heller, mannslang, 70 cm b og 50-60 cm dyp. Funn av skulderbein og lårbein som smuldret bort i kisten. Ingen referanse.		XF	
Brækka	26				
Hæreid	27/4	1.Røys, på Hitaneset i Årdalsvatn, på et svaberg i nordenden av neset, ca 15 m over vannet. 6-7 (9) m i tvn, 0,75 m h. Opprotet i midten. Består av rullestein, utsikt både opp over og nedover vannet		X	X

		(Fett fk 1).			
	27/4	2. Røys, på svaberg ved Årdalsvannet, med utsyn nedover dette. 5 m i tvn, 0,5 m h. Opprotet i midten. Består av kantstein (Fett fk. 2/1).		X	X
	27/4	3. Røys, 14-15 m SV for 2. 5 (6) m i tvn, lav. Består av kantstein (Fett fk. 2/2).		X	X
	27/4	4. Røys, 50-60 m SV for 3. Røysen er oval i form, 4-5 m NØ-SV, lav. Opprotet i midten. Består av kantstein (Fett fk. 2/3).		X	X
	27/1	5. "Einehaugene", gravfelt/samling av hauger , 19 stk. De fleste små, 2-5 m i tvn. Ved fotballplassen (Fett fk. 3/1).		X	
	27/1	6. Røys, 40 m N for fotballbanen. 6 m i tvn, tilkastet med stein. Søkk i topp? (Fett fk. 3/2).		X	
	27/1	7. Langrøys, 7x4 m ØNØ-VSV, 0,5 m h, med tynn torv. Nær 6 (Fett fk. 3/4).		X	
	27/1	8. Røys, 30 m SV for 6. 7 m i tvn, skadd og tilkastet med rydningsstein (Fett fk. 3/5).		X	
	27/1	9. Langrøys S for fotballplassen. 9x5 m ØNØ-VSV, lav, med tynn torv. Ingen spor etter sekundær åpning/røving (Fett fk. 3/10).		X	
	27/1	10. Røys, 15 m SV for 9. Jordblandet, 9 m i tvn. Utkastet ca. 1890, funn av jernsaker (Fett fk. 3/12).		X	
	27/1	11. Bautastein, på Kyrahaugen. Skal ha vært en langhaug på stedet tidligere. Ligger som benk unders Fetts registreringer. 3,55 m l, 60-75 cm b, 20-25 cm t (Fett fk. 4)	X	X	
	27/4	12. <i>"Kringlehaugen"</i> , 15 m i tvn. 3 m h på nedre (S) side, 1,30 m h på øvre side. Gresskledd, lite skadd. Bilde hos Shetelig s. 49 (Fett fk. 5)	X	X	X
	27/	13. <i>"Hågesteinen"</i> , bautastein. Sto ved Hågesteinsåkeren, men ble flyttet til stranden. Ble ødelagt der da "Kommandøren" brukte den til feste (Fett fk. 6).	XF	XF	
	27/3	14. Bautastein (trolig), 2-300 m NØ for Klettastølen i Seimsdalen. 1,65 m h over bakken, 50-60 cm b – smalner mot toppen, 25-30 cm tykk. Ved foten er en røys på 2-3 m i tvn (Fett fk. 7)	X	X	X
		15. Røys, 2 m nord for bautasteinen. 3 m i tvn, 0,5 m h. Lyngkledd, med søkk i topp. Røysen er trolig et varp (Fasteland 1983). <i>Røysen er ikke mulige å identifisere mot Fetts registreringer, og det er ikke skrevet hos Fasteland hvorvidt dette er en ny registrering eller ikke.</i>			X
		NB. Bautastein som skal ha stått ved Brekka.		XF	
Asperheim	29/5	1. Røys, 15 m i tvn, 2 m h med tynn torv på. Fotkjede på tre sider. Opprotet i topp. Ligger på en haug på Engebakken.		X	X
	29/3	Mulig gravrøys. Ca. 8 m i tvn, ca. 1 m h. Tilgrodd med mose og gresstorv (Fasteland 1983).			X
Jamnåkre	31/1	Røys på Fenningastølen, 200 m SV for slene. 4-5 m i tvn, 1,5 m h, lyngkledd.		X	
	31/1	Røys 50 m N for 1, litt mindre enn 1.		X	
		NB: Gravrøys? På Storevarden V for Klettastølen. Fra gammelt av måtte folk kaste stein på den når de dro forbi, ellers gikk det galt på turen.		X	
Seim	32/1	1. Haug, nå borte, på Gullhaug 20-30 m fra sjøen	XF	XF	

		(herfra C 1779-83) (Fett fk. 1).			
	32/1	2. "Kongshaugen", langrøys ved Stugeråkeren. 25x15 m, 4 m høy. Bygd rundt en knaus som stikker opp av toppen, noe skadd i kantene (Fett fk. 2).	X	X	X
	32/1	3. Røys på Tungeteigen. 10 m i tvn, 0,5 m h, søkk i topp (Fett fk. 3). Røysen er ikke helt uten tvil.		X	X
		På Seimstølen Feninga finnes to runde gravhauger – trolig gravhauger (Shetelig 1932:47).	X		